

**TARIM ARAZİLERİNİN BÖLÜNMESİNİN ÖNLENMESİNE
YÖNELİK YASAL DÜZENLEME HAKKINDA DÜZENLEYİCİ
ETKİ ANALİZİ**

Dr. A. Ahmet YÜCER

Dr. Muhammet DEMİRTAŞ

Ahmet ÇELİK

Dr. Şevket KALANLAR

Dr. Ayla ALTUN

Dr. Mustafa KAN

2013

Proje Lideri

Dr. A. Ahmet YÜCER

Proje Yürütücüleri

Dr. Muhammet DEMİRTAŞ

Ahmet ÇELİK

Dr. Şevket KALANLAR

Dr. Ayla ALTUN

Dr. Mustafa KAN

Anket ve Yazılımda Görev Alanlar

Erol ÖZTÜRK

Atila ALTINTAŞ

Arda BALKAN

İl Koordinatörleri

Görevli İl ve İlçe Müdürlükleri Personeli

6530 TAR-GEL Personeli

Proje Danışmanları

Prof. Dr. Vedat CEYHAN

Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK

Doç. Dr. Zeki BAYRAMOĞLU

TARIM ARAZİLERİNİN BÖLÜNMESİNİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK YASAL DÜZENLEME
HAKKINDA DÜZENLEYİCİ ETKİ ANALİZİ

ISBN: 978-605-4672-26-4

T.C.
BAŞBAKANLIK
Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü

Sayı : B.02.0.PPG.0.12-010-06-3896

2 NİSAN 2007

Konu : Düzenleyici Etki Analizi Çalışmaları.

GENELGE

2007/6

Avrupa Birliği Lizbon Stratejisi kapsamında tüm üye ülkelerde 2000 yılından itibaren başlatılan "Daha İyi Düzenleme Çalışmaları"na paralel olarak, ülkemizdeki "düzenleyici çerçeve"yi iyileştirmek, Düzenleyici Etki Analizi (DEA) çalışmalarını yönlendirmek, bakanlıklar ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılacak DEA'ların kalite kontrolünü gerçekleştirmek ve kamu yönetiminin bu alandaki kapasitesini geliştirmek için çalışmalar yapmak üzere Kasım 2004 tarihinde Başbakanlıkta "Daha İyi Düzenleme Çalışma Grubu" oluşturulmuştur.

Anılan Çalışma Grubunun Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve Avrupa Birliği (AB) ile ortaklaşa gerçekleştirdiği eğitim çalışmaları sonucunda, kamu yönetiminde ve toplumda bu alanda farkındalık ve idari kapasite oluşması konusunda önemli mesafeler alınmıştır.

Ayrıca, kamu laboratuvarları alanında gerçekleştirilen bir pilot proje ile DEA'nın ülkemizdeki ilk uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu proje sürecinde, hem katılımcı bakanlıkların bu alandaki uygulama kapasiteleri geliştirilmiş hem de kamu kurum ve kuruluşlarınca uygulanacak olan "Düzenleyici Etki Analizi Rehberi"nin oluşturulmasında uzman görüşlerinden istifade edilmiştir.

17/2/2006 tarihinde yayımlanan "Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" in 24 üncü maddesinde, milli güvenliği ilgilendiren konular ile bütçe ve kesin hesap kanunları ve kanun hükmünde kararnameler hariç olmak üzere, 17/2/2007 tarihinden itibaren hazırlanacak kanun ve kanun hükmünde kararnameler ile Başbakanlıkça uygun görülecek diğer düzenleyici işlemler için DEA yapılması öngörülmektedir.

Bu nedenle, mezkûr Yönetmelik kapsamına giren kamu kurum ve kuruluşları, kendi bünyelerinde yapılacak DEA ile ilgili idari kapasite oluşturmak, kalitenin tesisi ve Başbakanlıkta oluşturulan Daha İyi Düzenleme Grubu ile koordinasyonu sağlamak üzere bir birim tespit edecekler, görevlerini yaparken ekte yer alan Düzenleyici Etki Analizi Rehberi'ne göre hareket edeceklerdir.

Bilgilerini ve gereğini önemle rica ederim.

Recep Tayyip ERDOĞAN
Başbakan

ÖNSÖZ

Ülkemizde tarım sektörü, insanların beslenmesi, istihdamı, ekonomiye katkısı ve ihracat potansiyeli bakımından büyük önem taşımaktadır. Özellikle Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, kırsal alandaki sorunların tespiti ve bu sorunlara kalıcı çözümler bulunması öncelikli bir konudur. Türkiye'de mevcut miras hukukuyla;

Tarım arazileri nesilden nesile bölünerek küçülmekte, ölçek büyüklüğünü kaybederek küçük parçalara ayrılmakta ve bunun doğal sonucu olarak da tarım arazileri tarım dışına itilmektedir. Son on yılda arazilerin bölünmesi, küçülmesi ve terk edilmesi sonucu iki milyon hektar arazi tarım dışına çıkmıştır. Diğer yandan da arazi bölünmesi üretim maliyetlerini olumsuz yönde etkilemekte ve dünya üreticileri ile rekabet şansını azaltmaktadır.

Tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesi, tarımsal üretimin ve tarım işletmelerinin sürdürülebilirliğinin önündeki en büyük sorun olmasına rağmen, tarım arazileri gün geçtikçe bölünmeye devam etmektedir. Bu bölünmenin önüne geçecek, arazileri toplulaştırarak, işletme ölçeğini büyütecek, mali, idari ve yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Tarımla ilgili hemen her kesimin hemfikir olduğu, ancak muhtemel psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve siyasi sonuçları nedeniyle geçmiş hükümetlerin cesaret edemediği bu sorunun bir an önce çözülmesi gerekmektedir.

Konunun tarihi bir adım olduğu dikkate alınarak, siyaset üstü davranılması ve yapılacak düzenlemeler için tüm toplum kesimlerinin destek vermeleri beklenmektedir. Bu konu sadece ülkemizin değil Türkiye'nin bulunduğu coğrafyanın, gıda güvenliğini teminat altına alacak önemli bir reformdur. Bu reform sayesinde çiftçilerimizin; iç ve dış pazarlar için üretim yapar hale gelmeleri, daha iyi gelir düzeyine kavuşmaları ve üretim kaynaklarını daha etkin kullanmaları sağlanacaktır.

Türkiye'de küçük ve çok parçalı tarım işletmeleri ile işletme başına düşen tarım alanının Avrupa Birliği ülkelerinin gerisinde kaldığı da düşünüldüğünde, tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesinin önlenmesine yönelik yasal düzenleme büyük bir önem taşımaktadır.

Türkiye tarımındaki bu kısır döngüyü çözmek ve ölçek büyüklüğünü artırmak için Bakanlığımızca bir dizi çalışma yapılmasına rağmen, bölünmenin önüne geçilemediğinden yapılan çalışmalardan beklenen netice alınamamaktadır. Bu nedenle arzulanan sonucun alınması bu yasal düzenlemenin yapılmasına bağlıdır. Yapılacak yasal düzenlemeden sonra başta uzun vadeli kredilendirme sistemi ve arazi edindirme ofisi olmak üzere destekleyici ve özendirici tedbirlerin de alınması gerekmektedir.

Bakanlık olarak bu bağlamda, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak, bu konunun sonuçlarından etkilenecek olan tüm paydaşları bir araya getirmek suretiyle, mevcut durumu bilimsel olarak ortaya koymak, politika ve yasal düzenleme yapıcılara karar almalarında yardımcı olabilecek doğru bilgi sağlamak amacıyla;

- Ortak Akıl Toplantıları,
- Geniş Katılımlı Çalıştay,
- Akil Adamlarla Danışma Toplantıları,
- Anket çalışmasında 81 ilde, Köy ve Belde Muhtarları, Önder Çiftçiler, Birlikler, Kooperatifler, Oda ve Borsa Temsilcilerinden oluşan 50 bin birey ile görüşülmüştür.

Tüm bu çalışmaların sonucunda; Bakanlık olarak kamuoyu görüşlerinin ve bu çalışmalardan elde edilen sonuçların yapılacak yasal düzenlemeye yansımaları için azami gayret gösterilmiştir. Bu çerçevede, yürütülen çalışmaların ülke tarımının bu temel sorununa çözüm üretmesi, faydalı olması ve tüm paydaşlara yol gösterici olmasını temenni ederim.

Mehmet Mehdi EKER
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı

ÖZET

Türkiye’de tarım sektörü, insanların beslenmesi, istihdamı, ekonomiye katkısı ve ihracat potansiyeli bakımından büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de Miras Kanunu’yla tarım arazileri nesilden nesile bölünerek küçülmekte ve ölçek büyüklüğünü kaybederek küçük parçalara ayrılmakta ve bunun doğal sonucu olarak da tarım arazileri tarım dışına itilmektedir. Tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesinin tarımın önündeki en büyük engel olmasına rağmen, tarım arazileri gün geçtikçe bölünmeye devam etmekte, bu bölünmenin önüne geçecek tarımsal arazileri birleştirici projelerin uygulanması gerekmektedir. Bu amaçla, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca sürdürülen çalışmaların en önemlisi tarım arazilerini mirasa konu olmaktan çıkaran Miras Hukukunda yapılacak olan düzenlemedir.

Çalışma için gerekli olan verilerin toplanması için anket soru formlarının oluşturulması, tarımın paydaşlarının ve kamuoyunun bilgilendirilmesi ve önerilerin alınması amacı ile 10 Ocak 2012 ve 29 Şubat 2012 tarihlerinde Ankara’da 2 adet ulusal düzeyde Çalıştay düzenlenmiştir. Anket çalışması 1 Mart 15 Nisan tarihleri arasında uygulanmıştır. Türkiye’de 2011 Mayıs ayı itibariyle 34.395 adet köy ve 634 adet bucak bulunmaktadır. Bu bağlamda köy ve belde muhtarları örneklem seçiminde tam sayım yöntemi uygulanmış ve anketin yapıldığı dönemdeki iklim şartları nedeniyle 34.899 (%99,62) köy ve belde muhtarına ulaşılmıştır.

İşletme arazilerinin bölünerek küçülmesini önlemek için Türkiye genelinde hissedarların %60,1’i bedeli karşılığı arazilerini devredebileceklerini, %38,8’si devretmeyeceklerini belirtmişlerdir. Çiftçilerin % 1,2’si ise bu konuda görüş bildirmemişlerdir.

Türkiye genelinde hissedarların %81,6’sı hissedar oldukları arazilerin bedelini ödeyerek diğer hissedarlardan devralmak isteyeceklerini, %17,0’ı devralmak istemeyeceklerini ve %1,4’ü bu konuda görüş belirtmemişlerdir. Çiftçilerin % 76,4’ü hisselerin tamamının ehil olan kardeşte toplanmasının uygun olacağını belirtmiştir. Diğer alternatiflerden müstakil bir şirket kurulup, hisseler bu şirkete devredilsin diyenlerin oranı %8,6 ve fikir beyan etmeyenlerin oranı %7,8 olarak bulunmuştur.

Yapılan Görsel İlişki Analizi sonucunda, Karadeniz Bölgesinin hisseli arazileri devretme konusuna olumlu bakmadıkları, İç Anadolu ve Ege Bölgesinin olumlu baktığı, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesindeki muhtarların devralma eğiliminde olmadıkları, Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesindeki muhtarların devralma eğiliminde oldukları belirlenmiştir.

Ege ve Akdeniz Bölgesinde mirasın kız-erkek kardeşler arasında eşit paylaştırıldığı, Güneydoğu Anadolu bölgesinde erkeklerin daha fazla pay aldığı, bölgeler içerisinde Marmara Bölgesinin kızların en çok pay aldığı bölge olduğu belirlenmiştir.

Hisseli arazilerin bedeli karşılığı hissedarlardan birine devri konusundaki muhtarların görüşleri incelenmiş; yaş ortalaması küçüldükçe hisseli arazileri devretme eğiliminin arttığı, yaş ortalaması büyüdükçe azaldığı, ortaokul ve lise mezunu çiftçilerin devretme eğiliminde, ilkokul mezunu çiftçilerin devretmeme eğiliminde olduğu, yani eğitim düzeyi arttıkça devretme eğiliminin azaldığı, çocuğu olmayanların, 1-2 çocukluların ve 3-4 çocukluların devretme eğiliminde olduğu, az çocuklulara göre 5 ve daha çok çocuğu olanların devretmeme eğiliminde olduğu, yani çocuk sayısı arttıkça arazileri devretmeye olumlu bakanların oranının azaldığı belirlenmiştir.

Ayrıca yapılan istatistiki değerlendirmeler sonucu, tarım arazilerinin bölünmesinin neden olduğu sorunlar ve bölünmeyi önlemek için yapılan düzenlemeler hakkındaki görüşlerin, muhtarların sosyo-ekonomik durumlarına bağlı olarak değiştiği belirlenmiştir.

ABSTRACT

Agricultural sector is very important in Turkey for its contributions to economy, food, employment and export. In Turkey, agricultural land is divided into small scales according to Inheritance Law and as it becomes smaller, it becomes useless as an agricultural land. Dividing agricultural land by inheritance is the most important factor that is on the way of agriculture. But agricultural land is being divided day by day. Connective projects should be done in order to maintain agriculture. The most important step that will get in the way of dividing agriculture by inheritance is an adjustment that Ministry of Food, Agriculture and Livestock will do in order to prevent agricultural landings from being divided by inheritance.

2 national Workshop were organized on 10 January 2012 and 29 February 2012 in order to prepare questionnaire forms which are essential to collect data, to inform agriculture shareholder and public opinion and to hear offers. Questionnaire is done between 1 March and 15 April. There are 34.395 villages and 634 townships in Turkey as of May 2011. In this context, complete inventory method is used in sample selection and because of the climate conditions 34.899 (99,62%) village and township headmen couldn't be reached.

In order to prevent areas from division, across Turkey 59,5% of shareholders say that they will transfer the area against remuneration, 39,2% of them say they won't transfer the area.

Across Turkey, 80,9% of shareholders says that they would like to be transferred the area paying its cost, 17,5% of them says they don't and 1,6% of them takes no position. 76,1% of farmers stated that it is best to gather all shares in expert sibling. Ratio of those who says shares should be transferred to an enterprise established is 8,2% and the ratio of those who take no position is 8,2%.

As a result of adaptation analysis, Black Sea Region isn't in favor of transferring areas that divided into shares, Central Anatolia and Aegean Regions are in favor, headmen in Black Sea and Eastern Anatolia Region aren't in tendency to be transferred, headmen in Marmara, Aegean, Central Anatolia and Mediterranean Regions are in tendency to be transferred.

It is determined that boys and girls have equal shares in Aegean and Mediterranean Region, boys have bigger share in Southeastern Anatolia Region and girls have bigger share in Marmara Region.

Headmen's opinions about transferring area to one of the shareholders are examined. It is determined that as average of age decreases transferring tendency increases, as average of age increases transferring tendency decreases. As education level increase, transferring tendency decrease. Multi-child families with more than 5 children are against transferring.

According to statistical evaluations' results, it is also stated that opinions of headmen's about problems that fragmentation caused and regulations which are done in order to prevent division change according to the socio-economic situation of headmen.

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
DEA	Düzenleyici Etki Analizi
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
GSYH	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
GİA	Görsel İlişki Analiz
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRGM	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
X^2	Ki-kare Analizi
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
DOKAP	Doğu Karadeniz Projesi
DAB	Doğu Anadolu Bölgesi
EB	Ege Bölgesi
GDAB	Güney Doğu Anadolu Bölgesi
İAB	İç Anadolu Bölgesi
KB	Karadeniz Bölgesi
MB	Marmara Bölgesi
GSKD	Gayri Safi Katma Değer

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR DİZİNİ.....	VII
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	VIII
ÇİZELGELER DİZİNİ	XI
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XII
YÖNETİCİ ÖZETİ	XIII
1. GİRİŞ	1
2. MATERYAL VE YÖNTEM	2
2.1 Araştırmada Kullanılan Materyal.....	2
2.2 Araştırmada Kullanılan Yöntem	2
2.2.1 Örnek hacminin belirlenmesinde izlenen yöntem.....	3
2.2.2 Verilerin değerlendirilmesinde izlenen yöntem	5
3. LİTERATÜR ÖZETİ	6
4.ARAŞTIRMA BULGULARI	11
4.1 Literatüre Dayalı Araştırma Sonuçları	11
4.1.1 Yapılacak düzenlemelere konu olan nüfus.....	11
4.1.2 Türkiye’de tarımsal işletme büyüklükleri ve parçalılık durumu	14
4.1.3 Türkiye’de arazi mülkiyeti ile ilgili mevzuat durumu	16
4.1.4 Konu ile ilgili hükümet politikası.....	20
4.1.4.1 Arazi toplulaştırma çalışmaları	20
4.1.4.2 Bölünemez parsel büyüklüğünün artırılması.....	21
4.2 Görüşmelere Dayalı Araştırma Sonuçları	22
4.2.1 Ortak akıl toplantısı sonuçları	22
4.2.2 Çalıştay ve sonuçları	23
4.2.3 Akil adamlar danışma toplantısı.....	26
4.3 Saha Çalışmalarına Dayalı Araştırma Sonuçları	31
4.3.1 Anket sonuçlarının bölgelere göre değerlendirilmesi	31
4.3.2 Bölgeler itibariyle çiftçilerin bazı sosyo-ekonomik özellikleri.....	31
4.3.2.1 Ankete katılanların yaşadıkları yer	31
4.3.2.2 Çiftçilerin eğitim durumu.....	32
4.3.2.3 Ankete katılan bireylerin sosyal güvenceleri	32

4.3.2.4 Ankete katılan bireylerin nüfus durumu.....	33
4.3.2.5 İşletme arazisi büyüklüğü.....	34
4.3.2.6 İşletme arazisinin niteliği ve parsel sayısı.....	34
4.3.2.7 Kardeşler arası miras paylaşımı	35
4.3.2.8 İşletme varlıklarının ortalama hissedar sayıları	36
4.3.3 Arazilerin miras yoluyla bölünerek küçülmesi konusundaki görüşler.....	37
4.3.3.1 Miras yoluyla bölünerek küçülmenin sorun olup olmadığına ilişkin görüşler.....	37
4.3.3.2 Bölgeler itibariyle hisseli arazilerin bedeli karşılığı diğer hissedarlardan birine devri konusundaki görüşler	38
4.3.3.3 Bölgeler itibariyle hisseli arazileri bedeli karşılığı diğer hissedarlardan devralma eğilimi.....	41
4.3.4 Bölünmeyi önlemek için yapılacak düzenleme hakkındaki görüşler.....	43
4.3.4.1 İşletmenin bölünmemesi çözüm yaklaşımları	43
4.3.4.2 Hisseleri devralacak hissedarda aranılan özellikler	44
4.3.4.3 İşletmelerin bölünmesinin ortaya çıkardığı en önemli ekonomik sorunlar.....	45
4.3.4.4 İşletmelerin bölünmesinin ve mevcut mülkiyet paylaşımının ekonomik avantajları...	46
4.3.4.5 Hukuki düzenlemeler konusunda öneriler.....	47
4.4 Alternatif Çözüm Seçenekleri	47
4.4.1 Arazilerin bir şirket eliyle işletilmesi	47
4.4.2 Mevcut durumun korunması	48
4.4.3 Yasal, mali ve kurumsal düzenleme yapılması	49
4.4.3.1 Yeter gelimli arazi büyüklüğünün ve ehil hissedarın belirlenmesi.....	49
4.4.3.2 Uzun vadeli kredi sistemi kurulması.....	49
4.4.3.3 Arazi edindirme ofisi kurulması.....	50
4.5 Etkilerin Analizi	50
4.5.1 Etkilenecek gruplar ve alanlar.....	50
4.5.2 Ekonomik etkiler	50
4.5.3 Sosyal etkiler	51
4.5.4 Çevresel etkiler.....	51
4.5.5 Fayda ve maliyet değerlendirmeleri	52

4.6 Arazilerin Bölünmesini Önlemek İçin Alternatif Çözüm Yollarının Karşılaştırılması	53
4.6.1 Mali ve kurumsal düzenlemelerle birlikte yasal düzenleme yapılarak arazilerin ehil kardeşe verilmesi.....	53
4.6.2 Mevcut durumun korunması	54
4.6.3 Yasal düzenleme yapılarak arazilerin aile şirketleri tarafından işletilmesi.....	55
5. SONUÇLAR	56
KAYNAKÇA	59
Ek-1 Topplulaştırma yapılan alanlarda arazi normları.....	63
Ek-2 İl bazında Çiftçi Kayıt Sistemi kayıtları	67

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1. Ankete katılanların dağılımı.....	3
Çizelge 2. Türkiye’de illerin köy sayıları.....	4
Çizelge 3. Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimleri (İBB) Bazında Çeşitli Göstergeler	12
Çizelge 4. Tarım alanlarının kullanım şekillerine göre dağılımı (bin hektar)	14
Çizelge 5. Çiftçi Kayıt Sistemine göre ortalama işletme büyüklüğü ve parsel sayıları	15
Çizelge 6. AB ülkelerinde tarım işletmelerinin sayısı ve büyüklükleri.....	16
Çizelge 7. Türkiye’nin miras hukukunda yapılacak düzenlemeleri ile ilgili güçlü ve zayıf yönleri.....	22
Çizelge 8. Ankete katılan grupların bölgeler itibariyle dağılımı(%)	31
Çizelge 9. Ankete katılanların bölgeler itibariyle yaşadıkları yer(%)	32
Çizelge 10. Bölgeler itibariyle ankete katılanların eğitim durumu(%)	32
Çizelge 11. Bölgeler itibariyle ankete katılan bireylerin sosyal güvencesi(%).....	33
Çizelge 12. Bölgeler itibariyle nüfus göstergeleri.....	33

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. İşletmelerin mülkiyet durumu ve ortalama arazi büyüklüğü (da)	34
Şekil 2. İşletme arazisinin mülkiyet durumu ve parsel sayısı.....	35
Şekil 3. Kardeşler arası miras paylaşımı	35
Şekil 4. Kardeşler arası miras paylaşımı ile bölgeler arası GİA analizi	36
Şekil 5. İşletme varlıklarının ortalama hissedar sayıları	37
Şekil 6. İşletmelerin miras yoluyla bölünerek küçülmesi hakkında katılımcıların algısı	38
Şekil 7. Arazilerin bedeli karşılığı diğer hissedarlara devretme eğilimi	39
Şekil 8. Hisseli arazilerin hissedarlardan birisine bedeli karşılığı devri ile bölgeler arası GİA analizi	40
Şekil 9. Arazilerini devretmeme nedenleri.....	40
Şekil 10. Hisseli araziye diğer hissedarlardan devralma eğilimi	41
Şekil 11. Hisseli arazileri bedeli karşılığı devralma isteği ile bölgeler arası GİA analizi	42
Şekil 12. Arazileri devralmak istemeyen hissedarların gerekçeleri	42
Şekil 13. Uygun koşullar sağlandığı takdirde devralmayı kabul edip etmeme durumu	43
Şekil 14. Arazilerin bölünmemesi için hissedarların alternatif çözüm önerileri	44
Şekil 15. Arazileri devralacak hissedarlarda aranılan özellikler	45
Şekil 16. İşletmelerin bölünmesinin ortaya çıkardığı en önemli ekonomik sorunlar	45
Şekil 17. Mevcut mülkiyet paylaşımının ekonomik avantajları	46
Şekil 18. Hukuki düzenlemelerin başarılı olması için ankete katılanların öneriler (%).....	47

YÖNETİCİ ÖZETİ

Ülkemizde tarım sektörü, insanların beslenmesi, istihdamı, ekonomiye katkısı ve ihracat potansiyeli bakımından büyük önem taşımaktadır. Özellikle Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, kırsal alandaki sorunların tespiti ve bu sorunlara kalıcı çözümler bulunması öncelikli bir konudur. Türkiye'de mevcut miras hukukuyla;

Tarım arazileri nesilden nesile bölünerek küçülmekte, ölçek büyüklüğünü kaybederek küçük parçalara ayrılmakta ve bunun doğal sonucu olarak da tarım arazileri tarım dışına itilmektedir. Son on yılda arazilerin bölünmesi, küçülmesi ve terk edilmesi sonucu iki milyon hektar arazi tarım dışına çıkmıştır. Diğer yandan da arazi bölünmesi üretim maliyetlerini olumsuz yönde etkilemekte ve dünya üreticileri ile rekabet şansını azaltmaktadır.

Tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesi, tarımsal üretimin ve tarım işletmelerinin sürdürülebilirliğinin önündeki en büyük sorun olmasına rağmen, tarım arazileri gün geçtikçe bölünmeye devam etmektedir.

Bu bölünmenin önüne geçecek, arazileri toplulaştıracak, işletme ölçeğini büyütecek, mali, idari ve yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Tarımla ilgili hemen her kesimin hemfikir olduğu, ancak muhtemel psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve siyasi sonuçları nedeniyle geçmiş hükümetlerin cesaret edemediği bu sorunun bir an önce çözülmesi gerekmektedir.

Konunun tarihi bir adım olduğu dikkate alınarak, siyaset üstü davranılması ve yapılacak düzenlemeler için tüm toplum kesimlerinin destek vermeleri beklenmektedir. Bu konu sadece ülkemizin değil Türkiye'nin bulunduğu coğrafyanın, gıda güvenliğini ve güvencesini teminat altına alacak önemli bir reformdur.

Bu reform sayesinde çiftçilerimizin; iç ve dış pazarlar için üretim yapar hale gelmeleri, daha iyi gelir düzeyine kavuşmaları ve üretim kaynaklarını daha etkin kullanmaları sağlanacaktır.

Türkiye'de küçük ve çok parçalı tarım işletmeleri ile işletme başına düşen tarım alanının AB ülkelerinin gerisinde kaldığı da düşünüldüğünde, tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesinin önlenmesine yönelik yasal düzenleme büyük bir önem taşımaktadır.

Türkiye tarımındaki bu kısır döngüyü çözmek ve ölçek büyüklüğünü artırmak için Bakanlığımızca bir dizi çalışma yapılmasına rağmen, bölünmenin önüne geçilemediğinden yapılan çalışmalardan beklenen netice alınamamaktadır. Bu nedenle arzulanan sonucun alınması bu yasal düzenlemenin yapılmasına bağlıdır. Yapılacak yasal düzenlemeden sonra başta uzun vadeli kredilendirme sistemi ve arazi edindirme ofisi olmak üzere destekleyici ve özendirici tedbirlerin de alınması gerekmektedir.

Bakanlık olarak bu bağlamda, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak, bu konunun sonuçlarından etkilenecek olan tüm paydaşları bir araya getirmek suretiyle, mevcut durumu bilimsel olarak ortaya koymak, politika ve yasal düzenleme yapıcılara karar almalarında yardımcı olabilecek doğru bilgi sağlamak amacıyla;

- Ortak Akıl Toplantıları,
- Geniş Katılımlı Çalıştay,
- Akil Adamlarla Danışma Toplantıları,
- Anket çalışmasında 81 ilde, Köy ve Belde Muhtarları, Önder Çiftçiler, Birlikler, Kooperatifler, Oda ve Borsa Temsilcilerinden oluşan 50 bin birey ile görüşülmüştür.

Bu çalışmalar sonucunda elde edilen görüş ve düşünceler;

- 1) Bu konuda yasal düzenleme yapılmasının zorunlu hale geldiği,
- 2) Uzun vadeli kredilendirme sistemi kurulması,
- 3) Arazi edindirme ofislerinin kurulması,
- 4) Toprak toplulaştırma çalışmalarına aralıksız devam edilmesi,
- 5) Bölgelere göre yeter geliri arazi büyüklüğünün belirlenmesi,
- 6) Ehil hissedarların belirlenmesi ile ilgili kriterlerin net olarak ortaya konulması,
- 7) Hissedarlar arası tapu devir işlemlerinin kolaylaştırılması,
- 8) Uygulamaya gerekiyorsa seçilecek bölgelerden başlanması şeklinde özetlenebilir.

Yapılan saha araştırması sonucunda ise özetle; tarımla uğraşan işletmelerin miras yolu ile parçalanıp küçülmesine nasıl baktıkları, bölünmeyi sorun olarak görüp görmedikleri sorulmuş ve Türkiye genelinde arazilerin küçülmesini sorun olarak görenlerin oranı %74,6 olarak bulunmuştur.

İşletme arazilerinin bölünerek küçülmesini önlemek amacıyla hisseli arazilerin hissedarlardan birisinde toplanmasına nasıl karşılandığına ilişkin soruya, ankete katılanların %71'i olumlu, %28,2'si olumsuz görüş bildirmiştir.

Arazilerin bölünmesinin önlenmesi amacıyla ankete katılanların % 60,1'i hisseli arazilerini diğer hissedarlardan birisine devredebileceklerini, % 38,8'i devretmeyeceklerini belirtmişlerdir.

Hisseli arazileri bedeli karşılığı devralma konusunda katılımcıların % 81,6'sı hissedarı oldukları arazileri diğer hissedarlardan devralmak istediklerini, %17'si devralmak istemediklerini belirtmişlerdir.

Devralmak istememe nedenleri incelendiğinde ise; % 45,9'u diğer hissedarların paylarını ödeyememe endişesini, % 17,8'i yeterli alet-ekipmanı olmamasını, % 17,7'si kendisinden sonra araziye işleyecek kimsenin olmamasını ve % 8,8'i çiftçilik yapmak istememelerini gerekçe göstermişlerdir.

Doç. Dr. Masum BURAK
TAGEM Genel Müdürü

1. GİRİŞ

Türkiye’de tarım arazileri miras yoluyla nesilden nesile giderek bölünmekte ve parçalanmaktadır. Bu nedenle işletmelerin işledikleri arazi miktarları küçülmekte ve işletme arazileri birbirlerinden uzak, çok sayıda ve düzensiz parçalardan oluşmaktadır.

İşletme arazilerinin küçük ve parçalı yapısı, işletmelerde üretim ve yatırım maliyetlerinin yükselmesine, kaynak israfına, arazi sınırlarından dolayı kayıplara, arazilerin boş kalmasına, teknoloji, bilgi ve sermaye kullanımında sınırlamalara neden olmakta ve dolayısıyla işletmelerin verimli bir şekilde çalışmasını engellemektedir

Bunu önlemenin yolu; öncelikle tarım arazilerindeki daha fazla parçalanmayı ve bozulmayı önleyici; yasal düzenlemeler yapmak, günümüze kadar olmuş küçülmelerin, parçalanmaların ve düzensizliklerin iyileştirilmesidir.

Tarım sektörünün en küçük birimi tarım işletmeleridir. Bu işletmelerin güçlü ve sağlıklı altyapıya sahip olmaları sektörü güçlü kılacak, sağlıksız ve güçsüz yapıda olmaları ise benzer şekilde sektörün güçsüz olmasına neden olacaktır.

Güçlü bir tarım sektörü oluşturmanın ön şartı tarım işletmelerini güçlü kılmaktır. Bunun yolu da işletmelerin parçalanmasını önleyecek yasal düzenlemelerin yapılmasına bağlıdır.

17 Şubat 2006 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmeliğin 24. Maddesi “Yürürlüğe konulması hâlinde etkisinin on milyon TL’yi geçeceği tahmin edilen Kanun ve Kanun Hükmünde Kararname Taslakları için 17.2.2007 tarihinden itibaren **“Düzenleyici Etki Analizi”** yapılması zorunluluğunu getirmiştir.

Bu bağlamda, mevcut durumu bilimsel olarak ortaya koymak ve karar alıcılara yardımcı olabilmek amacıyla;

- Ortak Akıl Toplantıları,
- Geniş Katılımlı Çalıştay,
- Akil Adamlarla Danışma Toplantıları,
- Anket çalışmasında 81 ilde, Köy ve Belde Mahalle Muhtarları, Önder Çiftçiler, Birlikler, Kooperatifler, Oda ve Borsa Temsilcilerinden oluşan yaklaşık 50 bin birey ile görüşülmüştür.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Düzenleyici Etki Analizinin nasıl yapılacağına ilişkin “Mevzuat Hazırlama Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik”; kamu kurum ve kuruluşları tarafından hazırlanacak kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik, Bakanlar Kurulu Kararı ve diğer düzenleyici işlemlerin taslak metinlerinin hazırlanmasına ilişkin usul ve esaslarını düzenlemektedir.

DEA, mevcut ya da yeni bir düzenlemenin muhtemel fayda, maliyet ve etkilerini ölçmek ve değerlendirmek için kullanılan sistematik bir politika aracıdır. DEA, karar vericilere yardımcı olan analitik bir rapordur. Genel olarak DEA'nın ana yapısı içerisinde şu hususlar yer almalıdır: önerinin başlığı, düzenleme önerisinin amacı ve beklenen etkisi, politikanın değerlendirmesi, alternatiflerin belirlenmesi ve bunların etkilerinin ortaya konulması, kamuoyu danışma sürecinin sonuçları, uyum stratejileri ve izleme ve değerlendirme süreçleridir.

Bu manada çalışma ilgili kanun ve yönetmeliğe uygun olarak hazırlanmıştır.

2.1 Araştırmada Kullanılan Materyal

Çalışmanın ana materyalini ve birincil veri kaynağını Türkiye’de tarım arazilerinin bölünmesinin önlenmesi konusunda kamuoyunun düşünce ve önerilerini belirlemek amacıyla, 81 ilde yapılan anket çalışmaları ile bu konu ile ilgili yapılan Çalıştay, Ortak Akıl ve Akil Adamlar toplantılarında elde edilen veriler oluşturmaktadır.

Bu konuda hazırlanmış olan raporlar, araştırma sonuçları ve istatistiklerden elde edilen bilgilerden ise ikincil veriler olarak yararlanılmıştır.

2.2 Araştırmada Kullanılan Yöntem

Çalışma için gerekli olan verilerin toplanması için anket formlarının oluşturulması, tarımın paydaşlarının ve kamuoyunun bilgilendirilmesi ve önerilerin alınması amacı ile Ankara’da 10 Ocak 2012 tarihinde Ortak Akıl Toplantısı ve 29 Şubat 2012 tarihinde ise Geniş Katılımlı Çalıştay düzenlenmiştir. Toplantılar sonucunda, tarımın paydaşlarıyla yapılan Beyin Fırtınaları ile çalışmanın ana çatısı oluşturulmuş ve anket formunda yer alması gereken sorular belirlenmiştir.

Ülke genelinde Bakanlığımızın İl Müdürlüklerinden 81 il koordinatörü belirlenmiş ve bunlara yönelik olarak Ankara, Diyarbakır, Erzurum, İzmir İllerinde, çalışma ile ilgili anketlerin doldurulması ve dikkat edilmesi gereken konular hakkında eğitimler düzenlenmiştir. Anket uygulama kılavuzu ve anket uygulamasında karşılaşılabilecekleri problemler hakkında bilgi

verilmiştir. Anket uygulamaları 2012 yılı Ocak-Şubat Mart aylarında yapılarak tamamlanmıştır.

Hazırlanan anket formlarının doldurulması için 81 ilde görev yapan Tarımsal Yayımı Geliştirme (Tar-Gel) projesi kapsamında görev yapan personel görevlendirilmiş ve bu personel İl koordinatörlerince eğitilmiştir.

Türkiye'nin bütün köylerini kapsayacak her köyden en az bir bireyle yüz yüze görüşülerek anket formları doldurulmuştur. Çalışmanın sağlıklı yürütülmesi açısından merkezden bir ekip web üzerinden anket girişlerini sürekli takip etmiş, günlük olarak sahadaki koordinatörler ve anketörler yanlış ve eksik girişler hakkında uyarılmıştır.

2.2.1 Örnek hacminin belirlenmesinde izlenen yöntem

Anket çalışması 81 ilde; Köy ve Belde Muhtarları, Önder Çiftçiler, Birlik, Kooperatif, Oda ve Borsa Temsilcileri ile yapılmıştır. Köy ve Belde Mahalle Muhtarları örnekleme yönteminde tam sayım metodu uygulanmıştır.

Çizelge 1. Ankete katılanların dağılımı

	Anketler	%
Köy ve Belde Muhtarları	34.899	72,0
Önder Çiftçiler	9.220	19,0
Birlik, Kooperatif ve STK Temsilcileri,	3.849	7,9
Oda Borsa Temsilcileri	528	1,1

Önder Çiftçiler için gayeli örnekleme metodu uygulanmıştır. Proje tüm Türkiye'yi kapsadığından dolayı önder çiftçilere köylerde yaşayan Tar-Gel personeli vasıtasıyla ulaşılmıştır. Bu proje kapsamında görev yapan personelin ikamet ettiği köylerde en az bir, büyük köylerde ise iki önder çiftçi ile toplamda ise 7.500 Tar-Gel Personelinin 9.220 önder çiftçiyle yüz yüze görüşmesi sağlanmıştır.

Türkiye'de 1679 Tarım Kredi kooperatifi, 332 Tarım Satış kooperatifi, 798 Üretici Birliği, 747 Ziraat Odası ve 368 Sulama Birliği olmak üzere toplam 3.924 adet birlik, kooperatif vardır (Anonim, 2012a).

Anket çalışmasında Tarımsal Birlik, Kooperatif ve STK Temsilcilerinin seçiminde de tam sayım yöntemi uygulanmış ve her birinin en az bir temsilcisi veya yöneticisi ile anket yapılmaya çalışılmış ve bu kapsamda 3.849 (%98) bireye ulaşılmıştır.

Türkiye’de Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğine (TOBB) bağlı olarak 181 Ticaret Sanayi Odası, 57 Ticaret Odası, 12 Sanayi odası, 2 Deniz Ticaret Odası, 113 Ticaret borsası bulunmaktadır.

Oda Borsa Temsilcilerinin örneklem seçiminde tam sayım yöntemi uygulanmış ve büyük olan oda ve borsalarda iki yönetici ile anket yapılarak 528 adet oda borsa yöneticisine ulaşılmıştır.

Çizelge 2. Türkiye’de illerin köy sayıları

SIRA NO	İL ADI	KÖY SAYISI	SIRA NO	İL ADI	KÖY SAYISI
1	ADANA	468	42	KONYA	585
2	ADİYAMAN	429	43	KÜTAHYA	505
3	AFYONKARAHİSAR	388	44	MALATYA	495
4	AĞRI	568	45	MANİSA	782
5	AMASYA	348	46	KAHRAMANMARAŞ	474
6	ANKARA	684	47	MARDİN	586
7	ANTALYA	539	48	MUĞLA	396
8	ARTVİN	313	49	MUŞ	360
9	AYDIN	491	50	NEVŞEHİR	133
10	BALIKESİR	892	51	NİĞDE	111
11	BİLEÇİK	243	52	ORDU	483
12	BİNGÖL	319	53	RİZE	346
13	BİTLİS	343	54	SAKARYA	425
14	BOLU	489	55	SAMSUN	943
15	BURDUR	182	56	SIİRT	280
16	BURSA	659	57	SINOP	467
17	ÇANAKKALE	565	58	SİVAS	1222
18	ÇANKIRI	365	59	TEKİRDAĞ	257
19	ÇORUM	725	60	TOKAT	581
20	DENİZLİ	361	61	TRABZON	477
21	DİYARBAKIR	789	62	TUNCELİ	365
22	EDİRNE	248	63	ŞANLIURFA	1153
23	ELAZIĞ	545	64	UŞAK	244
24	ERZİNCAN	529	65	VAN	578
25	ERZURUM	968	66	YOZGAT	557
26	ESKİŞEHİR	371	67	ZONGULDAK	366
27	GAZİANTEP	448	68	AKSARAY	151
28	GİRESUN	536	69	BAYBURT	165
29	GÜMÜŞHANE	322	70	KARAMAN	154
30	HAKKARİ	132	71	KIRIKKALE	172
31	HATAY	362	72	BATMAN	273
32	ISPARTA	174	73	ŞIRNAK	235
33	MERSİN	508	74	BARTIN	260
34	İSTANBUL	152	75	ARDAHAN	226
35	İZMİR	595	76	İĞDIR	157
36	KARS	381	77	YALOVA	41
37	KASTAMONU	1066	78	KARABÜK	270
38	KAYSERİ	397	79	KİLİS	136
39	KIRKLARELİ	173	80	OSMANİYE	161
40	KİRŞEHİR	233	81	DÜZCE	280
41	KOCAELİ	243			

Kaynak: (Anonim, 2012b)

Türkiye’de 2011 Mayıs ayı itibariyle 34.395 adet köy ve 634 adet belde bulunmaktadır. Bu bağlamda örneklem seçiminde köy ve belde muhtarlarına tam sayım yöntemi uygulanmış ve anketin yapıldığı dönemdeki iklim şartları nedeniyle 34.899 (%99,62) köy ve belde mahalle muhtarlarına ulaşılmıştır.

2.2.2 Verilerin değerlendirilmesinde izlenen yöntem

Anket yolu ile araştırma bölgesinden toplanan “evet-hayır” gibi 2 veya daha çok cevaplı kategorik verilerin analizlerinde özellikle sosyal bilimler alanındaki çalışmalarda yaygın olarak kullanılan bir analiz yöntemi Ki-Kare yöntemi(Kesici ve Kocabaş, 1998) ve Görsel İlişki Analizinden (GİA) (Özdamar , 2002) yararlanılmıştır.

Çalıştaylar, grup danışma toplantısında alınan görüşler de (GZFT Analizi, beyin fırtınası, uzman görüşleri olarak) değerlendirilmiştir.

Ayrıca, anketlerden elde edilen veriler, istatistiklerden elde edilen veriler, akil adamlar danışma toplantısı sonuçları, yaklaşık 300 bireyin katılımıyla gerçekleşen çalıştay sonuçları ve akil adamlar danışma toplantısı sonuçları oluşan görüşler birlikte değerlendirilerek tarım arazilerinin bölünmesinin önlenmesine yönelik yasal düzenlemenin DEA yapılmıştır.

Düzenleyici Etki Analizinde, problemin tespiti, hedeflerin tespiti, alternatif çözüm yollarının tespiti, etkilerin analizi, alternatif çözüm yollarının karşılaştırılması, danışma ve katılım aşamalarından oluşmaktadır. Problemin tespiti aşamasında, öncelikle problemin tanımı yapılarak problemin tarafları belirlenir, mevcut hükümet politikaları ve yasal düzenlemeler tespit edilerek ve düzenleme yapmanın zorunluluğu ortaya konur. İkinci aşamada, hedefler tespit edilir. Üçüncü aşamada, problemin çözümü için en az üç olmak üzere çok sayıda alternatif çözüm yolu geliştirilir. Alternatifler arasında hiçbir şey yapmama seçeneği de yer almalıdır. Etkilerin analizinde, düzenlemeden etkilenen grupların ve alanların tespiti yapılarak fayda ve maliyet değerlendirmeleri, ekonomik etkiler, sosyal etkiler, çevresel etkiler belirlenir. Alternatifler olumlu ve olumsuz yönleriyle tartışılarak çözüm yolları karşılaştırılır (DEA Rehberi, 2007).

3. LİTERATÜR ÖZETİ

Bir taraftan arazi toplulaştırma çalışmalarının yapılması, diğer taraftan arazilerin bölünerek küçülmesi ve bu konularda yapılacak yasal düzenlemelerin gerekliliği son yıllarda çok tartışılan konular arasında yer almaktadır. Bu bağlamda yasal düzenlemelerin toplumda uyandıracığı etkiyi ölçmek ve konu hakkındaki tüm paydaşların görüşünü almak oldukça önemlidir.

Düzenlemeler ekonomide etkinliğin sağlanması amacıyla kullanılan önemli kamusal araçlardır, ancak kötü tasarlanmış düzenlemeler ekonomik etkinliğin ve toplumsal refahın azalmasına yol açabilmektedir. Bu çerçevede, düzenlemelerin rasyonel temelini güçlendirilmesi amacıyla kullanılan reform strateji olarak Düzenleyici Etki Analizi birçok ülke tarafından kabul edilmiştir (Karaosmanoğlu, 2006).

Düzenleyici Etki Analizi uygulamalarının geçmişi OECD ülkelerinde 1990'lı yıllara kadar geri gitmekle beraber, Türkiye'de henüz yeterince uygulama alanı bulamamıştır (Aykın, 2010). Türkiye'de düzenlemelerin etkilerinin değerlendirilmesine yönelik kapsayıcı ve sistematik bir yöntem bulunmamaktadır. Bu eksiklik düzenlemelerin kalitesini azaltmakta ve düzenlemelerden beklenen amaçların gerçekleşmesini olumsuz yönde etkilemekte, ayrıca çok sayıda, karmaşık ve çelişkili mevzuat düzenlemelerine yol açmaktadır (Karaosmanoğlu, 2006).

Hükümet 2007 yılında Avrupa Birliği ile ilişkiler çerçevesinde Türkiye'nin mevzuat uyum programını açıklamıştır. 2007-2013 dönemini kapsayan program bir dizi düzenleyici etki analizinin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Böylelikle, çeşitli müzakere fasıllarına ilişkin geçiş dönemi ve muafiyet taleplerinin Türkiye tarafından haklı gerekçelere dayandırılması mümkün olabilir (Aykın, 2010).

Arazi parçalanması birçok olumsuz sonuç doğurmaktadır. Dağınık arazi parçalarının tarım işletmeciliğinde karlılığı olumsuz yönde etkilediği ve bununda tarımda etkinliği engelleyen bir unsur olduğu, aynı bu küçük arazi parçalarının işgücü ve makine kullanım etkinliğini de düşürdüğü, dağınık parsellerin aynı zamanda arazi yönetimini de olumsuz etkilediğini ve bu durumun sürdürülebilir kalkınma önünde önemli bir engel olduğu literatürde öne çıkan olumsuzluklardır (Todorova and Lulcheva, 2005).

Ayrıca yürütülen başka bir çalışmada, arazi parçalanmasının produktivite ve etkinlik üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu, hesaplanan elastikiyet sonucunda arazi parçalanmasında %1'lik bir artışın çeltik ile ilgili çıktıyı %0,05 azalttığı, etkinliği de %0,03 düşürdüğü belirtilmiştir (Rahman and Rahman, 2009).

Letonya’da yürütülen bir çalışmada, optimum işletme büyüklüğü 16-250 ESU arasında olduğu, eşiğin 16 ESU olduğu hesaplanmıştır. Bunu sağlamak içinde küçük işletmelerin birleştirilmesi ve kaynak kullanımının etkin kullanımının sağlanması gerektiği bildirilmiştir (Veveris, 2009).

Arazi parçalılığının sadece arazi yönetimini değil ulaşım masraflarını da olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Platonova and Jankava, 2011). Arazilerin aşırı bir şekilde küçük parçalara bölünmüş olması arazilere ulaşmak için uzun ulaşım mesafelerinin ortaya çıkmasına ve bu durumun da daha fazla işgücü ve enerji kaybına neden olduğu da literatürde yer almaktadır (Kakwaghand et al., 2011).

Arazinin çok küçük parçalar halinde bölünmesi hukukî yönden de bir takım mahzurlar meydana getirmektedir. Arazi parçalanmasının çok olduğu yerlerde arazi parçaları son derece düzensiz bir şekilde birbirine geçmiş ve karışmış halde bulunduğu ve sınır olarak kullanılan tabii ve sun’i şeylerin yerleri kolaylıkla değiştirilebildiğinden bu hal arazi sahipleri arasında sonu gelmeyen çekişmelere sebep olmaktadır. Hukukî mahzurlar da kanunlar çıkarılarak arazinin miras yoluyla parçalanmasına mani olunmasının gerekli olduğunu göstermektedir (Zevkler, 1969).

Arazi parçalılığının faydalı olduğu konusunda da birçok görüş bulunmaktadır. Arazi parçalılığının aynı zamanda biyoçeşitlilik için avantaj teşkil ettiği, üreticilerin farklı arazilerde farklı ürün yetiştirmek zorunda kaldığı için işgücü kullanımında ve riskin azaltılmasında avantajlar oluştuğu da belirtilmektedir (Todorova and Lulcheva, 2005).

Yürütülen başka bir çalışmada da, 150 ha’dan daha büyük arazi büyüklüğüne sahip olan işletmelerin 10 ha’dan daha küçük araziye sahip olan işletmelere göre, her bir birim ha araziye kullanma etkinliğinin daha düşük olduğu, küçük işletmelerin araziye daha etkin kullandıkları belirlenmiştir (Makuteniene and Makutenas, 2006).

Ancak literatürde bu görüşün aksini savunan çalışmalarda bulunmaktadır. Büyük ölçekli işletmelerin daha fazla işgücü etkinliğini sağladığı, daha yüksek ürün kalitesi indikatörlerine ulaştığı ve finansal yardımları daha etkin kullandıkları belirtilmektedir (Straujuma and Spogis 2006). İşletme büyüdükçe üretim hacminin ve dolayısıyla çiftçi gelirinin artacağı da literatürde söylenmektedir (Güven, 2010).

Bugüne kadar yapılan arazi düzenleme çalışmaları istenilen etkiden uzak kalmış ve literatürde uygulanan politikalar yetersiz kaldığı konusunda eleştiriler almaktadır (Erdi ve ark., 2002). Bunun nedeni olarak literatürde, arazi toplulaştırması çalışmalarının; arazi bölünmesi, hukuki

sebepler, nüfus artışı ve sosyo-ekonomik yapıdan dolayı periyodik olarak yapılamaması gösterilmektedir (Demirtaş ve Sarı, 2003).

Bu güne kadar yapılan çalışmaların başarısız olması beraberinde de büyük bir kırsal nüfusu ve tarımsal işgücü gibi sorunları getirmiş ve bu durum, tarımsal işletmelerin kalite ve genişliğinde azalmalara neden olurken, sayılarında ise artmalara neden olduğu literatürde belirtilmiştir (Gür ve Demirel, 2002).

Arazi toplulaştırması uygulamasındaki bu aksaklıkların giderilmesi halinde arazi toplulaştırması oldukça faydalı olabilmektedir. Zira arazi toplulaştırması, sürdürülebilir kırsal kalkınma çalışmaları ile yakından bağlantılıdır. Literatürde, arazi toplulaştırma çalışmalarının kırsal alanda yaşayan ailelerin yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirdiği ve gıda güvencesi garanti ettiği gibi önemli faydaları olduğu belirtilmektedir (Gür ve ark. 2003, Rembold 2003).

Literatürde ayrıca, arazi toplulaştırmasının tek ve yegane çözüm olmadığı, arazi toplulaştırmasının yanı sıra arazi yönetim sisteminin olması ve tarım dışı arazilerinde göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir (Rembold 2003). Ayrıca arazi parçalanmasına yönelik çözümlerin entegre bir paket olduğu ve bu paket içinde arazi yönetim sisteminin, arazi yönetim organizasyonların, bölgesel kalkınma ve köy geliştirme unsurlarının da olması gerektiği belirtilmiştir (Rembold 2003).

Elbette ki arazi toplulaştırmasında üreticilerin görüşleri de önemlidir. Literatürde bu konuda birçok çalışma yer almıştır. Arazi toplulaştırmasında üreticilerin bilinç düzeyleri oldukça önemlidir. Bu bağlamda yapılan çalışmada, bilinç düzeyini etkileyen en önemli faktörlerin, arazi toplulaştırmasına yeni başlanmış yerler için; yaşam düzeyi, henüz tamamlanmış yerler için; yaşam düzeyi ve gelişmiş tarım teknolojisini benimseme ve uygulama düzeyi, önceki yıllarda tamamlanmış yerlerde ise, gelişmiş tarım teknolojisini benimseme ve uygulama düzeyi olarak belirtilmiştir (Aslankurt ve ark. 2005).

Bu konuda yürütülen başka bir çalışmada da, toplulaştırma bilinç düzeyleri ile gelişmiş tarım teknolojisini benimseme, sosyal katılım ve çevresel ilişki, kitle iletişim araçlarını kullanım düzeyleri, arazi kullanım durumu, tarım ürünleri yıllık satış tutarı ve toplam brüt üretim değeri arasında bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Toplulaştırma projesi yeni tamamlanan sahadaki üreticilerin toplulaştırma bilinç düzeyleri ile tarımsal kuruluşlarla ilişki düzeyi, tarım ürünleri yıllık satış tutarı arasında bir ilişki bulunmuştur. Toplulaştırma projesi devam eden sahadaki üreticilerin toplulaştırma bilinç düzeyleri ile yaşam düzeyi, tarım ürünleri yıllık satış tutarı ve toplam brüt üretim değeri arasında bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Özyazıcı 2006).

Literatürde arazi parçalanmasında etkili faktörler de incelenmiştir. Tarım işletmelerinin alet ekipman sermayesi ile, işletme genişliği, işletmenin yem bitkileri üretme durumları, tarımda çalışan nüfus sayısının; işletmenin arazi parça sayısı arasında pozitif ilişkisi olduğu, kuru arazi kira değeri ile işletmenin arazi parça sayısı arasında ise negatif bir ilişki olduğu belirtilmiştir (Tümer ve ark. 2010)

Bu bağlamda çalışma önemli bir boşluğu doldurur niteliktedir. Literatürde, tarımdaki gelişmeleri engelleyen ve çözülmesi gereken sorunların başında; arazi politikası ve özellikle miras sisteminin değiştirilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir (Buday-Sántha 2009).

Bu bağlamda çalışma; Türkiye’de ki bu konuda bulunan boşluğu önemli ölçüde doldurabilecek ve karar alıcılara karar almaları için yeterli doneleri sağlayabilecek güçtedir. Zira literatürde ortaya konulduğu üzere; belirli bir gelirin, mümkün olan asgari büyüklükteki bir işletmeden sağlanması ve büyüklüğün parçalanmayacak bir büyüklük olarak muhafazası özellikle sosyal ve politik bakımlardan gerekli olmaktadır (Güven, 2010).

Bu bağlamda tarımdaki yapısal sorunların çözülmesi tarımdan kaynaklı göç başta olmak üzere, sosyal sorunların önlenmesi açısından büyüklüğün, parçalanmayacak bir büyüklük olarak muhafazası önemlidir. Mevcut arazi mülkiyet sisteminin mirasa bağlı olarak arazinin parçalanmasına neden olduğu ortadadır (Kakwagh and et al. 2011).

Arazi toplulaştırması için en önemli ön koşulun optimum büyüklükte tarım arazilerinin oluşturulması ve işletmenin yönetimini ve kırsal kalkınma süreçlerini doğrudan etkileyen arazi parçalanmasının önlenmesi olduğu belirtilmekte (Platonova and Jankava2011), bu koşulun yerine getirilmesi için ise yasal dayanak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, arazi toplulaştırmanın arazinin etkin kullanımı, sürdürülebilir kullanımı için önemli olduğu, iyi bir arazi toplulaştırması için arazinin yapısının iyi bilinmesi ve yeterli istatistikî donelere ihtiyaç duyulduğu belirtilmekte (Platonova and Jankava 2011), yatırım öncesi fizibilite çalışmalarında, Araştırma Enstitüleri ve Üniversiteler daha etkin olarak kullanılması gerektiği de önerilmektedir (Aktaş ve ark. 2006).

Ulaşılan literatürde, bu çalışmanın verilerinin yorumlanmasında yararlanılan araştırmalar, bu çalışmayla gösterdiği paralelliklerin ötesinde, arazi parçalılığının tarım üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya çıkarmakta arazi toplulaştırmasının olumlu etkilerine de, ışık tutmaktadır.

Literatürde yer alan ve yukarıda açıklanan çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde bu çalışmaların, çalışmamız ile farklılıklar gösterdiği söylenebilir. Yapılan bu çalışmanın literatürdeki eksikliği karşılaması açısından önemli olduğunu düşünülmektedir.

Bu literatürün genel kurgusu ve elde edilmiş verilerin genel görünümü, bu konuda bir çalışmaya ihtiyaç olduğuna kuvvetle işaret etmektedir. Bu çalışma literatüre, arazi parçalanmasının önlenmesinin etkileri nasıl bir yol izlenmesi gerektiği ve toplumun tüm paydaşların görüşlerini yansıtması açısından değerlendirmelerde bulunarak katkıda bulunacaktır.

Türkiye’de bu konuda, bu boyutta 81 ilde ve Yerel yönetim liderleri (Muhtarlar, Belediye Başkanları), Birlik, Kooperatif ve STK Temsilcileri, Oda ve Borsa Temsilcileri ve Önder Çiftçiler ile yapılan ilk çalışma olması nedeniyle de çalışma değerlidir.

Neticede Türkiye’de mevcut literatür, tarihsel süreçte son otuz yılda, tarım arazilerinin parçalanması ve bu parçalanmanın nasıl önleneceği konuları açısından kısır kalmış ve kamuoyunda yeterince tartışılmamış ve tarım arazilerinin parçalanmasının tarımsal altyapıyı bozduğu gibi olumsuz bir sonuç ortaya çıkmıştır.

4.ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1 Literatüre Dayalı Araştırma Sonuçları

4.1.1 Yapılacak düzenlemelere konu olan nüfus

Türkiye’de Düzey 2 İstatistik Bölge Birimleri (İBB) Bazında Çeşitli Göstergeler Çizelge 3’de verilmiş olup, sonuçları aşağıda özetlemiştir;

Türkiye ortalamasında nüfus artış hızı %1,3’dür. Nüfusu en hızlı artan iller Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki Batman, Mardin, Siirt, Şırnak (%3,5), Diyarbakır ve Şanlıurfa (%2,9) illeri ile Trakya Bölgesi’ndeki Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ (%3,1) illeridir. Buna karşılık Nüfus artış hızının negatif olduğu iller ise; Batı Anadolu Bölgesi’ndeki Afyon, Kütahya, Uşak ve Manisa (%-2,1), Batı Karadeniz Bölgesi’ndeki Bartın, Karabük ve Zonguldak illeri (%-1,5) ve Orta Karadeniz Bölgesi’ndeki (Tokat, Amasya, Çorum, Samsun (%-0,8) illeridir.

İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergelerine göre en gelişmiş iller İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa çıkarken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki iller Bitlis, Hakkari, Muş ve Van, Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars, Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak, Diyarbakır ve Şanlıurfa’dır. Türkiye’de sosyo-ekonomik gelişmişlik sırası incelendiğinde TRC1 (Adıyaman, Gaziantep, Kilis) havzası hariç Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerindeki havza illerinin son sıralarda olduğu görülmektedir. İç Anadolu Bölgesi havza illerinin ise genel olarak Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan havza illerinden sonra geldiği görülmektedir. Büyük şehirlerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sırasında ön sıralarda olduğu görülmektedir. TRB2 (Bitlis, Hakkâri, Muş, Van) haricindeki Güneydoğu illeri ve Doğu Anadolu’nun bazı illerinde nüfus artış hızının %2’nin üzerinde olduğu, ayrıca TR21 (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ) ve TRC3 (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak) bölgesinde %3’ün üzerinde olduğu görülmektedir. Nüfus artış hızının en az olduğu bölgeler sırasıyla TR33 (Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak) ve TR81 (Bartın, Karabük, Zonguldak) bölgeleridir.

Şehirleşme oranı ile nüfus artış hızı orantılı olmayıp büyük illerde şehirleşme oranının yüksek olduğu görülmektedir. TRC1 (Adıyaman, Gaziantep, Kilis) bölgesi hariç nüfus artış hızı Türkiye ortalamasından yüksek olan Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde, şehirleşme oranı Türkiye ortalamasının altındayken, TR21 (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ) bölgesi hariç nüfus artış hızı Türkiye ortalamasından yüksek olan diğer bölgelerde şehirleşme oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bu durumun büyük şehirlerde ve sanayi bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu da kırsal kesimden sanayi bölgelerine göç yaşandığını göstermektedir.

Çizelge 3. Düzey 2 İstatistikî Bölge Birimleri (İBB) Bazında Çeşitli Göstergeler

Bölgeler *	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sırası (2011) ¹	Yıllık Nüfus Artış Hızı 2010-2011 (%) ²	Şehirleşme Oranı (2011) (%) ³	Bölgelerin GSKD'ye Katkısı (2008) (%) ⁴	Kişi Başına GSKD (2008) (Endeks TR=100) ⁵	İşsizlik Oranı (2011) (%) ⁶	İstihdamın Sektörel Yapısı (2011) ⁷			Üniversite Sayısı (2012) ⁸	Bütçe Gelirinin Giderlerini Karşılama Oranı (2011) ⁹
							Tarım Sektörü (%)	Sanayi Sektörü (%)	Hizmetler Sektörü (%)		
TR10 (İstanbul)	1	2,7	99	27,7	155	11,8	0,5	39,8	59,7	45	7,8
TR21(Edirne, Kırklareli, Tekirdağ)	8	3,1	68,4	2,7	130	8,8	19,5	38,6	41,9	3	1,5
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	10	-0,1	59,1	2,2	96	5,3	39,7	18,6	41,7	2	0,7
TR31 (İzmir)	3	0,4	91,4	6,5	123	14,7	12,6	30,7	56,7	9	4,0
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	7	1,5	58,2	3,6	97	8,5	36,8	19,7	43,6	3	0,8
TR33 (Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak)	12	-2,1	63,0	3,6	88	4,7	44,7	21,9	33,4	4	0,7
TR41(Bilecik, Bursa, Eskişehir)	4	1,2	88,3	6,6	138	7,6	12,1	43,3	44,5	6	1,4
TR42 (Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova)	6	2,1	80,9	6,2	141	11,9	21,6	34,2	44,3	7	6,7
TR51 (Ankara)	2	2,5	97,4	8,5	134	9,4	5,0	22,8	72,2	16	1,3
TR52 (Karaman, Konya)	11	1,2	74,4	2,4	77	6,8	34,6	24,1	41,2	5	0,6
TR61 (Antalya, Burdur, Isparta)	5	0,7	69,5	3,9	110	9,3	33,6	12,1	54,3	5	1,0
TR62 (Adana, Mersin)	9	1,2	83,9	4,0	78	10,7	30,2	19,5	50,3	5	1,4
TR63 (Hatay, K.Maraş, Osmaniye)	21	0,3	57,9	2,6	63	12	34,3	23,6	42,1	3	1,0
TR71 (Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde)	18	0	63,6	1,5	72	8,0	35,9	17,9	46,2	5,0	0,7
TR72(Kayseri, Sivas, Yozgat)	14	-0,2	76,0	2,3	73	10,7	40,1	25,8	34,1	6	0,5
TR81 (Bartın, Karabük, Zonguldak)	13	-1,5	51,2	1,3	93	7,6	43,2	21,6	35,5	3	1,2
TR82 (Çankırı, Kastamonu, Sinop)	19	-0,4	56,9	0,7	71	5,7	53,7	13,3	33,0	3	0,3
TR83(Amasya, Çorum, Samsun, Tokat)	15	-0,8	64,7	2,8	74	5,3	45,5	17,6	36,9	5	0,5
TR90(Artvin, Giresun, Gümüşhane, Rize, Trabzon, Ordu)	17	-0,1	57,2	2,6	75	6,4	53,6	14,8	31,8	6	0,5
TRA1(Bayburt, Erzincan, Erzurum)	22	0,4	62,5	0,9	59	6,3	48,5	12,6	38,7	4	0,3
TRA2(Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars)	25	2,1	48,1	0,6	38	10,2	55,8	13,7	30,5	4	0,2
TRB1(Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli)	20	2,4	66,9	1,3	59	10,2	37,2	19,7	43,4	4	0,3
TRB2 (Bitlis, Hakkari, Muş, Van)	26	1,2	49,4	1,0	36	12,3	42,3	16,9	40,6	4	0,1
TRC1(Adıyaman, Gaziantep, Kilis)	16	2,3	80,9	1,6	49	14,4	22,2	35,1	42,7	5	0,6
TRC2(Diyarbakır, Şanlıurfa)	23	2,9	63,4	1,7	40	8,4	28,1	18,6	53,3	2	0,3
TRC3(Batman, Mardin, Siirt, Şırnak)	24	3,5	63,9	1,1	41	12,7	17,0	22,5	60,5	4	0,2
Türkiye		1,3	76,3	100	100	9,8	25,5	26,5	48,1	168	0,9

(Anonim, 2013c)

*Havzalar TÜİK sınıflandırmasına göre.

Bölgelerin Gayri Safi Katma Değere (GSKD) katkısı incelendiğinde nüfusu fazla olmasına ve tek bir il olmasına rağmen sanayisi çok gelişmiş TR10 (İstanbul) Havza Bölgesi, kendisine en yakın bölge ve yine tek il olan TR51 (Ankara) Bölgesinden neredeyse üç katı olduğu ve diğer bölgelerden bariz bir şekilde ayrıştığı görülmektedir. Marmara ve Ege Bölgesi havza illerinin GSKD'ye katkısı yaklaşık %60 olup TR10 (İstanbul) Bölgesinin katkısı %27,7'dir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi havza illerinin GSKD'ye toplam katkısı %8,2, Karadeniz Bölgesi havza illerinin ise %7,4'tür. Kişi başına GSKD'ye bakıldığında yine Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi havza illerinin en az katkıyı yaptığı görülmektedir.

İşsizlik oranı büyük illerde, sanayisi gelişmiş illeri bulunan havza bölgelerinde, Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi havza illerinde yüksektir. İşsizlik oranı genel olarak ise İç Anadolu Bölgesi havza illerinde düşüktür.

2011 yılı verilerine göre tarım sektörü istihdamı Türkiye ortalaması %25,5'tir. Büyük illerde istihdamda tarım sektörünün payı düşük kalmaktadır. Sanayisi gelişmiş iller, bulunduğu havza bölgesinde istihdamda tarım sektörünün payını düşürme yönünde etki yapmaktadır. Havza bölgelerinde istihdam oranlarına bakıldığında sektörler bazında dengeli bir dağılımın oluşmadığı görülmektedir. Birbirine en yakın sektörler bazında istihdam değerleri, TR52 (Karaman, Konya) ve TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) havza bölgelerinde bulunmaktadır. Diğer havza bölgelerinde tarım ve sanayi sektörleri arasındaki makas açılmaktadır. Buna karşın Ankara, İstanbul ve İzmir illerinin yanında TRC3, TR61, TRC2 ve TR62 havza bölgelerinde hizmetler sektörü istihdamı %50'nin üzerindedir.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre toplam nüfusun % 76,8'i (57.385.706 birey) il ve ilçe merkezlerinde ikamet ederken, % 23,2'si (17.338.563 birey) belde ve köylerde ikamet etmektedir(Anonim, 2012c).

Türkiye'de 2001 Tarım Sayımına göre tarım arazisi olan 3.076.650 tarım işletmesi mevcut olup bu işletmelerin 3.022.127'sinin tarım arazisi bulunmaktadır. Daha sonra Tarım Sayımı yapılmadığı için bu rakam bu tür çalışmalarda temel veri kabul edilmektedir. (Anonim, 2013a).

TÜİK tarafından 2006 yılında yapılan "Tarımsal İşletme Yapı Araştırması'na göre, bu işletmelerin %0,5'i sadece hayvan yetiştiriciliği, %99,5'i ise bitkisel üretim veya bitkisel üretimle birlikte hayvan yetiştiriciliği yapmaktadır (Anonim, 2013b).

İşletme başına ortalama 6 bireyin(saha araştırması) yaşadığı dikkate alındığında (3.061.267*6) 18.367.601 birey fiilen tarımsal faaliyetle geçimini temin eden nüfus kabul edilebilir.

Her 25 yılda bir kuşak değiştiği, arazilerin mirasa konu olduğu ve işletmelerin bölünmeye maruz kaldığı dikkate alındığında her yıl bölünen 122.451 (3.061.267/25) işletme bu yasal düzenlemeye muhatap olacak demektir.

Bu hesaplama göre (5 birey hisselerini devredecek) bölünmenin önlenmesine yönelik yapılacak düzenlemeden doğrudan etkilenecek ve hissesini devredecek nüfus yaklaşık $122.451 * 5 = 612.253$ bireydir. Diğer bir ifadeyle her yıl hissesini devredecek 612.253 bireye diğer sektörlerde istihdam ihtiyacı doğmaktadır.

4.1.2 Türkiye’de tarımsal işletme büyüklükleri ve parçalılık durumu

Türkiye’de 21.384.000 hektar tarla arazisi, 3.010.000 hektar meyve ve bağ arazisi olmak üzere toplam 24.394.000 hektar tarım arazisi mevcuttur. Meralar da dâhil edildiğinde Tarım alanlarının toplamı 39.011.000 hektardır (Anonim, 2012d).

Çizelge 4. Tarım alanlarının kullanım şekillerine göre dağılımı (bin hektar)

Yıllar	Toplam Tarım Alanı (G=E+F)	Toplam İşlenen Alan ve Uzun Ömürlü Bitki Alanı (E=C+D)	İşlenen Tarım Alanı				Uzun Ömürlü Bitkilerin Alanı (D)	Çayır ve Mera Arazisi (F)
			Ekilen Alan (A)	Nadas (B)	Sebze Alanı (C)	Toplam (D=A+B+C)		
1991	40.032	27.654	18.776	5.203	652	24.631	3.023	12.378
1995*	39.212	26.834	18.464	5.124	785	24.373	2.461	12.378
2000	38.757	26.379	18.207	4.826	793	23.826	2.553	12.378
2005	41.223	26.606	18.148	4.876	806	23.830	2.776	14.617
2010	39.011	24.394	16.333	4.249	802	21.384	3.010	14.617

Kaynak: (Anonim, 2012d)

* 1995 yılı ve sonrasında sadece meyve ve zeytin kapalı alanları verilmiş, dağınık ağaçların kapladığı alan dâhil edilmemiştir.

Tarım arazisi olan işletme sayısı dikkate alınarak yapılan hesaplama sonucunda; meyve ve bağ alanları dâhil ekilen alanlara göre ortalama tarımsal işletme büyüklüğü 83 dekar, meralar da dâhil edildiğinde ise ortalama tarımsal işletme büyüklüğü 133 dekar olarak bulunmaktadır.

Dünyanın birçok ülkesinde ve AB ülkelerinde meralar özel mülkiyete konu olduğundan ortalama işletme ölçğine dâhil edilmektedir. Ülkemizde ise meralar kamu arazisi hükmünde olduğu için işletme büyüklüğüne dâhil edilmemektedir. Bu da uluslararası kıyaslamalarda zaman zaman yanlış değerlendirmelere yol açabilmektedir.

Tarım işletmelerinin %78,9’u 100 dekardan küçük arazi büyüklüğüne sahiptir. Bu işletmelerin tasarrufunda bulunan arazi ise toplam arazinin %34,3’ünü oluşturmaktadır. İşletmelerin %21,1’inin ise 100 dekar ve daha büyük araziye sahip oldukları ve toplam arazinin %65,7’sini işledikleri görülmektedir. Tarım işletmelerinin 20-49 dekar arasında araziye sahip

olanların oranı % 32,7 iken 200-499 dekar arasında araziye sahip olanların oranı % 23,6'dır (Anonim, 2013b).

Ülkemizde arazilerinin parçalı olmasının başlıca sebepleri (Yoğunlu, 2013);

- Doğal koşullar nedeniyle ortaya çıkan zorunlu parçalanma,
- Tarımsal faaliyetler nedeniyle ortaya çıkan parçalanma,
- Nüfus artışı, miras ve alım satımlar nedeniyle ortaya çıkan parçalanmadır.

Arazi parçalanmasının arazi kullanımı, üretim, işçilik giderleri ve sulama projeleri üzerine olumsuz etkileri bulunmaktadır (Yoğunlu, 2013).

Çizelge 5. Çiftçi Kayıt Sistemine göre ortalama işletme büyüklüğü ve parsel sayıları

Yıllar	Toplam Çiftçi Sayısı	Toplam Alan (da)	Toplam Parsel Sayısı	Ortalama Parsel Sayısı	Ortalama İşletme Büyüklüğü (da)
2002	2.588.666	164.960.378	15.332.976	5,92	63,72
2003	2.765.287	167.346.718	16.495.812	5,97	60,52
2004	2.745.424	167.099.180	16.607.442	6,05	60,86
2005	2.679.737	165.826.141	16.480.233	6,15	61,88
2006	2.609.723	164.930.261	16.457.203	6,31	63,20
2007	2.613.234	167.277.814	16.793.598	6,43	64,01
2008	2.380.284	157.694.645	15.876.524	6,67	66,25
2009	2.328.731	154.360.407	16.099.368	6,91	66,29
2010	2.320.209	151.027.251	16.081.001	6,93	65,09
2011	2.292.380	156.287.667	15.856.663	6,92	68,18

Kaynak: GTHB Çiftçi Kayıt Sistemi

Çiftçi Kayıt Sisteminin (ÇKS) 2002-2011 yılları arasındaki uygulamasında en fazla kayıt 2003 yılında yapılmıştır. 2012 yılı il bazında ÇKS çiftçi kayıtları Ek-2'de verilmiştir.

Bu dönemde ÇKS' de ortalama işletme başına ekili ve dikili arazi büyüklüğü 60,5 dekardan 68,1 dekara, parsel sayısı ise 5,9 adetten 6,9 âdete yükselmiştir.

2003 yılına göre ÇKS'de kayıtlı işletme sayısı 472.907 azalmıştır. Bunun nedeni miras yoluyla işletmelerin bölünmesi ya da hisseli arazilerin sisteme kaydolamaması olarak açıklanmaktadır.

Türkiye genelinde 2003 yılından sonra bölünme sonucunda ölçek ekonomisinin altında kaldığı için ya da başka nedenlerle ÇKS dışına çıkan arazi miktarı yaklaşık 639 bin dekadır. Son 10 yılda (2001-2010) ise 2 milyon hektar alan tarım dışına çıkmıştır.

Türkiye tarımındaki bu yapıya karşılık AB ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) işletme ölçeğinin çok yüksek olduğu görülmektedir.

AB Ülkelerinde, ortalama tarımsal işletme arazi büyüklüğü İngiltere’de 53,8 hektar, Fransa’da 52,1 hektar, Almanya’da 45,7 hektar, İspanya’da 23,8 hektar AB (27) ortalamasında 12,6 hektar, ABD’de ise bu rakamın 181, 8 hektar olduğu görülmektedir.

Tarımsal arazilerin büyüklüklerinden de anlaşılacağı üzere Türkiye’deki tarımsal işletmelerin rekabet açısından kıyaslanamayacak kadar büyük farkın olduğu görülmektedir.

Çizelge 6. AB ülkelerinde tarım işletmelerinin sayısı ve büyüklükleri

	İşletme Sayısı (1000 ad)	Ortalama İşletme Büyüklüğü (ha)
İngiltere	300	53,8
Fransa	527	52,1
Almanya	371	45,7
İspanya	1.044	23,8
AB (27)	13.700	12,6
ABD	2.076	181,8

Kaynak: http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/2009/table_en/2009enfinal.pdf

AB ülkelerinde tarım arazilerinin bölünmemesi için gerekli önlemler alınmıştır. Bunlardan bazıları: tarımsal işletme ve arazilerin tek bir mirasçıya devredilmesi suretiyle tarım işletmelerinde parçalanmanın önlenmesi görülmektedir.

- Fransa’da arazi alan mirasçı diğer mirasçılara tazminat ödemektedir.
- Danimarka’da arazi alan hissedar diğer mirasçılara piyasa değeri üzerinden ödeme yapmaktadır.
- Hollanda ve Almanya’da diğer mirasçılar çok az maddi tazminat almakta yani işletmenin bütünlüğü ve sürekliliği için gönüllü olarak fedakarlık yapmaktadırlar.
- İngiltere’de tarımsal işletme hiçbir karşılık alınmadan büyük evlada (evlad-ı ekber) bırakılmaktadır.

4.1.3 Türkiye’de arazi mülkiyeti ile ilgili mevzuat durumu

Osmanlı İmparatorluğunda, özel mülkiyet altındaki mülk arazi azınlıkta idi. Arazinin asıl çoğunluğunu meydana getiren mirî arazi ise, devlete aitti ve sadece işletilip, faydalanılmak üzere fertlere verilir. ‘Yurt çapındaki işlenebilir bütün toprakların boş kalmadan işletilmesini sağlamak’ prensibi Osmanlı rejiminde mevcut idi ve bu yönden şimdi geçerli olan sistemimizden çok daha başarılı idi. Bu noktada, toprağı işleyen çiftçinin, toprağın asıl sahibi olmadığı gibi psikolojik bir nedenle toprağı iyi işleyemeyeceği ve verimsiz şekilde çalışacağı akla gelebilir. Fakat Osmanlı toprak rejiminde bu mahzuru giderici bir takım tedbirler vardı. Toprağı, işleyen çiftçi elde ettiği ürünün belirli bir kısmını vergi olarak devlete verdiği için, çiftçi toprağı mümkün olduğu kadar iyi verim alacak şekilde işler ve toprağı bakardı. Bu onun yararına idi, çünkü ne kadar çok verim elde ederse, kendisine de o kadar çok

pay kalırdı. Bunun yanında, çiftçinin topraktan yararlanma süresi, hayat boyunca idi. Kısa zamanda mümkün olan en fazla verimi elde etme gibi bir sakınca da olmadığı için, çiftçi işlediği toprağı yormadan kendi öz malı gibi bakar ve böylece toprağın hor kullanılması, yorulması da önlenmiş olurdu. Arazinin miras yoluyla intikaline gelince önceleri bu hususta da yerinde düzenlemeler vardı. Çiftçi ölünce, arazinin intifai, sadece oğluna, yoksa kızına geçerdi. Medenî Kanunumuzun ziraî işletmeyi mirasçılardan birisine tahsis etmeyle ilgili olarak getirdiği hükümlerin (MK. 597-602) ulaşmak istediği amaç o zaman zorunlu olarak sağlanmıştı. Fakat daha sonra değişik zamanlarda çıkarılan hükümler ile intifam geçeceği mirasçılar kitlesi çok genişletildi ve iyi işlemekte olan bu düzen de amacından uzaklaştı (Zevkliler, 1969).

Miras hukuku ile ilgili olarak getirilen sınırlamalar Medenî Kanunumuzun 597-602 maddelerinde görülür. Aynı meselelere ilişkin olarak İsviçre Medenî Kanununun 612-625, 702 maddeleri ile İsviçre Borçlar Kanununun 218. maddesinde düzenlemeler getirilir. İsviçre Borçlar Kanununun 218. maddesi bize alınmamıştır. Medenî Kanunumuz İsviçreden tercüme edilerek alınırken İsviçre Medenî Kanununun 702. maddesi kantonlarla ilgili olduğu ve bizim bünyemize uymadığı gerekçesiyle alınmamıştır. Bu hükme göre Konfederasyon, kanton ve komünlerin gayrimenkul mülkiyetini kamu yararı mülahazasıyla tahdit edebileceği, bunun için gayrimenkullerin parçalanmasına mani olmak, köy mülkleri ile inşaat arsalarının parçalarının birleştirilmesine karar verme ve sair tahditleri koymak hakkı saklı tutulmuştur (Zevkliler, 1969)

İsviçre Medenî Kanununda yer alan 702. madde, kantonlarla ilgili olduğu ve bizim bünyemize uymadığı gerekçesiyle bizim Kanunumuza alınmamıştır. Medeni Kanunda Tarımsal işletmelerin, mirasçılardan birine tahsisi ile ilgili maddeler de yetersizdir (MK. 597-602). Bir kere tarımsal bir işletmenin büyüklüğü, yeterli ölçüsü hakkında her hangi bir hükme rastlayamıyoruz. Halbuki tarımsal işletmelerin korunabilmesi yönünden böyle bir hükmün konulması şarttır. Tarımsal işletmelerin kül halinde mirasçılardan birine tahsis edilmesi hususunda hakime geniş takdir hakkı verilmiştir. Medenî Kanunumuzun 598. maddesinde, mirasçıların tahsis hususunda anlaşamamaları halinde, hakimin, satıma veya tahsise ya da paylaştırmaya karar verebileceği belirtilmektedir. Kaldı ki, tarımsal işletmenin tahsis edilebilmesi için, tahsisin talep edilmesi gerekir. Aslolan tarımsal işletmenin korunması olduğuna göre, hakim gerektiğinde işletmeyi, resen, mirasçılardan işletmeye ehil olanına tahsis etmelidir. Hakime, gerektiğinde satım veya paylaştırmaya karar verebilme serbestisi kesin olarak tanınmamalıdır (Zevkliler, 1969).

Tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanmasını önlemek amacıyla Medeni Kanunda getirilen düzenlemeler, mirasçılardan birinin talepte bulunması halinde uygulanan hükümlerdir. Bu nedenle, eğer mirasçılardan tarımsal işletmenin kendisine özgülenmesi konusunda bir talep gelmemişse, bu hükümlerin uygulanma imkânı bulunmamaktadır (Kılıç, 2010).

Tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanarak, tek bir aileyi dahi geçindiremeyecek derecede küçülmesi Türk tarımının uzun yıllardır devam eden sorunlarının başında gelmektedir. Türk Medeni Kanununun mirasa ilişkin hükümleri, terekeye dâhil olan bütün malvarlığının mirasçılar arasında eşit olarak paylaşılmasını öngörmektedir. Bu paylaşım sonrasında mirasçılar arasında ortaya çıkan müşterek maliklerin taksimi her zaman isteyebilecekleri de ayrı bir sorundur. Bu nedenle 743 sayılı Medeni Kanunun kabul edildiği 1926 yılından itibaren tarım arazilerinin miras yoluyla sürekli olarak parçalandığı görülmüştür (Zevkliler, 1970).

Tarım arazileri her geçen gün bölünmekte, ekonomik işletme büyüklüğünü kaybetmekte, hatta atomize olarak verimli tarım yapılamadığı için tarım dışı faaliyetler yapılmaktadır. Üretim maliyetleri yükselmekte, ölçek ekonomisine ulaşamamaktadır.

Mevzuat düzenlemesi gerektiren ekonomik nedenler;

- Üretim potansiyeli düşmektedir.
- Küçük parsellere yatırım yapılamamaktadır.
- Üretim izlenememekte ve yönlendirilememektedir.
- Küçük işletmeler pazara yönelik üretim yapamamaktadır.
- Uluslararası rekabet edilebilirlik olumsuz yönde etkilenmektedir.
- Gıda güvenliği ve güvenilirliğinin sağlanmasında kısıtlar oluşmaktadır.
- Parseller etkin bir ulaşım ve sulama açısından yoksun kalmaktadır.
- Türkiye'nin tarımsal üretim hedeflerini gerçekleştirme sürecini olumsuz etkilemektedir.

Bu sorun, Türkiye'de bugüne kadar tarımla ilgili yapılan bütün toplantılarda, bilimsel çalışmalarda sektörün tüm paydaşları tarafından tarımın temel sorunu olarak dile getirilmiştir.

Farklı yasaların farklı uygulamalarında ve bilimsel çalışmalarda bölgeler, arazi niteliği ve üretim faaliyetinin türüne göre “Yeter Gelirli Arazi Büyüklüğü” farklı belirlenmiştir. Ancak bu büyüklüklerin korunmasına yönelik herhangi bir önlem öngörülmemiştir. Tasarı, tarım işletmelerinin “Yeter gelirli arazi büyüklüğünün altında” bölünmesini engellemeyi amaçlamaktadır.

Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Kanun'a göre yeter gelirli işletme büyüklüğü hesaplanırken "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair 3083 Sayılı Kanun"da, 1984 yılı toptan eşya fiyatları endeksi üzerinden 1.000.000 TL/yıl tutarındaki tarımsal işletme gelirinin esas alınması öngörülmüştür.

"Tarım İşletmelerinin Yeterli Tarımsal Varlığa Sahip Olup Olmadığının Tespitine Dair Yönetmelik" halen yürürlüktedir (Resmi Gazete, 2003).

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nca Kanuna göre 2003-2011 döneminde Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğü esas alınarak 46 ilde 168 uygulama yapılmıştır (Ek-1).

Bu uygulamalarda Yeter Gelirli Arazi Büyüklüğü, sulu arazide ortalama 57 dekar, kuru arazide ise ortalama 166 dekar olarak alınmıştır.

Bu ortalamalardan sulu ve kuru arazi arasındaki gelir katsayısı 3 olarak hesaplanmıştır. Yani hem sulu hem kuru araziye sahip olanlar için, 1 dekar sulu arazinin sağladığı gelir yaklaşık 3 dekar kuru araziden elde edilmektedir.

Gelir Vergisi Kanunu'na göre işletme büyüklüğü ölçüleri; kazancın gerçek usulde vergilendirilebilmesi için minimum işletme ölçeği 190 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 53 ve 54. Maddelerinde düzenlenmiştir (Mevzuat, 1998). Buna göre işletme büyüklüğü ölçüleri şekilde düzenlenmiştir. Özetle:

- Tarla ziraatında hububat ve ayçiçeği üretiminde 600 dekar,
- Pamuk, bakliyat, kavun ve karpuz ve haşhaş üretiminde 300 dekar,
- Tütün, pancar, patates, soğan, çeltik ve açıkta sebze üretiminde 200 dekar,
- Meyvecilikte (elma, kayısı, armut, kiraz, vişne, şeftali, narenciye, antepfıstığı ve zeytinde farklı dikim aralıklarına göre 1 000–2 500 ağaç) 40–50 dekar,
- Çay üretiminde 40 dekar,
- Muz üretiminde 20 dekar,
- Serada sebzeçilik ve çiçekçilikte 8 dekar,
- Hayvancılıkta büyükbaş 150 baş,
- Küçükbaş hayvancılıkta 500 baş,
- Deniz balıkçılığında 500 m² kafes,
- İçsu balıkçılığında 600 m² havuz,
- Arıcılıkta 500 kovan,
- İpek böcekçiliğinde 500 kutu olarak belirlenmiştir.

Bu büyüklükler nedeniyle Gelir Vergisine tabi işletme sayısı çok sınırlı kaldığından Gelir Vergisi Kriterinin Yeter Gelir hesabında kullanılması uygun bulunmamaktadır.

4.1.4 Konu ile ilgili hükümet politikası

Hükümet Programında; Tarım arazilerinin bölünmesinin önüne geçileceği ifade edilmekte ve “Arazilerin miras yoluyla bölünmesinin önüne geçmek amacıyla başlatılan yasal ve yapısal değişikliklerin sonuçlandıracağı” taahhüt edilmektedir.

2013 Yılı Programı'nın Uygulanmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararında (Resmi Gazete, 2012); İşletmelerin çok parçalılığını gidermeye yönelik olarak miras yoluyla bölünmelerinin önlenmesi amacıyla Türk Medeni Kanunu ile 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda değişiklik yapılmasına ilişkin çalışmaların sonuçlandırılması önem arz ettiği ifade edilmektedir.

Hükümet 2023 Yılı Hedefinde; nüfusunu, yeterli, kaliteli ve güvenilir gıda ile besleyen, tarım ürünlerinde net ihracatçı durumunu daha da geliştirmiş, rekabet gücünü artırmış, ürettiğiyle ve insan gücüyle dünyada ve bölgede söz sahibi olacak bir ülke konumuna erişilmesi hedef olarak belirlenmiştir.

Bu hedef tarım sektöründe işletmelerin ve arazilerin bölünmesinin önlenmesini ve işletme yapısının sağlıklı hale getirmesini zorunlu kılmaktadır.

4.1.4.1 Arazi toplulaştırma çalışmaları

Tarım Reformu Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre (TRGM, 2012); Türkiye genelinde 1961 yılından 2002 yılına kadar toplam 450 bin hektar alanda toplulaştırma çalışmaları yapılmıştır.

2003-2012 döneminde Toplamda toplulaştırılan alan 3,5 milyon hektarın üzerine çıkarılmıştır. GAP alanındaki toplulaştırma çalışmaları ise en kısa zamanda tamamlanacaktır. Geriye kalan 10,5 milyon hektar arazinin 2023 yılına kadar toplulaştırılması planlanmaktadır.

2012 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü ile yapılan protokol kapsamında, Ankara-Niğde ve İstanbul-İzmir Otoyolu güzergâhlarında toplam 251.000 Hektar alanda arazi toplulaştırması ihaleleri yapılmıştır.

Ayrıca, 2013 yılında; KOP illerinde 208 bin hektar, DAP illerinde 50 Bin hektar, DOKAP illerinde 30 Bin hektar, diğer illerde 303 Bin hektar olmak üzere toplam 591 Bin hektar alanda arazi toplulaştırma projeleri çalışmalarına başlanmıştır.

Her yıl 1 milyon hektar alanda arazi toplulaştırma çalışmalarının başlatılmasına yönelik gerekli planlamalar yapılmıştır. 2023 yılında toplulaştırılan alanın 14 milyon hektara ulaşarak toplulaştırma çalışmalarının tamamlanması hedeflenmiştir.

Ancak toplulaştırma çalışmaları tamamlansa bile bu alanlarda da arazi bölünmeleri fiilen devam etmektedir. Toplulaştırılan alanlarda arazinin en az 10 yıl alım satıma konu olmaması ve öncelikle bu alanlarda bölünmenin nlenmesine yönelik tedbir alınması gerekmektedir.

4.1.4.2 Bölünemez parsel büyüklüğünün artırılması

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda 2007 yılında değişiklik yapılmıştır. Bu düzenlemeyle; mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri ve marjinal arazilerde 2 hektar, dikili tarım arazilerinde 0,5 hektar, örtü altı tarım yapılan arazilerde 0,3 hektardan küçük olmayacağı, tarım arazilerinin bu büyüklüklerin altında ifraz edilemeyeceği, bölünemeyeceği veya küçük parsellere ayrılamayacağı hüküm altına alınmıştır.

“Toprak Koruma Arazi Kullanım Kanunu'nda yapılan düzenleme ile bölünemez parsel büyüklüğünün yükseltilmesi sorunun zm için yeterli olmamıştır.

4.2 Görüşmelere Dayalı Araştırma Sonuçları

Paydaşların ve kamuoyunun bilgilendirilmesi ve önerilerin alınması amacı ile Ankara'da 10 Ocak 2012 tarihinde Ortak Akıl Toplantısı, 29 Şubat 2012 tarihinde de Geniş Katımlı bir Çalıştay ve 23.05.2012 tarihinde Akil Adamlarla Danışma Toplantısı düzenlenmiştir.

4.2.1 Ortak akıl toplantısı sonuçları

Yaklaşık 50 bireyin katılımıyla 10 Ocak 2012 tarihinde Bakanlıkta bir Beyin Fırtınası Toplantısı yapılmıştır. Elde edilen ipuçları ve bulgular aşağıda verilmiş olup bunlardan anket sorularının hazırlanmasında yararlanılmıştır.

Sonuçlar incelendiğinde örgütlenme ve tarımla geçinen nüfusun fazlalığı gibi görüşlerin hem güçlü hem de zayıf yön olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Çizelge 7. Türkiye'nin miras hukukunda yapılacak düzenlemeleri ile ilgili güçlü ve zayıf yönleri

GÜÇLÜ OLDUĞU YÖNLER	ZAYIF OLDUĞU YÖNLER
<ul style="list-style-type: none">• Arazilerin parçalanmaması konusunda kamuoyunda olumlu düşünce• Siyasi irade açısından beklenti oluşması• Düzenlemeye konu olacak zorunlu faktörlerin varlığı• Kurumsal yapıların varlığı• Uzmanların varlığı-kamuoyu duyarlılığını artıracak• Arazi toplulaştırma çalışmalarının varlığı• Sanayileşme eğiliminin gelişmiş olması• Eğitim yatırımlarının artması• Kararlı ve güçlü siyasi irade• STK'ların konu hakkında duyarlılığının artması• Sosyal politika uygulamalarının varlığı• AB'ye uyum sürecinin getirdiği zorunluluklar• Tarımla ilgilenen doğrudan ve dolaylı nüfusun fazlalığı• Makroekonomik koşulların uygunluğu• Üreticilerin dağınık ve örgütsüz olması• Tarıma dayalı sanayinin gittikçe gelişmesi ve ürün taleplerinin artış halinde olması• Dünyada rekabetçi bir tarıma gidişatın olması• Kamudan sektörler arası kaynak transferinin uygunluğu• Tarıma dayalı sanayi işletmelerinin yoğunlaşma oranlarının düşük olması ve bu nedenle direnme güçlerinin zayıflığı• Çevre duyarlı tarımsal üretimin daha fazla ön plana çıkması• Kaynak kullanım etkinliğinin zorunlu hale gelmesi• Master ve Kalkınma planlarının varlığı• Tarımsal desteklemelerde büyük işletmelerin daha fazla ön plana çıkartılması	<ul style="list-style-type: none">• Arazi toplulaştırma çalışmalarının tamamlanmamış olması• Tarım dışı istihdam alanlarının azlığı• Değişimin getireceği psikolojik direnme• Siyasi risk• İşsiz kalacak nüfusun olumsuz propaganda ve tavırları• Ataerkil yapının varlığı• Toplumsal cinsiyet eşitsizliği• Sosyal statü ve prestij kaybı• Benzer ülke modellerinin az olması• İşsizliğin yüksek olması• Tarımla geçinen nüfusun fazlalığı• Süreç odaklı bir yaklaşımın benimsenmemesi• Kırsal nüfusun fazlalığı• Kırsalın konu hakkında bilgi düzeyi eksikliği• Hisseli tapu miktarının fazlalığı• Girişimcilik anlayışının ve girişimci sayısının azlığı• Tarımsal işletme sayısının fazlalığı• Kamu ve toplumsal maliyetinin yüksekliği• Yasada çiftçi tanımının olmamasından dolayı ortaya çıkan sorunlar• Tarımsal üretimin devamlılığı konusundaki duyusallık• Tarımsal örgütlenme düzeyinin düşüklüğü• Feodal yapının varlığı• Hedef kitlenin eğitim eksikliği

4.2.2 Çalıştay ve sonuçları

Yaklaşık 300 bireyin katılımıyla Ankara’da 29.02.2012 tarihinde bir çalıştay düzenlenmiştir. Çalıştayda 4 ayrı grupta Tarım Arazilerinin Bölünmesinden Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Yolları ele alınmıştır. Bu sonuçlar aşağıda özetlenerek verilmiştir.

Grup 1. Ekonomik Sorunlar

Moderatör: Prof. Dr. Kemal ESENGÜN, Rektör Yardımcısı-Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Ekonomik sorunlar;

- Üretim, verim, kalite ve gelirin azalması, yetersiz ve kalitesiz üretimin pazarlama sorunlarına yol açması,
- Girdi ve üretim maliyetlerinin yükselmesi, işletmelerin rekabet gücünün azalması,
- Parseller arası sınırların arazi kayıplarına ve kaynak israfına yol açması,
- Mekanizasyon ve teknoloji kullanımının olumsuz etkilenmesi, etkin kullanılamaması, işletmelerin alet- ekipman çöplüğüne dönüşmesi,
- Alt yapı imkânlarına (yol, kanal vb) erişimin azalması, altyapı yatırımlarının atıl kalması, özellikle sulama sistemlerinin yetersiz kalması ve randımanlı çalışmaması,
- Hisseli parsellerin atıl kalması, arazilerin üretim yapılabılır marjinal büyüklüğün altına düşmesi,
- Arazilerin hisseli hale dönüşmesinin sonucu desteklerin etkisini azaltması,
- Küçük arazilerin kayıtlara girmemesi, kayıt dışılığın artması ve verilerin kayıt altına alınamaması,
- Gizli işsizliğin artması, geçimlik üretimin yaygınlaşması, pazara yönelik üretimin azalması,
- Arazilerin verimli kullanılmamasından dolayı tarıma dayalı sanayiye geçişin sağlanamaması,
- Krediyeye erişimin zorlaşması, kredi geri ödemelerinde güçlükler yaşanması,
- Kırsal kalkınmayı olumsuz etkilemesi, kırsal kalkınma amaçlı projelerin uygulanmasını güçleştirmesi,
- Planlı üretimin yapılamaması, ihracatın yönlendirilememesi, sözleşmeli tarım için arazi bulunamaması olarak sıralanmıştır.

Grup 2. Hukuki Sorunlar

Moderatör: Prof. Dr. Mustafa ACAR, Rektör - Aksaray Üniversitesi

Hukuki sorunlar;

- Hissedarlar arasında anlaşmazlıklara neden olması,
- Göçün kentlerde yeni sorunlar ortaya çıkarması,
- Veraset intikalinde sorunlar ortaya çıkması,
- Parseller küçüldükçe arazinin statüsü değişmesi,
- Çok parçalılığın adli vakaları son derece artırması olarak sıralanmıştır.

Grup 3. Sosyo-Kültürel Sorunlar

Moderatör: Prof. Dr. Cennet OĞUZ, Bölüm Başkanı, Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Sosyo-kültürel sorunlar;

- Arazilerin bölünmesinin kardeşler arasında çatışmaya neden olması,
- İşletmelerin küçülmesinin geliri düşürmesi, aile içi bağları zayıflatması, kavga ve boşanmalara yol açması,
- Çiftçilerin yaşam düzeyinin düşük olması ve ailelerin geçim sıkıntısı, fakirliği ve yoksulluğu artırması,
- Kentlerde göçle birlikte çarpık yapılaşmanın meydana gelmesi, şiddet olaylarını artırması,
- Göçün kültürel yabancılaşmaya yol açması ve kentlerde uyum problemi ortaya çıkarması,
- Düşük gelirin, gençlerin tarımdan ayrılmasına yol açması, kültürel yozlaşmaya ve bunalıma neden olması,
- Tarımla uğraşan nüfusun yaş ortalamasının yükselmesi,
- Üretimde kadın ve çocuk işgücü kullanımının artması,
- Sosyal güvenlik kurumuna kayıtların artırılmaması,
- Desteklerin üretime değil sosyal ihtiyaçlara kullanılması,
- Tarımsal örgütlenmeyi olumsuz yönde etkilemesi,
- Çiftçilik mesleğinin gözden düşmesi ve prestij kaybına yol açması, çiftçiliğin bir meslek alanı olmaktan çıkması ve tarıma olan güvenin azalması,
- Kadının mirastan yararlanamaması olarak belirtilmiştir.

Grup 4. Yapılacak Düzenleme için Türkiye'nin Güçlü Yönleri

Yapılacak düzenleme ile ilgili Türkiye'nin güçlü olduğu yönleri ortaya çıkarmak amacıyla yapılan oturumda elde edilen sonuçlar aşağıdaki özetlenerek verilmiştir.

Moderatör: Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK, Öğretim Üyesi Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Ekonomik açıdan güçlü yönler;

- Düzenleme yapıldığında verimlilik, üretim ve kalitenin artması,
- Tarımsal desteklerden işletmelerin daha fazla yararlanması,
- Düzenlemenin gerektirdiği ekonomik ve finansman kaynaklarının mevcut olması,
- Arazi ofisi için altyapının mevcut olması,
- İşletme büyüklüğünün artması,
- AB fonlarından yararlanma kabiliyetinin artması,
- İhracat potansiyelinin artması,
- Tarıma dayalı sanayinin hammadde talebinin giderek artması,
- Çiftlik muhasebe ve tarımsal üretim istatistiklerinin daha sağlıklı hale gelmesi,
- Entansif tarıma geçilmesi ve çiftçinin gelir ve refahının artması,
- Tarımda teknoloji kullanımının artması olarak sıralanmıştır.

Hukuki açıdan güçlü yönler;

- Güçlü bir siyasi iradenin olması,
- Benzeri yasal düzenlemelerin varlığı, (Anayasanın 44 ve 45. Maddeleri, Tarım Kanunu, Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu, Tarım Reformu Kanunu ve 4721 sayılı Medeni Kanun)
- Kadastro işlemlerinin büyük bir kısmının tamamlanmış ve mülkiyetin tescil edilmiş olması,
- Düzenlemeyi yapacak kurumsal ve siyasal sahiplenmenin mevcudiyeti,
- Tarım dışı kurumların konuya destek verecek olması,
- AB sürecinin getirdiği yükümlülüklerin olması,
- Toplulaştırma çalışmalarının hız kazanması,
- Güçlü kayıt sisteminin olması, tarımda kayıt dışılığı azaltacak çalışmaların artmış olması olarak sıralanmıştır.

Sosyo-Kültürel açıdan güçlü yönler;

- Toplumda arazi parçalılığının bir sorun olarak kabullenilmiş olması,
- Çiftçilik mesleğinin, itibarının ve statüsünün yükselecek olması,
- Güçlü tarımsal yayım yapısı olması,
- Kitle iletişim araçlarının kullanılabilir olması,
- Daha iyi üretim yapma isteği,
- Yeniliklere açık toplum yapısı,
- Örgütlenme eğiliminin yüksek olması,
- Krizlere karşı tarım toplumunda dayanışma duygusunun olması olarak sıralanmıştır.

Çalıştay Sonuçları Bildirgesi;

- Arazi bölünmesinin üretim maliyetlerini olumsuz yönde etkilediği, rekabet şansını azalttığı,
- Konunun tarihi bir adım olduğu, siyaset üstü davranılması ve gerekli düzenlemeler için azami gayret gösterilmesi gerektiği,
- Sadece ülkemizin değil Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada, gıda güvenliğini teminat altına alacak önemli bir reform olduğu,
- Bakanlıkça yapılacak bu çalışmaya tüm paydaşların katılımının ve katkılarının talep edilmesinin takdirle karşılandığı,
- Yapılacak düzenlemelerde başta uzun vadeli kredilendirme sistemi ve arazi ofisi olmak üzere destekleyici ve özendirici tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır.

4.2.3 Akil adamlar danışma toplantısı

Tarım arazilerinin bölünmesinin önlenmesi amacı ile yapılacak çalışmalar hakkında 23.05.2012 tarihinde yapılan Danışma Toplantısı'nda aşağıda isimleri verilen Akil Adamların görüşleri de alınmıştır.

Eski Bakan Hüsnü DOĞAN,

Eski Müsteşar Hüsnü POYRAZ,

Eski Müsteşar Yardımcısı ve Bilkent Üniversitesi'nden Prof. Dr. Nazmi DEMİR,

Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden Prof. Dr. Halis AKDER,

Hacettepe Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ, Prof. Dr. Mehmet TOPRAK,

Turgut Özal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Ali ŞAFAK ile görüşülmüş ve önerileri aşağıda verilmiştir.

Eski Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanı HÜSNÜ DOĞAN

- Hukuki dayanağın öncelikle sağlanmasını ve anayasaya bu tip düzenlemelerin Devletçe (Bakanlıkça) yapılabileceğine ilişkin madde konulmasını,
- Gelişmiş ülkelerde sanayi kesiminin gelirinin, tarım kesiminden her zaman daha yüksek olduğunu, Milli Gelir artıkça tarımsal gelirin de tatmin edici bir seviyede artacağını, bu nedenle işletme büyüklüğünün artması gerektiğini,
- Ayrıca teknoloji geliştikçe tarım sektöründe nüfusun azaldığını, sanayi sektörünün robotlaşması ile de sanayi nüfusunun azalacağını,
- Miras yoluyla bölünmeyi engellemek için siyasilerin yaklaşımının önemli olduğunu ve yapılan anket sonucunda çiftçilerin evetlerinin “ben olursam evet anlamında olduğunu” dikkate alınmasını,
- Türkiye’de arazilerin bölünmesini önlemek için “aile ortaklıkları ve aile şirketlerinin” kurulmasının çözüm getirmeyeceğini,
- Arazilerin bölünerek küçülmesini engellemek için toplulaştırma çalışmalarına devam edilmesini,
- Çiftçi veya çiftçilik yapacaklara gerek arazi alabilmesi için gerekse arazilerin birleştirilmesi için teşvikler getirilmesini,
- Sermaye sahiplerinin tarım yapması bekleniyorsa, Türkiye’de tarım arazilerinin çevre ülkelere göre fiyatlarının yüksek olduğundan bu fiyatların düşürülmesini,
- Miras hukuku ile ilgili anayasada da düzenlemeler yapılması gerektiğini,
- Siyasi değerlendirmeleri neticesinde bu işin kademeli olarak en risksiz bölgeden başlayarak pilot uygulama ile yapılmasını ve şehirde yaşayanlardan başlanmasının işi kolaylaştırabileceğini,
- Arazilerin devri sırasında ehil kardeşin belirlenmesinde sorunlar çıkabileceğini, özellikle ehil kardeşe mahkemeler karar verdiği takdirde, daha farklı problemlerin yaşanacağını, hisselerin en büyük kardeşe, olmazsa bir küçüğe, olmazsa bir küçüğü verilmesi şeklinde çözüm olabileceğini,
- Tapu kaydı olmayan arazilerin tapu işlemlerinin bitirilmesinin gerektiğini,
- Böyle bir kanunun çıkarılmasında siyasi zamanlamanın çok önemli olduğunu belirtmiştir.

Öğretim Üyesi Prof. Dr. AHMET ŞAHİNÖZ

- Terminolojinin düzeltilmesi ve “Tarım Arazilerinin Bölünmesinin Önlenmesine ve Arazilerin Birleştirilmesine Yönelik Çalışma” denilmesini,

- Bundan sonra nüfus artmadığından bölünmenin olmayacağını,
- Arazi ofislerinin hazine arazilerini de katarak kurulmasını,
- Desteklemelerin verilmemesi ile toprak üzerindeki baskının azalacağını; dolayısıyla tarım nüfusu azalacağından arazi fiyatlarının düşeceğini,
- Yapılan araştırmanın genel bir eğilim ve fikir verdiğini, yeter geliri verecek arazi büyüklüğünü belirlenmesinde bölge ve ürün bazında daha detaylı bir araştırma yapılmasını,
- Türkiye'deki krizlerin pek çoğu tarım sektörünün desteği ile aşıldığından işletme büyüklüğü belirlenirken dikkatli olunmasını,
- Sosyal rasyonalitenin düşünülmesi gerektiğini, kentlerde daha büyük işsizlik sorunlarının ortaya çıkabileceğini, istihdamsız büyüme söz konusu olduğunda makro gelişmeler için tarım kesiminin önemli olduğunu belirtmiştir.

Öğretim Üyesi **Prof. Dr. HALİS AKDER**

- Yapılan çalışmada amacın açıkça ortaya konulmasını, üretim, verim ve gelir artırıcı etkisinin açıklanmasını,
- Bölünmenin engellenmesi ile ilgili kısıtlar ve istisnaların (örneğin hisseleri alan kardeşin ileride bu araziye bir sanayi şirketine satması durumu) ortaya konulmasını,
- Ekonomiye önemli katkılar sağlayan küçük işletmeler bulunduğu tartışmalarda küçük işletmelerin kötü olduğu imajının verilmemesini,
- Asgari işletme büyüklüğünün belirlenmesinde ürün bazında analizlerin yapılmasını, yani bölge ve ürün bazında arazi miktarının farklı olabileceğini ve bu nedenle düzenlemeler yapılırken iyi çalışan küçük işletmelerin çok önemli olduğu gerçeğine dikkat edilmesini,
- Ortalama işletme büyüklüğü bir asırdır değişmediğinden birileri arazileri parçalarken birilerinin topladığı anlamının ortaya çıktığını, toplayan bireylerin konumları ve gerekçelerinin incelenmesini,
- Arazilerin tek bir elde toplanarak rant oluşturması ve bu amaçla başka ellere geçmesini önleyecek tedbirlerin alınmasını,
- Bu konunun sadece köyde yaşayanlara değil şehirde yaşayanlara da sorulması gerektiğini, çünkü ileride şehirde yaşayanların (şehirdekilerin köylerde arazi edinimi artmıştır.) daha çok problem çıkarıp, çok daha fazla mahkemelerde dava açabileceğini,
- Okullar açılınca şehirlerde, diğer zamanlarda köylerde yaşayan üçüncü bir nüfus grubu bulunduğundan bu grubun nüfus sayımında belirlenmesini ve bunlara yönelik tarım politikalarının farklı olmasının gerektiğini,

- Bu üçüncü grupta da anketlerin yapılmasının daha sağlıklı sonuçlar alınmasını sağlayacağını ve bu kesimlerin görüşleri alınmadan hukuki düzenlemelere gidilmesinin doğru olmayacağını belirtmiştir.

Eski Bakanlık Müsteşar Yardımcısı **Prof. Dr. NAZMİ DEMİR**

- Belli yaşın üzerinde olan bireylere arazilerini devretmeleri için teşvikler verilebileceğini,
- Ticarete dönük işletmeler ile aile işletmelerinin ayrı ayrı düşünülmesi gerektiğini,
- Küçük aile işletmelerinin çok büyük kısmının yoğun ve ekonomik çalıştığının mutlaka dikkate alınmasını ve tarımın önemli bir denge unsuru olduğunun unutulmamasını,
- Toplulaştırma, teşvik ve miras hukukunun birlikte değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Öğretim Üyesi **Prof. Dr. MEHMET TOPRAK**

- Anketin gerçek çiftçilerle de yapılmasını,
- Arazisini devreden çiftçilerin iş bulma konusunda yaşayacağı problemler ve hükümetin bu durumda ne yapması gerektiği konusuna çözüm bulunarak uygulamaya geçilmesini belirtmiştir.

Eski Bakanlık Müsteşarı **HÜSNÜ POYRAZ**

- Nüfus idaresinin de bu işe dâhil edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Turgut Özal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı **Prof. Dr. ALİ ŞAFAK**

- Asgarî tarımsal işletme büyüklüğünün bölgeler ve üretim desenine göre kanuna yazılmasını ve belirleme yetkisinin ise Bakanlığa bırakılmaması gerektiğini; bunun değişen şartlara ve yönetimlere göre keyfiliklere ve çok farklı uygulamalara yol açabileceğini,
- Bölünemez arazi/işletme büyüklüğünün altındaki hisseli işletmelerin, hissedarlar arasında zaman veya mekan olarak dönüşümlü işletme modelinin getirilmesini,
- Gerektiğinde Hâkim kararıyla dönüşümlü işletme hakkı tanınması ve herkesin sırasına göre işletmeyi işletmesini; iyi niyet kurallarına uyulmaması veya ihlali durumunda cebri icra müessesini devreye sokacak bir sistemin getirilmesinin gerektiğini,
- Hissedarlardan biri tarafından işletilen aile malları ortaklığında diğer hissedarlara kira ya da kârdan pay verilmesi; işletmeye karışmayanları borç altına sokan ya da mevcudu elden çıkartarak diğer hissedarlardan mal kaçıran kötü niyetli hissedarlar için bir yaptırım ve caydırıcı bir hüküm konulmasını,

- Mülkiyetin bir şirkete devrinde; Türkiye’de aile şirketlerinin uzun ömürlü olmadığını, “küçük olsun ama hep benim olsun” yaklaşımının hâkim olduğunu, bunun sonucunda tarlaların bölüne bölüne bu hale geldiğini, binaenaleyh şirket seçeneğinin çözüm getirmediğini,
- Babanın vefatı ve hisse oranlarının belirlenmesinde; tapu dairelerinin re’sen devreye girmesi gerektiğini,
- Ehil hissedarın belirlenmesinde mahkemeler yerine öncelikle devletin, re’sen devreye girmesi gerektiğini; bu işin mahallinde (tarım, tapu, vergi, belediye, il özel idaresi ve baro temsilcilerinden oluşturulacak) süreklilik arz edecek bir heyete bırakılması gerektiğini, (Daha çabuk sonuca ulaşma açısından) heyetin verdiği kararların, miras davalarına bakan Hâkim onayı ile tapuya tescil ettirilebileceğini,
- Değilse ehil hissedarın belirlenmesinde genel olarak ekber evlad veya elyad evlad kuralının getirilmesinin daha uygun olacağını, aksi takdirde ehil mirasçının ehliyetini kaybetmesi durumunda yeni sorunların ortaya çıkabileceğini belirtmiştir.

4.3 Saha Çalışmalarına Dayalı Araştırma Sonuçları

Tarım arazilerinin bölünmesini önlemeye yönelik planlanan düzenlemeler hakkında kamuoyu görüşlerini almak amacıyla yürütülen bu çalışmada, 81 ilde köy belde mahalle muhtarları, birlik-kooperatif veya diğer STK temsilcileri, oda-borsa temsilcileri ve önder çiftçiler ile 50.832 anket çalışması yapılmış olup, bu anketlerin 48.496'sı analiz ve değerlendirmeye alınmıştır.

4.3.1 Anket sonuçlarının bölgelere göre değerlendirilmesi

Akdeniz Bölgesi'nde 4.570, Doğu Anadolu Bölgesi'nde 6.620, Ege Bölgesi'nde 6.718, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 4.832, İç Anadolu Bölgesi'nde 8.020, Karadeniz Bölgesi'nde 11.272, Marmara Bölgesi'nde 6.464 birey olmak üzere toplam 48.496 kişi ile yapılan anketlerin, katılan gruplara göre dağılımı Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelgeden de görüldüğü gibi anketlerin %72'si muhtarlar, %19'u önder çiftçiler, %7,9'u birlik-kooperatif veya diğer STK temsilcileri ve % 1,1'i oda-borsa temsilcileri ile yapılmıştır. Bölgelere göre katılımcı gruplar incelendiğinde, muhtarların oranı %64,3 ile % 80,8 arasında önder çiftçilerin oranı %11,6 ile %32,6 arasında değişmiştir.

Çizelge 8. Ankete katılan grupların bölgeler itibariyle dağılımı(%)

	Muhtar	Birlik, Koop. ve Diğer STK Temsilcileri	Oda - Borsa Temsilcileri	Önder Çiftçi	Bölgeler Toplamı
Akdeniz	71,3	7,6	0,9	20,2	100,0
Doğu Anadolu	76,3	2,5	0,8	20,4	100,0
Ege	68,2	11	0,8	20,0	100,0
Güney Doğu Anadolu	64,2	2,2	1	32,6	100,0
İç Anadolu	70,1	7,8	1,6	20,6	100,0
Karadeniz	80,8	6,5	1,1	11,6	100,0
Marmara	64,6	17,5	1,2	16,6	100,0
Toplam	72,0	7,9	1,1	19,0	100,0

4.3.2 Bölgeler itibariyle çiftçilerin bazı sosyo-ekonomik özellikleri

4.3.2.1 Ankete katılanların yaşadıkları yer

Ankete katılanların Doğu Anadolu Bölgesi'nde %87,3'ü, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde %85,9'u, İç Anadolu Bölgesi'nde %74,1'i ve Türkiye genelinde %81,1'i köylerde yaşamaktadır.

Bölgeler itibariyle kasabada yaşayanların oranı %3,2 ile %17,4 arasında, ilçelerde yaşayanların oranı %6,1 ile %8,9 arasında değişmektedir. Ankete katılanlardan büyükşehirlerde yaşayanların oranı %1'in altındadır (Çizelge 9).

Çizelge 9. Ankete katılanların bölgeler itibariyle yaşadıkları yer(%)

Yaşadığı Yer	Bölgeler							Türkiye
	Akdeniz Bölgesi	Doğu Anadolu Bölgesi	Ege Bölgesi	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	İç Anadolu Bölgesi	Karadeniz Bölgesi	Marmara Bölgesi	
Köy	71,0	87,3	75,8	85,9	74,1	85,4	84,8	81,1
Kasaba	17,4	4,0	17,2	3,2	16,0	5,6	6,3	9,7
İlçe	8,9	6,4	6,1	7,9	8,5	7,4	7,7	7,5
İl	2,0	2,3	0,7	2,8	0,9	1,6	0,9	1,5
Büyükşehir	0,7	0,1	0,1	0,2	0,5	0,0	0,4	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

4.3.2.2 Çiftçilerin eğitim durumu

Türkiye genelinde ankete katılanların (%63,7'si ilkököl, %16,4'ü ortaokul, % 13,6'sı lise mezunu, %3,6'sı yüksekokul ve üniversite mezunu olarak belirlenmiştir.

Bölgeler tek tek incelendiğinde ilkököl mezunu olanların oranının %58,4 ile %70,6 arasında değiştiği, yüksekokul ve üniversite mezunları oranının her bölgede düşük olduğu, en fazla yüksekokul mezununun Akdeniz Bölgesi'nde, En az yüksekokul mezunun ise Doğu Anadolu Bölgesi'nde olduğu Çizelge 10'de görülmektedir.

Çizelge 10. Bölgeler itibariyle ankete katılanların eğitim durumu(%)

Eğitim Durumu	Bölgeler							Türkiye
	Akdeniz Bölgesi	Doğu Anadolu Bölgesi	Ege Bölgesi	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	İç Anadolu Bölgesi	Karadeniz Bölgesi	Marmara Bölgesi	
Okur-Yazar Değil	0,2	1,4	0,2	3,1	0,3	0,2	0,2	0,7
Okur-Yazar	1,0	4,4	0,8	5,7	1,6	1,3	1,1	2,1
İlkokul	59,2	58,4	70,6	60,8	64,5	64,4	65,0	63,7
Ortaokul	17,8	19,4	13,2	16,2	16,1	16,6	16,2	16,4
Lise	16,8	13,8	11,4	10,6	14,3	14,0	13,8	13,6
Yüksek O - Üniversite	5,0	2,6	3,7	3,6	3,3	3,5	3,9	3,6
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
$\chi^2=1544$	SD = 30		P = 0,000					

4.3.2.3 Ankete katılan bireylerin sosyal güvenceleri

Ankete katılan bireylerin sosyal güvenceleri Türkiye geneli ve her bir bölge için ayrı ayrı Çizelge 11'de verilmiştir.

Çizelgede görüldüğü üzere sosyal güvencesi olmayan üreticilerin oranı Güney Doğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi dışında oldukça az olup, % 3,1 ile %5 arasında değişmiştir.

Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde sosyal güvencesi olmayan üreticilerin oranı % 23, Doğu Anadolu Bölgesi'nde %24,7 olarak bulunmuştur. Türkiye genelinde ankete katılanların %59,3'ü Bağ-Kur, %25,7'si SSK güvencesine sahip bireylerden oluşmuştur.

Çizelge 11. Bölgeler itibariyle ankete katılan bireylerin sosyal güvencesi(%)

Sosyal Güvence	Bölgeler							Türkiye
	Akdeniz Bölgesi	Doğu Anadolu Bölgesi	Ege Bölgesi	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	İç Anadolu Bölgesi	Karadeniz Bölgesi	Marmara Bölgesi	
Tarım Bağ-kuru	35,1	30,4	33,5	37,2	39,6	20,5	38,3	32,2
Esnaf Bağ-Kuru	32,5	21,6	33,2	19,1	26,9	27,6	28,3	27,1
Tarım SSK	3,1	2,4	3,1	2,6	3,0	4,2	4,3	3,4
İşçi SSK	17,9	13,7	21,5	11,7	21,0	35,7	22,5	22,3
Emekli Sandığı	5,2	5,1	5,3	4,2	5,0	6,4	3,8	5,1
Diğer	0,6	1,9	0,3	2,3	0,6	0,5	0,3	0,8
Sosyal Güvence Yok	5,6	24,7	3,1	23,0	5,0	5,0	2,6	9,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
$\chi^2=1544$	SD = 30		P 00,000					

4.3.2.4 Ankete katılan bireylerin nüfus durumu

Çizelge 12'te verilen nüfus göstergeleri incelendiğinde, çocuk sayısının en fazla Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde (6,7 birey), en az Marmara Bölgesi'nde (2,5 birey) olduğu görülmektedir.

İşletmelerin geçimini sağladığı nüfus sayısı da çocuk sayısı ile paralel bir durum oluşturmuş ve en fazla Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde (7,6 birey), en az Marmara ve Ege Bölgesi'nde (4,2 birey) olarak bulunmuştur. Benzer durum kardeş sayısı için de geçerli olmuş ve en fazla kardeş Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde (8,2) bulunmuştur.

Çizelge 12. Bölgeler itibariyle nüfus göstergeleri

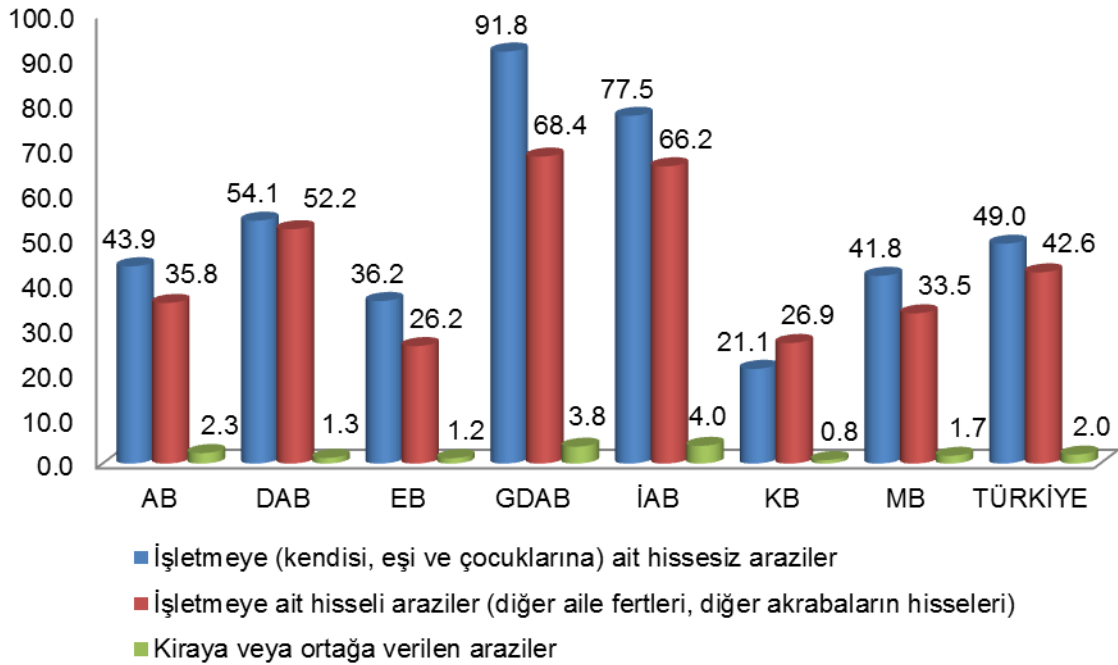
	Bölgeler							Türkiye
	Akdeniz Bölgesi	Doğu Anadolu Bölgesi	Ege Bölgesi	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	İç Anadolu Bölgesi	Karadeniz Bölgesi	Marmara Bölgesi	
Çocuklarının Sayısı	3,4	5,1	2,6	6,7	3,6	3,5	2,5	3,8
Geçimini Sağladığı Nüfus Sayısı	4,7	6,4	4,2	7,6	4,8	4,8	4,2	5,1
Kardeşlerinin Sayısı	6,5	7,4	4,6	8,2	5,9	5,5	4,3	5,9

4.3.2.5 İşletme arazisi büyüklüğü

Ankete katılan bireylerin işletme arazi miktarları Şekil 1’de verilmiştir. Şekil incelendiğinde, ankete katılan işletmelerin işletme başına en fazla araziye sahip olduğu bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi olup, bu bölgedeki işletme başına toplam 163,9 dekar arazinin 91,8 dekarı kendi, eşi ve çocuklarına ait ortalama hissesiz arazi, 68,4 dekarı işletmeye ait hisseli arazidir.

İşletme başına en az araziye sahip olan bölge Karadeniz Bölgesi olup, işletme başına toplam 48,8 dekar arazinin 21,1 dekarı kendi, eşi ve çocuklarına ait ortalama hissesiz arazi, 26,9 dekarı işletmeye ait hisseli arazidir. Türkiye genelinde işletme başına toplam 93,6 dekar arazi miktarının ise 42,6 dekarı hisseli arazidir.

Şekil 1. İşletmelerin mülkiyet durumu ve ortalama arazi büyüklüğü (da)

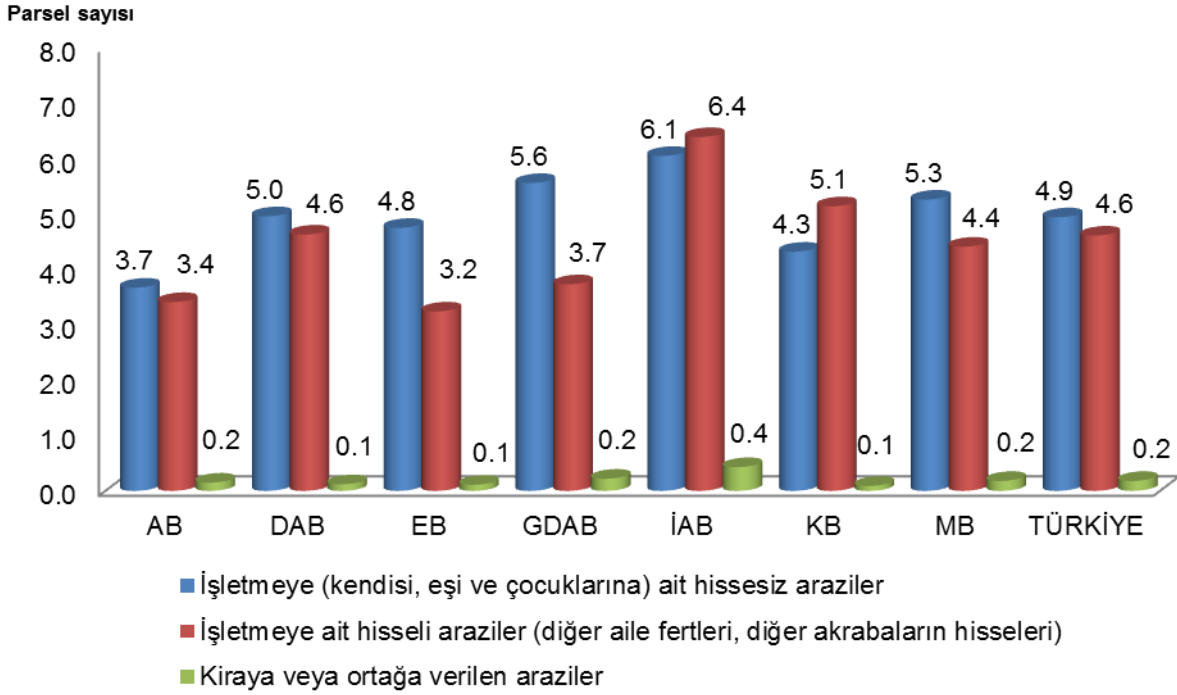

4.3.2.6 İşletme arazisinin niteliği ve parsel sayısı

İşletme başına toplam sulu arazi 32 dekar, kuru arazi 61,6 dekar bulunmuştur. Sulu arazilerinin 17,4 dekarı, kuru arazilerin 31,7 dekarı işletmeye ait hissesiz arazilerden oluşmaktadır. Hissersiz arazilere ait ortalama parsel sayısı 4,9 adet, hisseli arazilere ait ortalama parsel sayısı 4,6 adet ve toplam 9,7 adet bulunmuştur (Şekil 2).

İşletme arazilerinin ortalama parsel sayısı Şekil 2’de verilmiştir. Şekilde görüldüğü gibi işletmeye ait en fazla parsel İç Anadolu Bölgesi’nde hissesiz arazilerde 6,1 adet, hisseli arazilerde 6,4 adet, kira ve ortağa verilen arazilerde 0,4 adet olmak üzere toplam 12,9 adet olarak bulunmuştur. En az parsel Akdeniz Bölgesi’nde hissesiz arazilerde 3,7 adet, hisseli arazilerde 3,4 adet ve toplam 7,3 adettir.

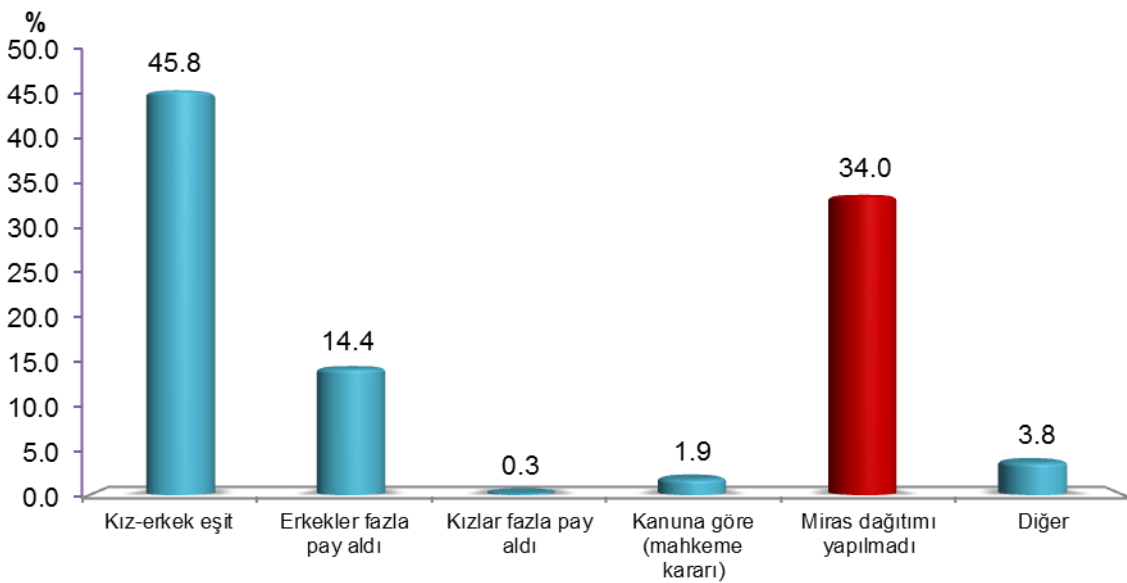
Şekil 2. İşletme arazisinin mülkiyet durumu ve parsel sayısı

4.3.2.7 Kardeşler arası miras paylaşımı

Bölgeler itibariyle kardeşler arasında miras paylaşımının nasıl yapıldığı Şekil 3'te verilmiştir. Bölgeler arasındaki dağılım incelendiğinde; Akdeniz ve Ege Bölgesi'nde kız ve erkeklerin mirastan eşit pay aldığını belirtenlerin oranı diğer bölgelere göre daha yüksek olup sırasıyla %62,3 ve %64,9 olarak bulunmuştur. Marmara Bölgesi'nde bu oran %49,2, İç Anadolu Bölgesi'nde %46,6 olarak belirlenmiştir.

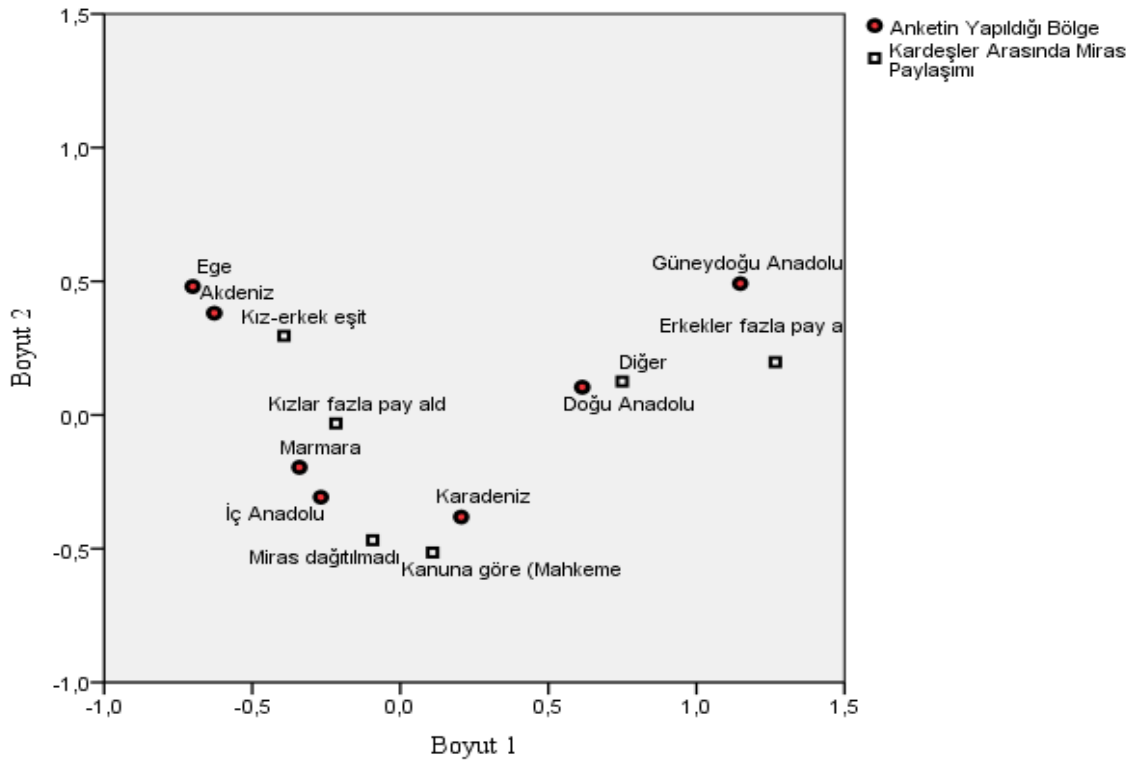
Şekil 3. Kardeşler arası miras paylaşımı

Kız ve erkeklerin mirastan eşit pay aldığı belirtenlerin oranının en düşük olduğu bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi olup bu değer %31,8 olarak bulunmuştur. Miras dağıtımının yapılmadığını belirtenlerin oranı ise %22,2 ile %39,7 arasında değişmiştir.

Erkeklerin mirastan en fazla pay aldığı bölge (%36,5) Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Türkiye genelinde ise %45,8 oranında kız-erkek eşit pay, %14,4 oranında erkeklere fazla pay verildiği ve %34,0 oranında miras paylaşımının yapılmadığı belirlenmiştir.

Şekil 4. Kardeşler arası miras paylaşımı ile bölgeler arası GİA analizi

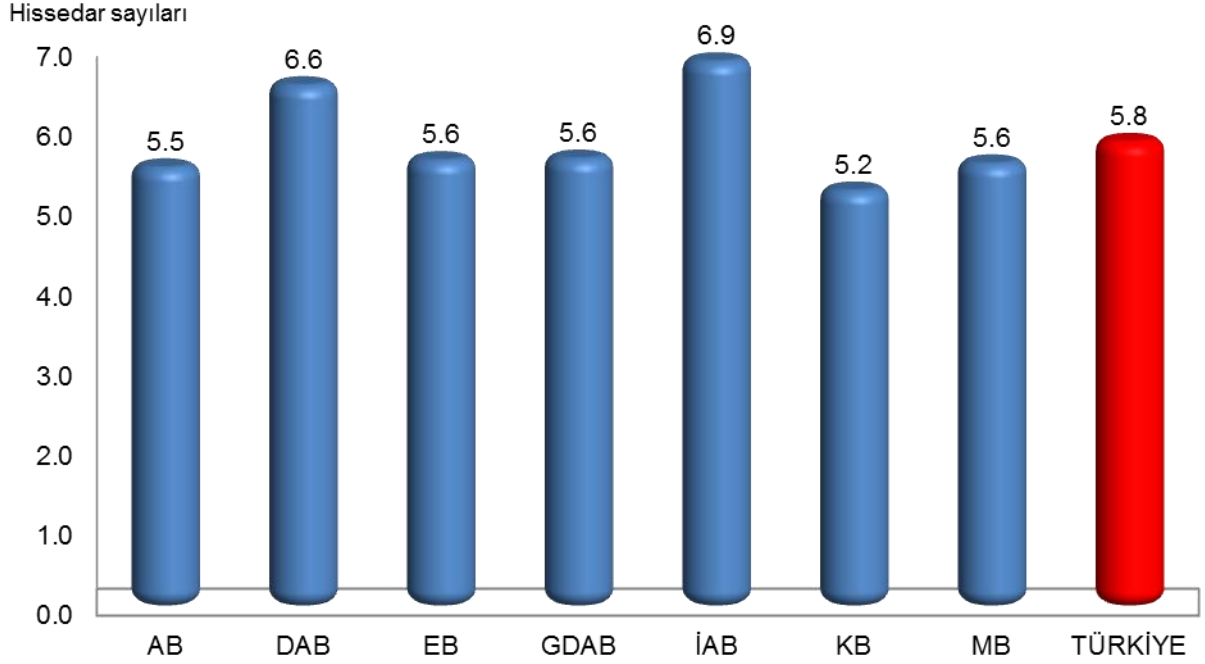
Bölgelere göre kardeşler arasında miras paylaşımının nasıl yapıldığı GİA analizi ile incelenmiş ve Şekil 4'te verilmiştir. Şekil incelendiğinde, Ege ve Akdeniz Bölgesinde mirasın kız-erkek arasında eşit paylaştırıldığı, Güneydoğu Anadolu bölgesinde erkeklerin daha fazla pay aldığı görülmektedir. Bölgeler içerisinde kızların en çok pay aldığı bölge ise Marmara Bölgesi olarak görülmektedir.

4.3.2.8 İşletme varlıklarının ortalama hissedar sayıları

İşletmeye ait tarla, bağ-bahçe, traktör, ev ve diğer varlıklara ait hissedar sayıları belirlenerek Şekil 5'te verilmiştir. Şekilde görüldüğü üzere tarla arazilerinin resmi olarak kayıtlı olan ortak sayısı 4,85 birey olarak bulunmuş olup, bu hissedarlardan 2,24'ü kendisi, eşi, çocuklar, 1,37'si anne, baba, 0,52'si erkek kardeş, 0,31'i kız kardeş, 0,28'i amca, teyze ve onların çocuklarından oluşmaktadır.

Aynı çizelgeden bağ-bahçe arazilerinin toplam hissedar sayısının 1,31, traktör v.b gibi alet-ekipmanın hissedar sayısının 0,58 ve evlerin hissedar sayısının ise 1,14 birey olduğu görölmektedir. İşletme varlıklarına ait hissedarların %51,5'i kendisi, eşi, çocukları, %25,3'ü anne veya baba, %10,4'ü erkek kardeşten oluşmaktadır.

Şekil 5. İşletme varlıklarının ortalama hissedar sayıları

4.3.3 Arazilerin miras yoluyla bölünerek küçülmesi konusundaki görüşler

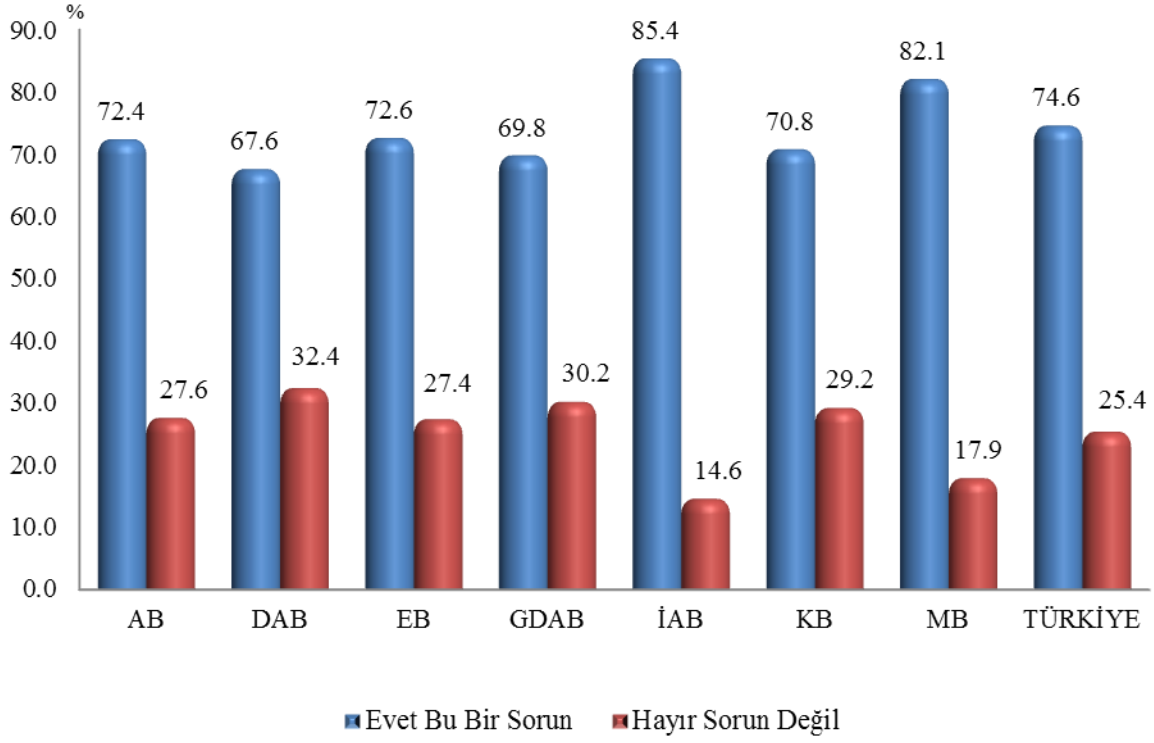
4.3.3.1 Miras yoluyla bölünerek küçülmenin sorun olup olmadığına ilişkin görüşler

Tarımla uğraşanlar içerisinde söz sahibi bireyler ve ileri gelenlerin, işletmelerin miras yolu ile parçalanıp küçülmesine nasıl baktıkları, bölünmeyi sorun olarak görüp görmedikleri araştırılmış ve sonuçlar bölgeler itibariyle Şekil 6'da verilmiştir.

Şekilde görüldüğü üzere işletme arazilerinin bölünerek küçülmesini sorun olarak görenlerin oranı en düşük Karadeniz Bölgesi'nde (%70,8), en yüksek İç Anadolu Bölgesi'nde (%85,4) bulunmuştur. Türkiye genelinde arazilerin küçülmesini sorun olarak görenlerin oranı %74,6 olarak bulunmuştur.

Yapılan ki-kare analizi sonucu işletmelerin bölünerek küçülmesi konusundaki düşüncelerin bölgelere göre değiştiği ve bölgelerden bağımsız olmadığı bulunmuştur ($\chi^2=1029,2$, $P=0.000$).

Şekil 6. İşletmelerin miras yoluyla bölünerek küçülmesi hakkında katılımcıların algısı

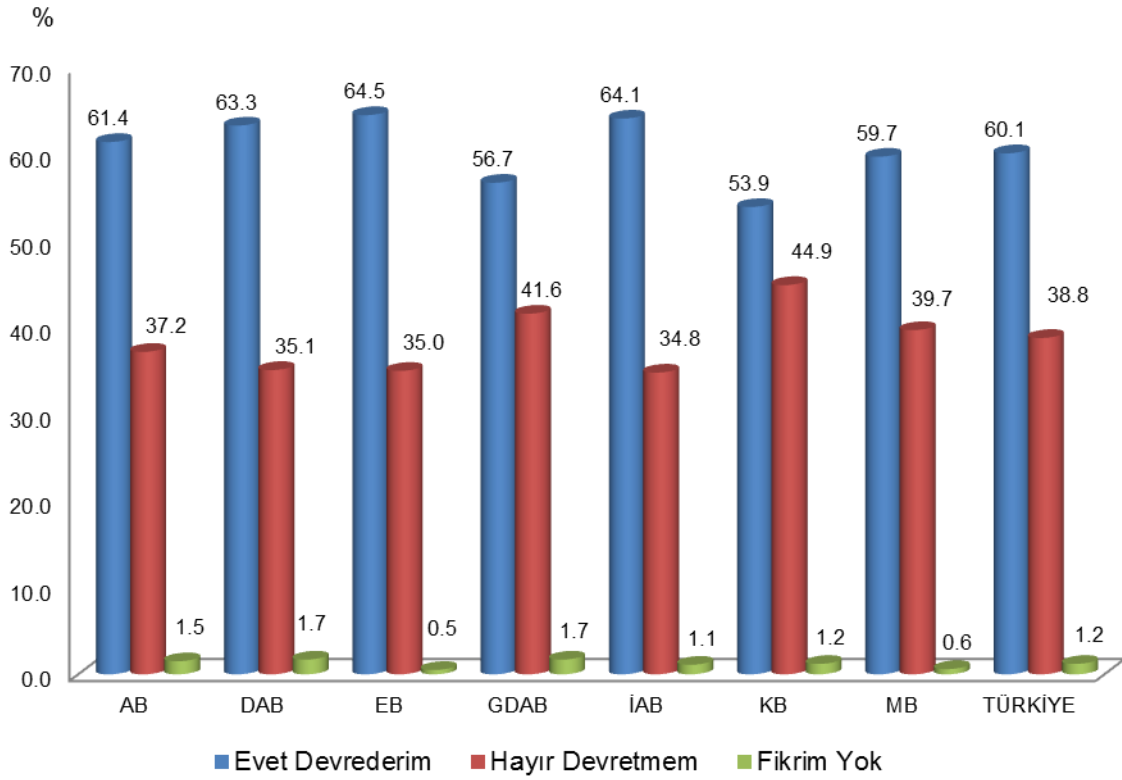

4.3.3.2 Bölgeler itibariyle hisseli arazilerin bedeli karşılığı diğer hissedarlardan birine devri konusundaki görüşler

İşletme arazilerinin bölünerek küçülmesini önlemek için Türkiye genelinde hissedarların %60,1'i bedeli karşılığı arazilerini devredebileceklerini, %38,8'i devretmeyeceklerini belirtmişlerdir. Bölgeler ayrı ayrı incelendiğinde arazilerini diğer hissedarlara devretme eğiliminde olanların oranının %53,9 ile %64,5 arasında değiştiği görülmüştür.

Devretmem diyenler içerisinde ise en büyük orana sahip olan bölge Karadeniz Bölgesi (%44,9) olup, bunu Güneydoğu Anadolu Bölgesi (%41,6) takip etmiştir. Devrederim diyenler içerisinde en büyük payı İç Anadolu (%64,1) ve Ege Bölgesi (%64,5) almıştır. Türkiye genelinde %1,2'lik bir grup bu konuda cevap vermemiş ve görüş bildirmemiştir (Şekil 7).

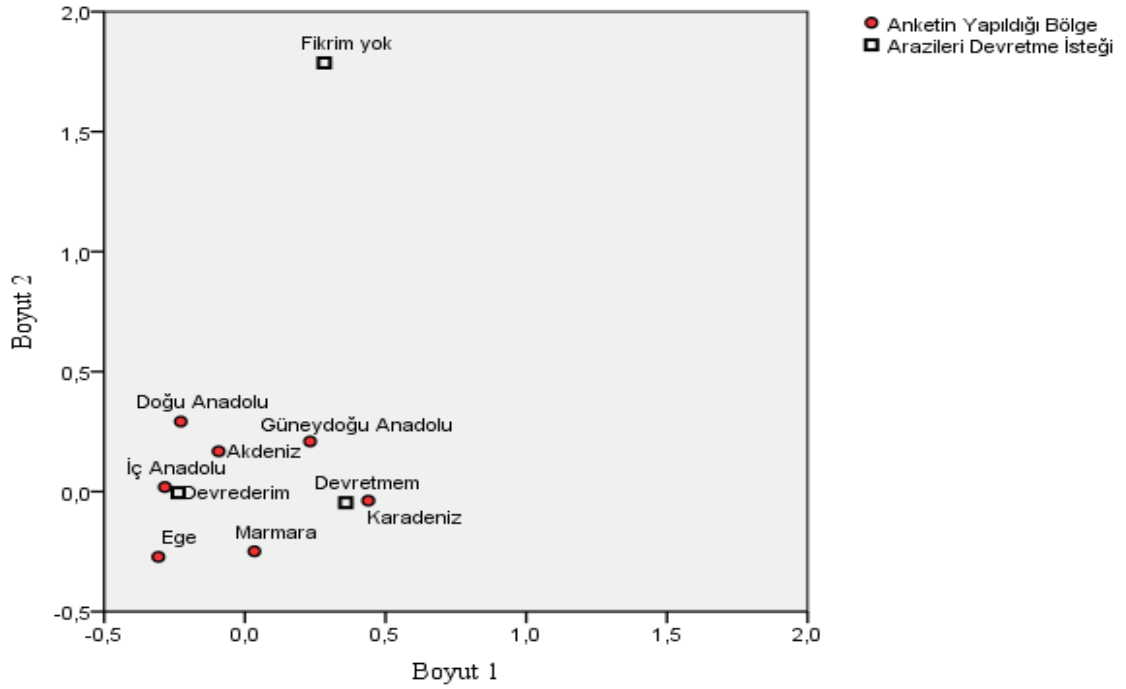
Şekil 7. Arazilerin bedeli karşılığı diğer hissedarlara devretme eğilimi

Her ne kadar çoğunluk işletmelerin küçülmesini önlemek için arazilerini devredebileceklerini belirtmiş olsalar da, yapılan χ^2 testi sonucunda, devretme isteğinin bölgelerden bağımsız olmadığı ve bölgelere göre değiştiği belirlenmiştir ($\chi^2=414,9$, $P \leq 0,000$).

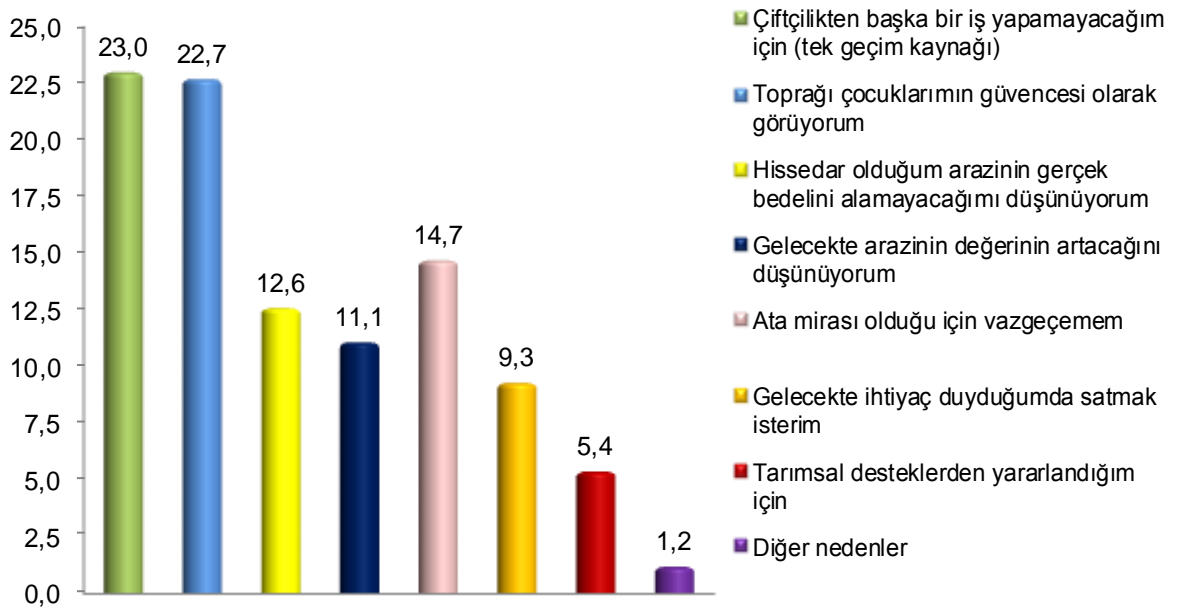
Ankete katılan bireylerin bölgeler itibariyle arazileri bedeli karşılığı hissedarlardan birisine devretme konusundaki görüşleri GİA analizi yapılarak görsel boyutu ile de incelenmiş ve sonucu Şekil 8'de verilmiştir. Şekil 8 incelendiğinde hisseli arazileri bedeli karşılığı hissedarlardan birine devretme konusundaki görüşlerin bölgelere göre değiştiği, Karadeniz bölgesinin devretmeme eğiliminde, İç Anadolu ve Ege Bölgesinin devretme eğiliminde olduğu görülmektedir.

Şekil 8. Hisseli arazilerin hissedarlardan birisine bedeli karşılığı devri ile bölgeler arası GİA analizi

Arazilerin neden devretmeyeceği üreticilere sorulduğunda ankete katılanların %23'ü çiftçilikten başka bir iş yapamayacaklarını ve tek geçim kaynağı olduğunu, %22,7'si toprağı çocuklarının güvencesi olarak gördüklerini belirtmişlerdir (Şekil 9).

Şekil 9. Arazilerini devretmeme nedenleri

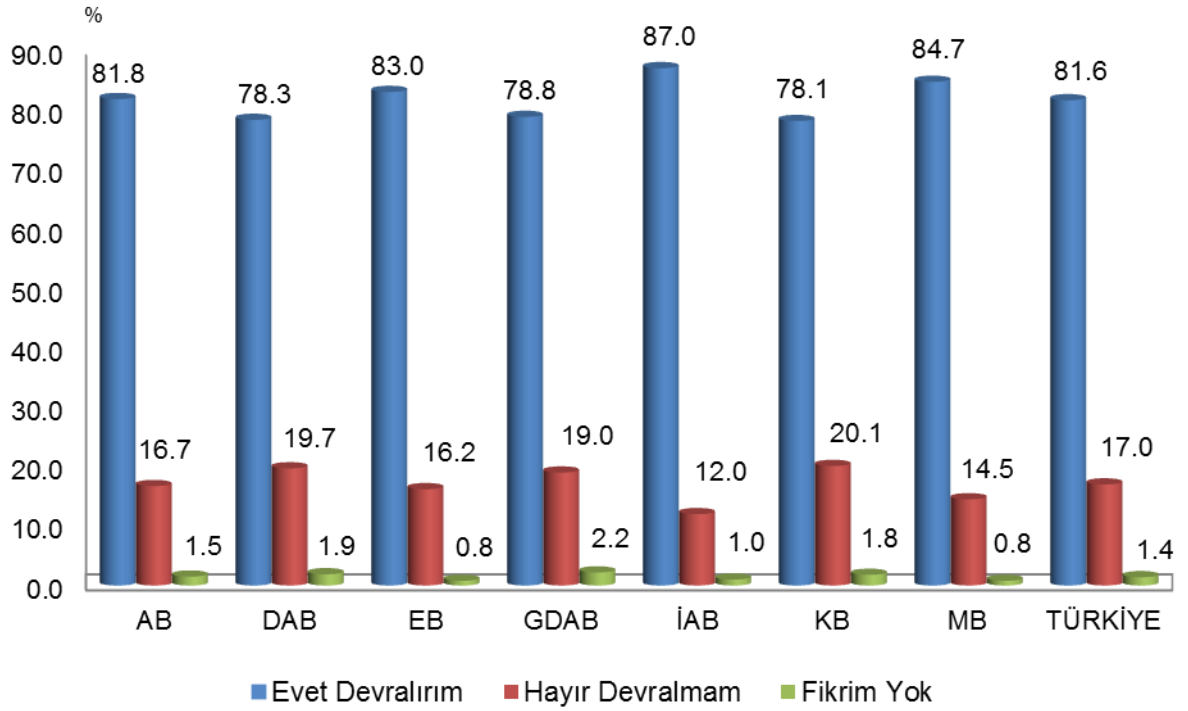

4.3.3.3 Bölgeler itibariyle hisseli arazileri bedeli karşılığı diğer hissedarlardan devralma eğilimi

Türkiye genelinde hissedarların %81,6'sı hissedar oldukları arazilerin bedelini ödeyerek diğer hissedarlardan devralmak isteyeceklerini, %17'si devralmak istemeyeceklerini ve %1,4'ü bu konuda görüş belirtmemişlerdir.

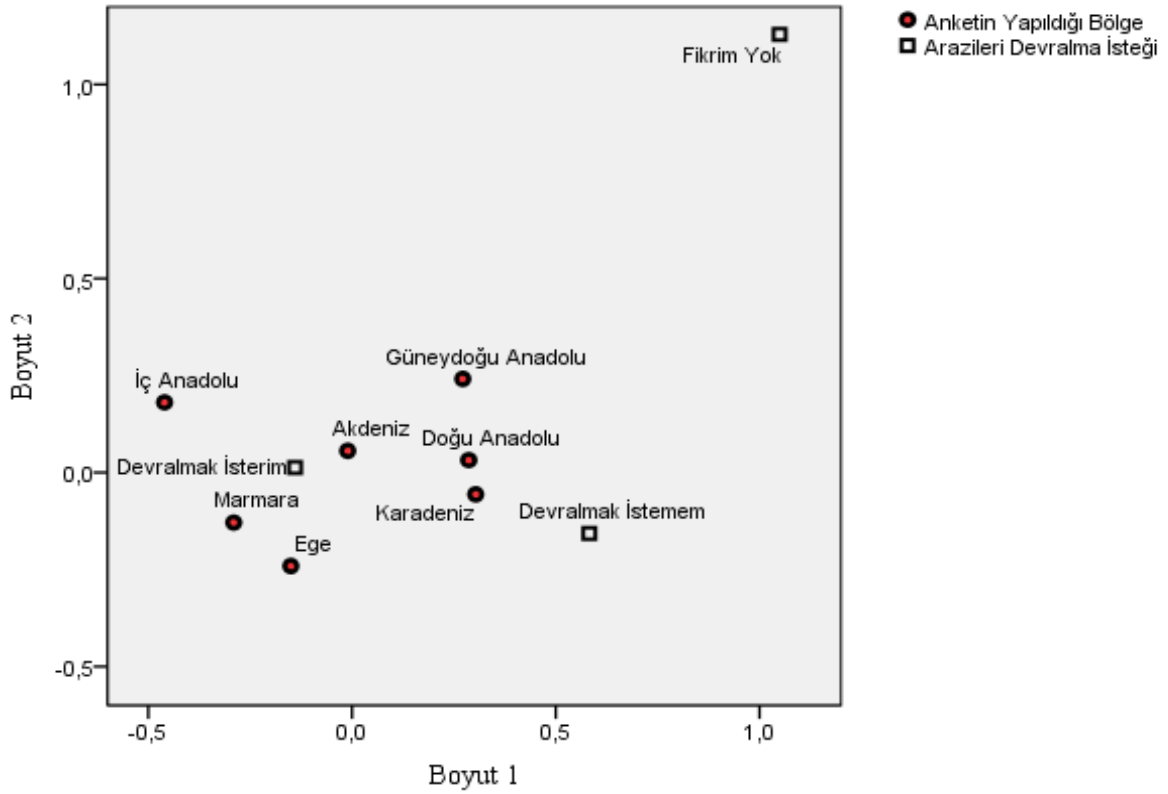
Bölgeler ayrı ayrı incelendiğinde arazileri diğer hissedarlardan devralmak eğiliminde olanların oranının %87,0 ile %78,1 arasında değiştiği görülmüştür. Devralmam diyenler içerisinde ise en büyük orana sahip olan bölge Karadeniz Bölgesi (%20,1) olup bunu sırasıyla Doğu Anadolu Bölgesi (19,7) ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi (%19) takip etmiştir (Şekil 10).

Şekil 10. Hisseli araziye diğer hissedarlardan devralma eğilimi

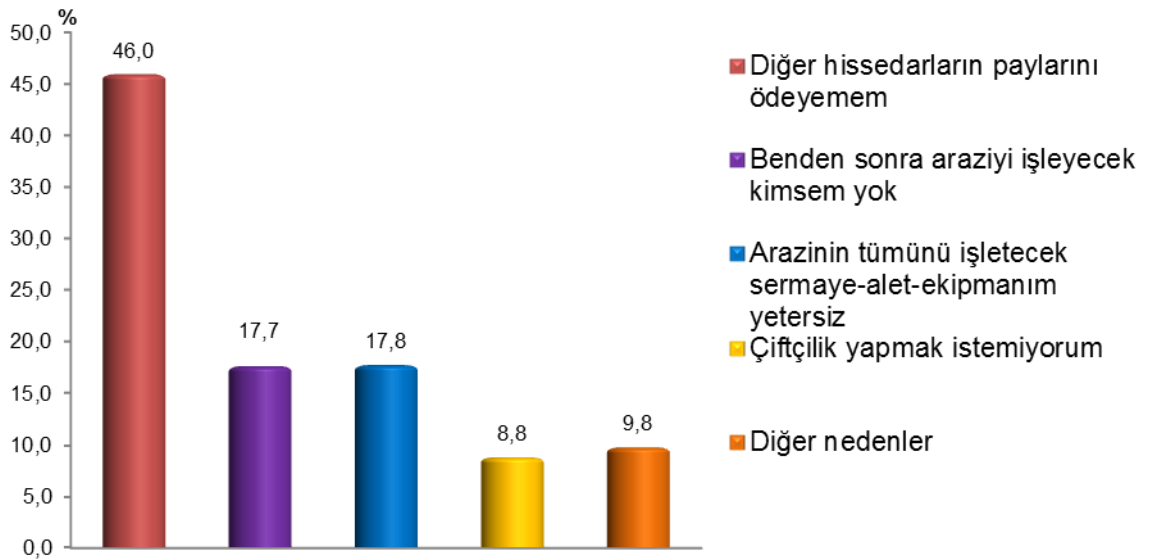
Yapılan χ^2 testi sonucunda, hisseli arazileri diğer hissedarlardan bedeli karşılığı devralma isteğinin bölgelerden bağımsız olmadığı ve bölgelere bağımlı olarak değiştiği belirlenmiştir ($\chi^2=412$, $P =0,000$). Yani, hisseli arazileri hissedarlardan Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki çiftçilerin devralma eğiliminde olmadıkları, Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'ndeki çiftçilerin devralma eğiliminde oldukları belirlenmiştir(Şekil 11).

Şekil 11. Hisseli arazileri bedeli karşılığı devralma isteği ile bölgeler arası GİA analizi

Hisseleri devralmak istemediklerini belirtenlerin % 46'sı diğer hissedarların paylarını ödeyememe endişesi ile, % 17,8'i yeterli alet-ekipman ve sermayesinin olmaması, % 17,7'si kendisinden sonra araziye işleyecek kimsenin olmaması gibi nedenlerle hisseli arazileri bedeli karşılığı devralmak istemeyeceklerini belirtmişlerdir (Şekil 12).

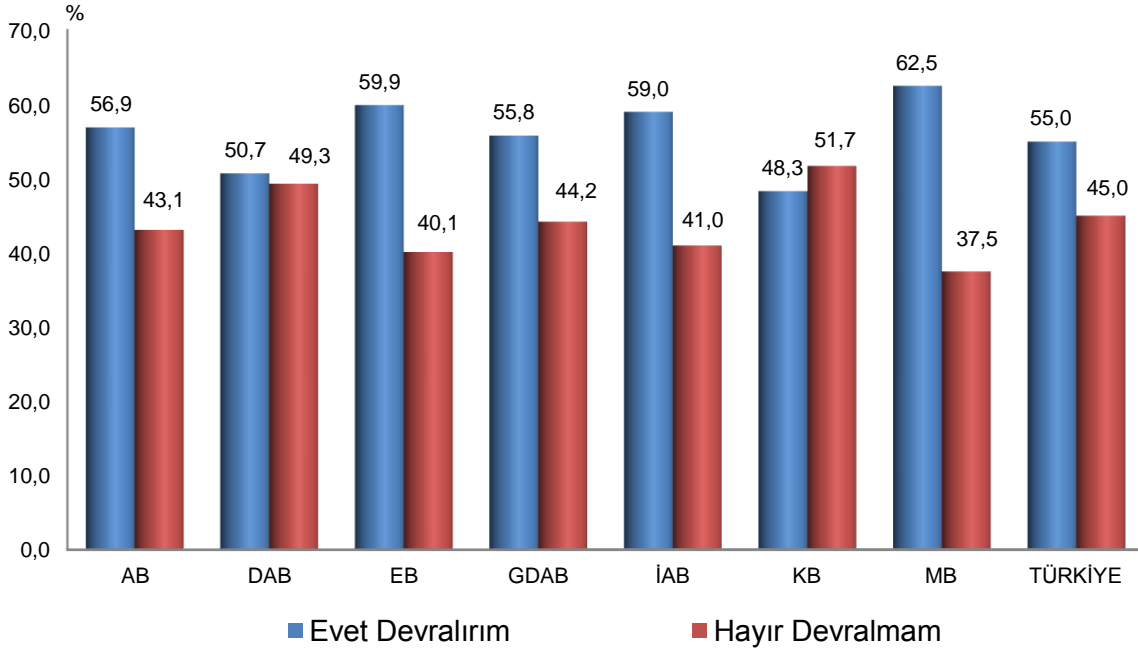
Şekil 12. Arazileri devralmak istemeyen hissedarların gerekçeleri

Diğer hissedarlara ait hisseleri devralmak istemeyenlerin, kredi kolaylığı ve uygun koşullar sağlandığı takdirde devralmayı kabul edip etmeme durumu her bir bölge için Şekil 13'te verilmiştir. Şekilde görüldüğü üzere uygun koşullar sağlandığı durumda tüm bölgelerde devralım diyenlerin oranı artmış ve bu oranlar Marmara Bölgesi'nde %62,5'e, Ege Bölgesi'nde % 59,9'a, İç Anadolu Bölgesi'nde % 59'a ve Türkiye genelinde %55'e çıkmıştır.

Uygun koşullar ve kredi kolaylığı sağlandığı durumda hisseli arazileri hissedarlardan devralma isteğinin coğrafi bölgelere göre değişip değişmediği yine χ^2 analizi yapılarak test edilmiş ve devralma isteğinin veya eğiliminin bölgelere göre değiştiği bulunmuştur ($\chi^2=64,0$, **P=0,000**).

Şekil 13. Uygun koşullar sağlandığı takdirde devralmayı kabul edip etmeme durumu

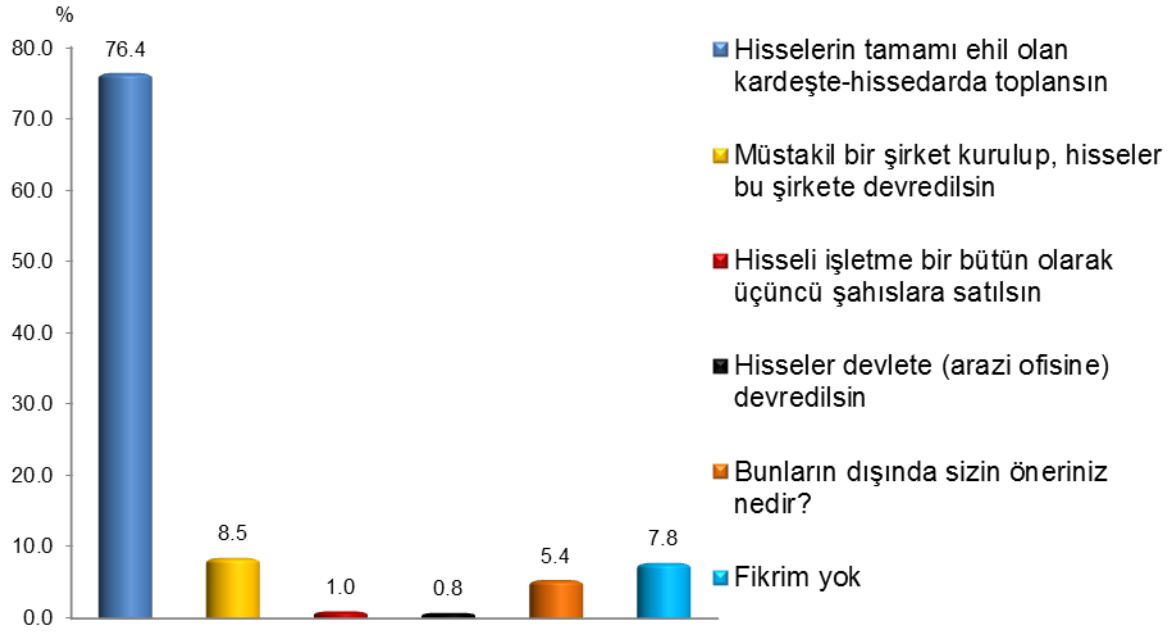
4.3.4 Bölünmeyi önlemek için yapılacak düzenleme hakkındaki görüşler

4.3.4.1 İşletmenin bölünmemesi çözüm yaklaşımları

İşletmelerin bölünerek küçülmesini önlemek için çiftçilerin alternatif çözümleri araştırılmış ve sonuçları Şekil 14'te verilmiştir. Şekilde görüldüğü gibi çiftçilerin % 76,4'ü hisselerin tamamının ehil olan kardeşte toplanmasının uygun olacağını belirtmiştir.

Diğer alternatiflerden müstakil bir şirket kurulup, hisseler bu şirkete devredilsin diyenlerin oranı %8,6 ve fikir beyan etmeyenlerin oranı % 7,8 olarak bulunmuştur.

Şekil 14. Arazilerin bölünmemesi için hissedarların alternatif çözüm önerileri

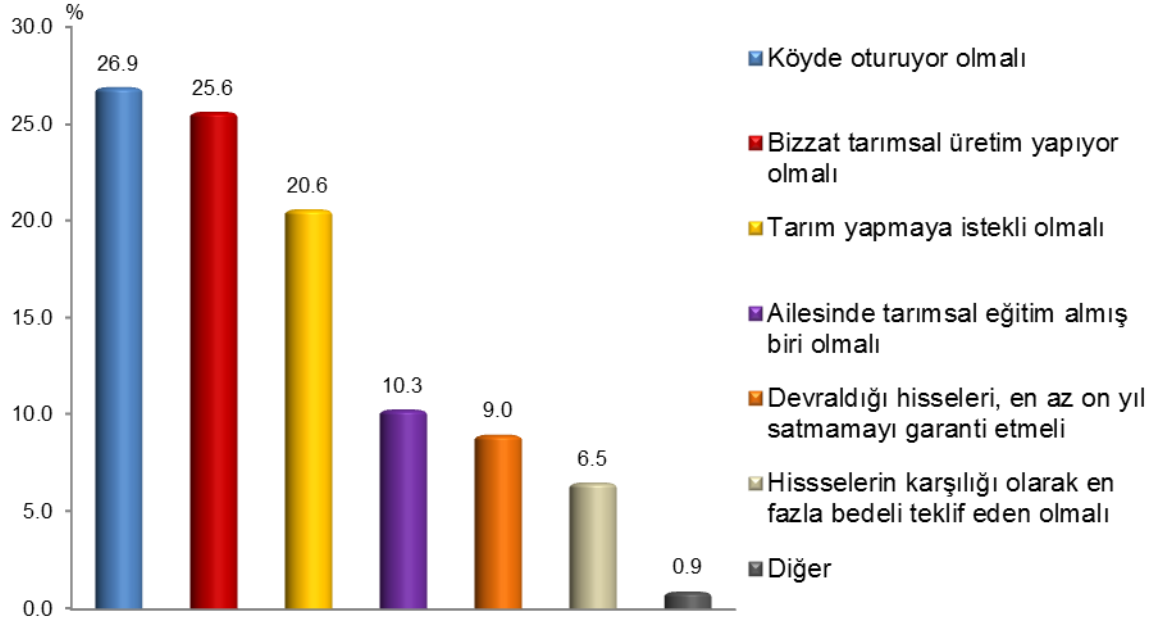

4.3.4.2 Hisseleri devralacak hissedarda aranılan özellikler

Tarım alanlarının bölünüp parçalanmasının önüne geçmek için hisseli arazilerini hissedarlardan birisine devretme konusuna olumlu bakanların devredecekleri bireyde arayacakları özellikler araştırılarak Şekil 15'te verilmiştir.

Şekilde görüldüğü gibi ankete katılanların % 26,95'i arazileri alacak bireylerin köyde oturuyor olmaları, % 25,63'ü bizzat tarımsal üretim yapıyor olması, % 20,61'i tarımsal üretim yapmaya istekli olması, % 10,3'ü ailesinde tarımsal eğitim almış birilerinin olması ve % 9,1'i devraldığı arazileri en az 10 yıl satmamayı taahhüt etmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Şekil 15. Arazileri devralacak hissedarlarda aranılan özellikler

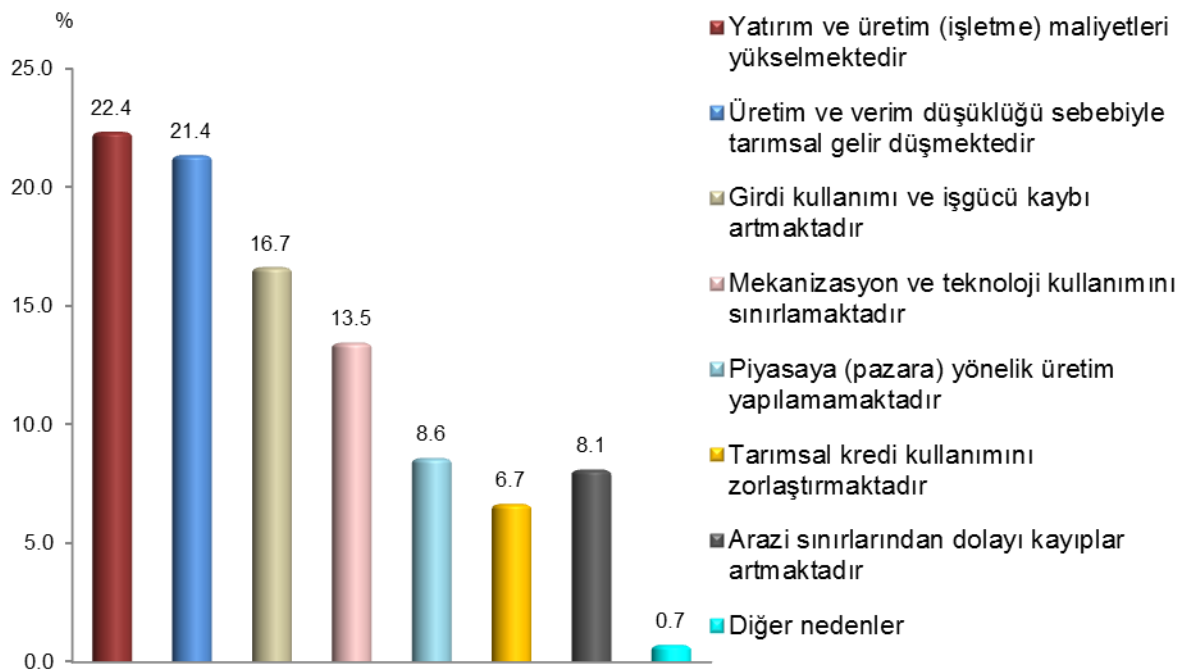

4.3.4.3 İşletmelerin bölünmesinin ortaya çıkardığı en önemli ekonomik sorunlar

Çiftçilere işletmelerin bölünmesinin neden olduğu en önemli ekonomik sorunların neler olduğu sorulmuş ve sonuçları Şekil 16'da verilmiştir.

Çiftçiler en önemli ekonomik sorunlar içerisinde ilk sırada yatırım ve üretim maliyetlerinin yüksek olmasını (% 22,4), ikinci sırada üretim ve verim düşüklüğü nedeniyle tarımsal gelirin düşük olmasını (21,4) ve üçüncü sırada girdi kullanımı ve işgücü kayıplarındaki artışları (% 16,7) gösterilmiştir.

Şekil 16. İşletmelerin bölünmesinin ortaya çıkardığı en önemli ekonomik sorunlar

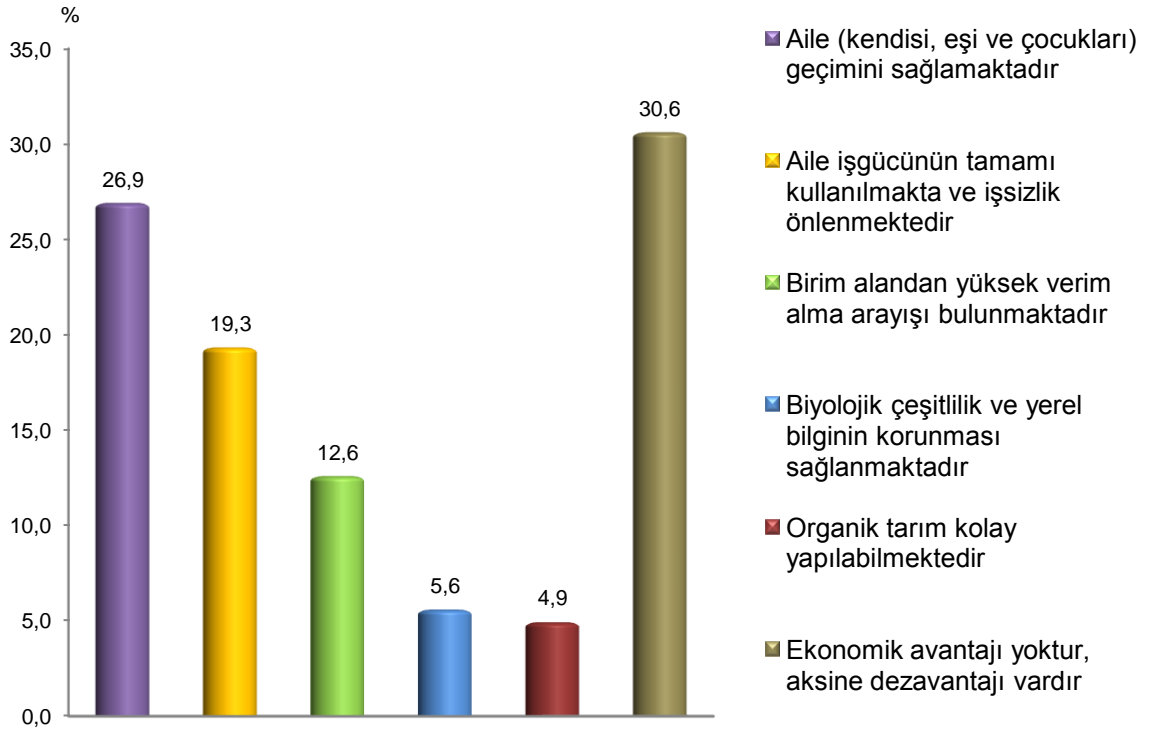

4.3.4.4 İşletmelerin bölünmesinin ve mevcut mülkiyet paylaşımının ekonomik avantajları

Çiftçilere işletmelerin bölünmesinin ve mevcut mülkiyet paylaşımının ekonomik avantajları sorulmuş ve sonuçları Şekil 17’de verilmiştir.

Ekonomik avantajlar içerisinde ilk sırada, aile (kendisi, eşi ve çocukları) geçimini sağlamaktadır (% 26,9), ikinci sırada aile işgücünün tamamı kullanılmakta ve işsizlik önlenmektedir (% 19,3), üçüncü sırada birim alandan yüksek verim alma arayışı bulunmaktadır (% 12,6) görüşü yer almıştır. Çiftçilerin % 30,6’sı ise bölünmenin ekonomik avantajının olmadığını belirtmiştir.

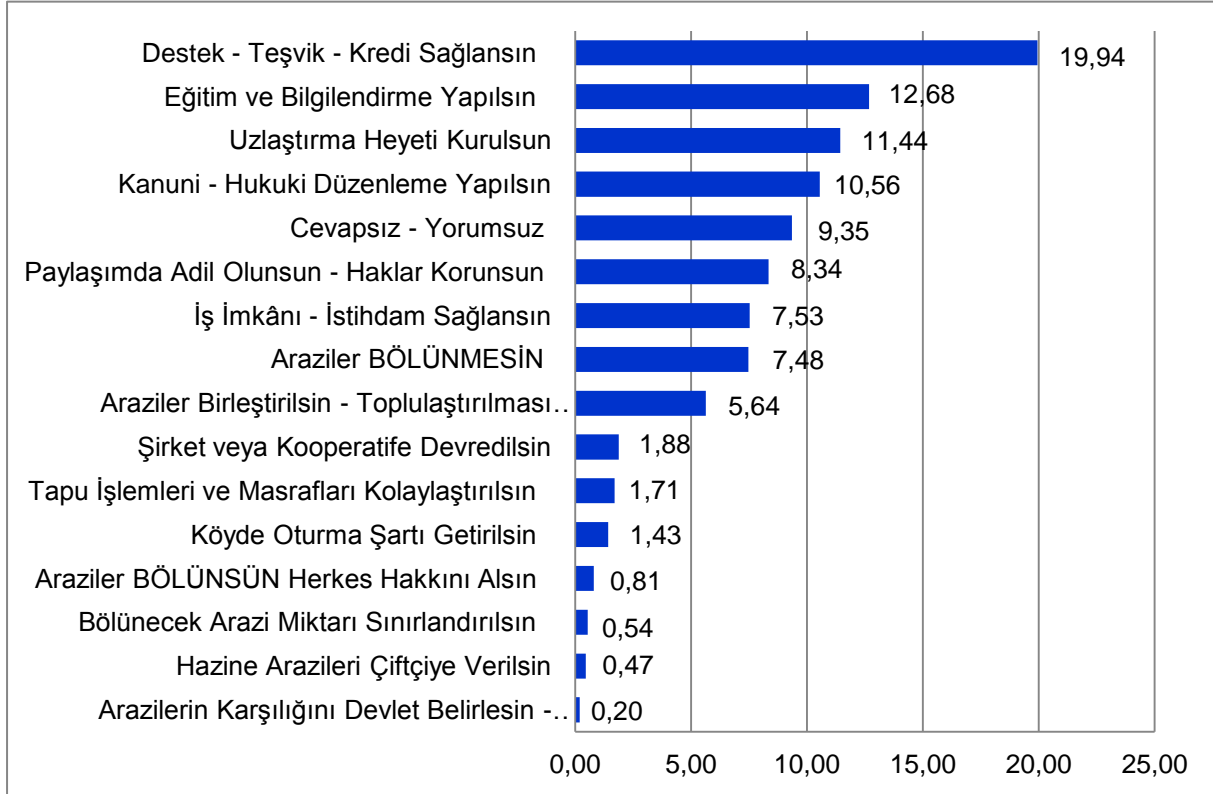
Şekil 17. Mevcut mülkiyet paylaşımının ekonomik avantajları

4.3.4.5 Hukuki düzenlemeler konusunda öneriler

Ankete katılan bireylere hukuki düzenlemelerin başarılı olması konusunda önerilerinin ne olduğu sorulmuş ve değerlendirme kapsamına alınan öneriler ve oranları Şekil 18’de verilmiştir. Bu önerilerden ön plana çıkanları sırayla %19,94’le destek, teşvik ve kredi sağlanması, %12,68’le eğitim ve bilgilendirme yapılması, %11,44’le “Uzlaştırma Heyeti” kurulması ve kanuni – hukuki düzenleme yapılması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 18. Hukuki düzenlemelerin başarılı olması için ankete katılanların öneriler (%)

4.4 Alternatif Çözüm Seçenekleri

4.4.1 Arazilerin bir şirket eliyle işletilmesi

Osmanlı’dan kalan Hacı Bekir Lokumlarının 1777 yılında kurulduğu dikkate alındığında şirket konusunun Türkiye’de 235 yıllık bir geçmişi olduğu ve yeni bir şey olmadığı ifade edilebilir.

Cumhuriyet Döneminde ise Medeni Kanunun kabulünden (17.02.1926) hemen sonra ilk Ticaret Kanunu (29.5.1926) çıkarılmış ve bu tarihten itibaren de şirketler kurulmaya başlanmıştır.

Yeni Türk Ticaret Kanunu’nun (13.01.2011 tarih ve 6102 Sayılı) 124-644 maddelerinde de şirketlerin nasıl kurulacakları ve yönetilecekleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Yani tarım arazilerinin bir şirket eliyle yönetilmesi, kardeşlerin veya hissedarların bir şirkete ortak olmaları konusu hiçbir dönemde kısıtlanmamış ve engellenmemiştir.

Avrupa'da, Amerika'da yaşı 100-200 yılı aşan çok sayıda irili ufaklı firmaya rastlamak mümkündür. Türkiye'de ise bu şekilde gelişme trendi gösteren ve uzun süre yaşayan firma çok azdır. En eski firmaların geçmişi bile ancak 60-70 yıl kadar geriye gidebilmektedir.

Türkiye'de sektör ayırımı yapılmaksızın kurulan işletmelerin büyük çoğunluğunun yaşam süresi kurucusunun yaşam süresiyle sınırlı kalmaktadır.

Diğer yandan bu tür ortaklıklarda çoğu zaman aileden ve işletme hakkından doğan roller çatışmakta ve ortaklık ya da şirket dağılmaktadır. Çünkü aile şirketlerini diğer şirketlerden ayıran kendine özgü birçok farklı özellikleri vardır.

Aileyi bir arada tutan temel kavramlar; duygu, sevgi, ilişki, birlik beraberlik ve destek iken, işletmeler için duygu ve sevginin yerini akıl, ilişkilerin yerini sonuç, birlik ve beraberliğin yerini ise rekabet almaktadır.

Aile ve işletme kurumları, bu açıdan bakıldığında, birbirine zıt kavramlara dayanmaktadır. Böyle bir yapıyı devam ettirebilmek ister istemez daha fazla çabayı, dikkati ve emeği gerektirmektedir.

Bu nedenle tarım arazilerinin bölünmeden işletilmesinde aile şirketi kurulması yeni bir seçenek veya çözüm getirmeyecektir.

4.4.2 Mevcut durumun korunması

Kırsal nüfusun yaşlandığı, gençlerin kentlere göç ettiği ve göç etmeye devam edeceği dikkate alındığında sorunun olağan akışına bırakılması önemli bir alternatif olarak görülebilir.

Ancak 2011 yılı verilerine göre toplam nüfusun % 23,2'si kırsal kesimde yaşarken, toplam istihdamın yaklaşık % 25,5'i tarım sektöründe çalışmaktadır (Anonim, 2013c).

Kaldı ki son yıllarda yerli ve yabancı sermayenin tarımı yatırım alanı olarak görmesi ve tarımsal faaliyetlere yatırım yapması, tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelirin artması nedeniyle tarımsal istihdamdaki azalış trendi önce yavaşlamış daha sonra da yükselişe geçmiştir.

Tarım sektöründeki her yıl %1 oranında azalan fazla nüfus ve istihdamın diğer sektörlere transferinin sağlanması ile uzun vadede (10-15 yıl) arazi bölünmelerinin minimum düzeye ineceği tahmin edilmektedir.

4.4.3 Yasal, mali ve kurumsal düzenleme yapılması

4.4.3.1 Yeter gelirlili arazi büyüklüğünün ve ehil hissedarın belirlenmesi

Bu seçenekte öncelikle bölünecek arazilerin, yeter geliri sağlayacak arazi büyüklüğünün altına düşmesi önlenmelidir. Bu amaçla “Yeter Gelirli Arazi Büyüklüklerinin” Bakanlıkça ürün bazında, bölge, il ve ilçe düzeyinde belirlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Tarımsal üretim için “Ehil Kardeş/Hissedar” kriteri de ÇKS’deki mevcut durum dikkate alınarak belirlenmelidir. Yani hali hazırda ÇKS kaydı olan ve fiilen üretim yapan hissedarlar olmayanlara göre ehil kabul edilmesi önemlidir.

4.4.3.2 Uzun vadeli kredi sistemi kurulması

Konu ile ilgili ilk uygulama, Tarımsal Üretime Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullanılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararıyla (22.02.2012 tarihli Resmi Gazete) yürürlüğe konulmuştur. Bu karara göre, ilk kez üreticilerin arazi alımında ihtiyaç duyacakları finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla tarımsal kredi, cari faiz oranlarından %25 indirimli, en çok 7 yıl vadeli 500.000 TL’ye kadar Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığı ile kredi kullanılmasına imkân sağlanmıştır.

Kararın uygulanmasına ilişkin Tebliğde (07.03.012 tarihli Resmi Gazete) Bakanlar Kurulu kararının amacı; “dağınık ve parçalı arazilerin birleştirilmesi suretiyle tarımsal işletmelerin ekonomik ölçeğe kavuşturulmasının sağlanması” olarak açıklanmaktadır.

Bu amaca yönelik olarak da; “hisseli tarım arazilerindeki hisse paylarının diğer hissedarlar tarafından satın alınması ya da hisseli olup olmadığına bakılmaksızın bitişik arazilerin satın alınmasına yönelik kredi taleplerinin karşılanması” öngörülmektedir.

Bu düzenlemenin başlatılması önemli bir adım olmakla birlikte yaygınlaşabilmesi ve amacına ulaşabilmesi için kredi vade süresinin uzatılmasına ve faizsiz verilmesine ihtiyaç vardır.

Yıllık kredi finansman ihtiyacı; bir dekar arazinin ortalama 1000 TL olduğu varsayıldığında (122.425 işletme * 50 da * 1000 TL/da)= 6.121.250.000 TL’dir.

Bu finansmanın yıllık faiz sübvansiyonu ve bütçeye maliyeti % 12 faiz oranından 735 milyon TL olarak hesaplanmaktadır.

4.4.3.3 Arazi edindirme ofisi kurulması

Hissedarların kendi aralarında anlaşamamaları, tamamının tarımsal üretimden çekilmeleri veya kentlere göç etmeleri durumunda araziyi 3. bireylere kullanıracak veya satacak bir kurumsal yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kurum arazinin boş kalmaması amacıyla hissedarların talebi doğrultusunda yeni yatırımcılara kiraya verebilecek veya satışına aracılık edebilecektir.

4.5 Etkilerin Analizi

4.5.1 Etkilenecek gruplar ve alanlar

Düzenlemeden en çok etkilenecek alanlar işletme ölçeğinin ve parsel büyüklüğünün en küçük olduğu iller ile tarım nüfusunun en fazla ve tarımda istihdam alanlarının sınırlı olduğu iller olacaktır. Çünkü bu illerde yapılacak düzenleme ile mevcut yapı dondurulmuş olacaktır. Hemen hiçbir işletme ya da parsel bölünemeyecektir. ÇKS'ye göre (Ek-2) bu iller Karadeniz Bölgesi'nde yoğunlaşmaktadır.

İşletme ölçeğinin en küçük olduğu iller; Trabzon (12,6 da), Giresun (14,4 da), Rize (15 da), Bartın (15,1 da), Artvin (15,7), Zonguldak (15,8 da),

Ortalama parsel büyüklüğünün en küçük olduğu iller; Rize (1,8 da), Zonguldak (2,2 da), Trabzon (2,6 da), Ordu ve Artvin (2,7 da), Giresun, Bartın ve Kocaeli (3,1 da)'dır.

Düzenlemeden en az etkilenecek alanlar ise işletme ölçeğinin ve parsel büyüklüğünün en büyük, parsel sayısının da en az olduğu illerdir. ÇKS'ne göre bu iller de Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi'nde yoğunlaşmaktadır.

Ortalama işletme ölçeğinin en büyük olduğu iller; Ş.Urfa (159,9 da), Şırnak (137,1 da), Ankara (126 da) ve Eskişehir (124,7 da), Konya (119,8 da), Kırşehir (117,4 da),

Ortalama parsel büyüklüğünün en büyük olduğu iller; Ş.Urfa (71,7 da), Diyarbakır (30,8 da), Şırnak (28,9 da), Muş (21,1 da), Ankara (19,4 da),

Ortalama parsel sayısının en az olduğu iller ise; Ş.Urfa (2,2), Hatay (3,2), Diyarbakır (3,3), Osmaniye (3,3), Adıyaman (4,3), Gaziantep (4,5)'dir.

4.5.2 Ekonomik etkiler

Arazinin küçük parçalar halinde bölünmesi, toprak, emek, zaman ve malzeme kaybına, bu küçük parçalar teknik usullerle işletilemediği için verimsiz işletilmeye, parçalanmalar dolayısıyla toprağın değerinin düşmesine işletilemeyecek derecede küçülen toprağını terkeden

çiftçilerin şehirlere akın ederek gizli işsizliği meydana getirmelerine, toprağın işletilmeden bir spekülasyon vasıtası olarak bekletilmesine vs. sebep olmaktadır (Zevkliler, 1969).

Arazilerin miras yoluyla bölünmesinden dolayı hisse devrini yapmadıkları için 2003 yılından sonra yaklaşık 473 bin işletme ÇKS'ye kaydolmamıştır. Bu işletmelerin kısa vadede (1-3 yıl) kredilendirme sistemi ve/veya Arazi Edindirme Ofisinden faydalanması için farklı çözüm gerekmektedir.

Yapılacak düzenleme ile işletmelerin bölünmesinin önleneceği ve büyümesine katkı sağlayacağından sektörde kayıtlı işletme sayısı artacak, istatistiki verilerin toplanması kolaylaşacak ve sektörün yönetimi kolaylaşacaktır.

İşletmelerin büyümesi ile verim, üretim ve kalitede sağlanacak artış, maliyetleri düşürecek ve rekabet güçlerini artıracaktır. Başta bölgesel, ulusal ve uluslararası pazarlara erişimleri kolaylaşacaktır.

Diğer yandan büyük işletmelerin standartlara uyumu ve tüketicinin gıda güvenilirliği daha kolay sağlanabilecektir.

4.5.3 Sosyal etkiler

Kırsal alanda yaşayanların yoksulluk riski kentsel alanlarda yaşayanlara göre daha yüksek düzeydedir. 2009 yılında kırsal yoksulluk oranı %38,7'dir (Anonim, 2012e). Kırsal alandaki işsizlik oranı genel işsizlik oranının gerisinde olmasına rağmen, kırsal alanda istihdamın birey başına katma değeri düşük olan tarım sektöründe olması ve kırdaki tarım dışı faaliyetlerin kısıtlılığı, kırsal alanda yoksulluğun yüksek olmasında etkili olmaktadır.

Nitekim 2011 yılında tarım sektöründe çalışanların sayısı 6 Milyon 143 Bin birey ile toplam istihdamın yüzde 25,5'i iken bu sektörün GSYH'daki payı sadece yüzde 9'dur. Kırsal kesimdeki işsizlik oranı; 2009 yılında %8,9, 2010 yılında %7,3 iken, 2011 yılında %5,8'e gerilemesine rağmen yoksulluk oranı %33'le genel yoksulluk oranının 15 puan üzerindedir (Anonim, 2013c).

Bu yasal düzenlemenin yapılması kırsal alanda yoksulluğun giderilmesine ve yoksulluk oranının düşürülmesine önemli katkı sağlayabilir.

4.5.4 Çevresel etkiler

İşletmelerin bölünmesinin önlenmesi sonucu sınır kayıplarının artması durdurulmuş olacaktır. Bunun yanında tarım işletmelerinin küçülmesi, kayıtsızlığı, yönetilemez ve kontrol edilemez hale gelmesi önlenmiş olacaktır.

Yönetilebilir ve sürdürülebilir işletme büyüklüğü ile aşırı gübre kullanımı nedeniyle oluşan yer altı sularında nitrat kirliliği, aşırı sulama nedeniyle topraklarda oluşan çoraklaşma ve bilinçsiz zirai ilaç kullanımı nedeniyle gıdalarda oluşan pestisit kirliliği önlenebilecektir. Ancak, arazi toplulaştırması sonucu (ağaç sökümü gibi) bazı çevresel zararları telafi edecek çevresel önlemlerin alınması önemlidir.

4.5.5 Fayda ve maliyet değerlendirmeleri

Konya yöresinde işletmeler üç gruba ayrılarak (<50, 51–150 ve 150 dekarın büyük) yapılan araştırmada; buğday üretim maliyeti sırasıyla 238–215–191 TL/dekar, şeker pancarında ise üretim maliyeti yine sırasıyla 51–46–41 TL/ton olarak tespit edilmiştir. Yani 150 dekarın üzerindeki işletmelerde üretim maliyeti 50 dekarın altındaki işletmelere göre % 20 daha düşük bulunmuştur (Oğuz ve Bayramoğlu, 2004).

Parlak'ın (2010) bildirdiğine göre; tarla tarımında, genellikle parsel sınırına yaklaşılamama nedeniyle sınıra paralel 30 cm genişliğindeki sınır ekilememektedir. Yapılan araştırmaya göre; toplulaştırmadan önce 5 parçadan oluşan 33,8 dekarlık bir tarım işletmesinin mülkiyet haritasından yapılan ölçümlere göre parsel kenarları toplamı 1.929 m ve ürün alınamayan arazi miktarı 578,7 m² olarak saptanmıştır. Toplulaştırmadan sonra tek parsel haline gelen işletmede ekilemeyen alan 222,6 m² ye inmiştir. Toplulaştırma ile bu işletme 356,1 m² daha fazla arazi işleyebileceği belirlenmiştir (Çevik, 1974).

Büker ve Bölükoğlu 1990 yılında Eskişehir–Alpu DSİ sulamasında toplulaştırmanın proje alanında net geliri %22,3 oranında arttığını belirtmiştir(Parlak, 2010).

Yoğunlu'nun (2013) bildirdiğine göre; bazı Avrupa Ülkelerinde yapılan araştırmalara göre; arazi toplulaştırmasının sağladığı net gelir artışı Almanya'da %20-25, İsviçre'de %10-25, İspanya'da %31-36, Hollanda'da ise %10 olarak saptanmıştır. Hollanda'da elde edilen net gelir artışına toplulaştırma projesinin sağladığı katkı oranları, ulaşım olanağının artmasında %5, parsel alanlarının artmasında %3, parsel şekillerinin düzelmesinden de %2 dir (Manig ve Maris, 1960).

Tokat yöresinde yapılan bir başka çalışmada ise arazi toplulaştırması sonucu, parsellerin büyümesi ve parsel şeklinin düzelmesi ile birlikte buğdayda % 26 ve arpada % 51 oranında üretim maliyetlerinin düştüğü hesaplanmıştır (Koral ve Güney, 1994).

Yeter Gelirli İşletme Ölçeğinin sağlanması ile buğday üretiminde maliyetin %20 düşürülmesinin bile çok büyük ekonomik kazanç sağlayacağı unutulmamalıdır.

4.6 Arazilerin Bölünmesini Önlemek İçin Alternatif Çözüm Yollarının Karşılaştırılması

Mali ve kurumsal düzenlemelerle birlikte yasal düzenleme yapılarak arazilerin ehil kardeşe verilmesi, Yasal düzenleme yapılarak arazilerin aile şirketleri tarafından işletilmesi ve mevcut durumun korunması alternatifleri yukarıdaki tartışmalar ışığı altında değerlendirilmiş ve aşağıda özetlenmiştir.

4.6.1 Mali ve kurumsal düzenlemelerle birlikte yasal düzenleme yapılarak arazilerin ehil kardeşe verilmesi

Bu düzenlemenin ekonomik etkileri

- Arazilerin ehil kardeşe verilmesiyle birlikte;
- Parçalanmanın önüne geçilmesi,
- Verim ve kalitenin artması,
- Üretim maliyetlerinin düşmesi,
- Yeni teknolojilerin daha etkin kullanımının sağlanması,
- Pazara erişim kolaylığı,
- Bilgiye erişim kolaylığı,
- Tarımsal yatırımların daha etkin yapılması,
- Kredi kolaylığı,
- Sınır kayıplarından doğan üretim kayıplarının ortadan kalkması ve
- Planlı üretime geçilmesiyle birlikte ortaya çıkacak faydalardır.

Sosyal Etkileri

- Standartlara uyum,
- Gıda güvenliği ve güvenilirliği açısından kolaylıklar,
- Kayıtlı işletme sayısının artması,
- Yoksulluğu azaltarak refah seviyesinin artması ve
- Kırsal kalkınmaya katkı sağlaması gibi etkilerdir.

Çevresel Etkileri

- Yönetilebilir ve sürdürülebilir işletme büyüklüğü ile kaynakların etkin kullanımının sağlanması

Hedef Kitlenin Görüşleri

Toplam 48.496 birey ile yapılan saha araştırması sonucunda,

- Türkiye genelinde arazilerin küçülmesini sorun olarak görenlerin oranı %74,6,
- Bölgelere göre farklılık göstermesine rağmen, bölünmeyi önlemek için, hisseli arazileri diğer hissedarlardan birisine devretme konusuna olumlu yaklaşanların oranı %60,1,

- Devralmak isteyenlerin oranı % 81,6 ve
- Hisselerin tamamının ehil olan kardeşte toplanmasının uygun olacağını belirtenlerin oranı % 76,4 olarak bulunmuştur.

4.6.2 Mevcut durumun korunması

Bu düzenlemenin ekonomik etkileri

- Üretim ve verim düşüklüğü nedeni ile gelirin azalması, üretim ve girdi maliyetlerinin artması,
- Girdi kullanımında yaşanan problemler, sınır kayıpları, kaynak israfı,
- Mekanizasyon ve teknoloji kullanımında kısıtların ortaya çıkması,
- Altyapı hizmetlerine ulaşım imkanlarının azalması,
- Arazilerin üretim yapılabilir marjinal büyüklüğün altına düşmesi,
- Yatırımların etkin kullanılamaması, kayıt dışılığın artması,
- Pazarlama sorunlarının ortaya çıkması,
- Planlı üretim yapılamaması nedeniyle ortaya çıkacak kayıplardır.

Mevcut durumun korunması;

- Türkiye’deki krizlerin pek çoğunun tarım sektörünün desteği ile aşılmış olması,
- Ekonomiye önemli katkılar sağlayan küçük işletmeler bulunması,
- Kentlerde daha büyük işsizlik sorunlarının ortaya çıkmasını engellemesi gibi görüşleri“mevcut durumun korunması” alternatifinin faydaları olarak görülmektedir.

Sosyal Etkileri

- Refah seviyesinin düşmesi,
- Mirasçılar arasında ortaya çıkan problemler, çiftçiliğin meslek olmaktan çıkması ve prestij kaybı nedeniyle çevreye olumsuz etkileri “mevcut durumun korunması” seçeneğini dezavantajlı kılmaktadır.

Hedef Kitlenin Görüşleri

Saha araştırması sonucunda ankete katılan 48496 bireyin % 38,8’i hisselerini;

- Çiftçilikten başka yapacakları bir işlerinin olmaması,
- İşletme arazilerini çocuklarının güvencesi olarak görüyor olmaları,
- Ata mirası arazilerinden vazgeçmek istememeleri gibi nedenlerden dolayı hisselerini devretmeyeceklerini belirtmişlerdir.

4.6.3 Yasal düzenleme yapılarak arazilerin aile şirketleri tarafından işletilmesi

Arazilerin aile şirketleri tarafından işletilmesi ile arazilerin bölünmesi bir şekilde önlenerek, arazilerin ehil kardeşe verilmesi seçeneğindeki birçok ekonomik, sosyal ve çevresel faydalara ulaşılmış olacaktır.

Fakat yapılan saha araştırması sonucunda “yasal düzenleme yapılarak arazilerin aile şirketleri tarafından işletilmesi” alternatifine olumlu yaklaşanların oranı oldukça düşüktür. Düzenlemelerden etkilenecek olan hedef kitlenin bu seçeneğe olumsuz yaklaşması, gelecekte bazı sorunları beraberinde getireceğinden bu seçeneğin diğer alternatiflere göre uygulanması zor olacaktır.

5. SONUÇLAR

Yapılan anket çalışması sonucunda;

Ankete katılan işletmelerde işletme başına çocuk sayısı en fazla Güney Doğu Anadolu Bölgesinde (6,7 birey), en az Marmara Bölgesinde (2,5 birey),

İşletmelerin geçimini sağladığı nüfus sayısı da çocuk sayısı ile paralel bir durum oluşturarak en fazla Güney Doğu Anadolu Bölgesinde (7,6 birey) en az Marmara ve Ege Bölgesinde (4,2 birey) bulunmuştur.

Benzer durumun kardeş sayısı için de geçerli olduğu, en fazla kardeş Güney Doğu Anadolu Bölgesinde (8,2) görülmüştür.

Ankete katılan işletmelerin işletme başına en fazla araziye sahip olduğu bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi olup, bu bölgedeki işletme başına toplam 163,9 dekar arazinin 91,8 dekarı kendi, eşi ve çocuklarına ait hissesiz, 68,4 dekarı ise işletmenin kullanımında hisseli arazidir. İşletme başına en az araziye sahip olan bölge Karadeniz Bölgesi olup, işletme başına toplam 48,8 dekar arazinin 21,1 dekarı hissesiz, 26,9 dekarı ise hisselidir.

Türkiye genelinde arazilerin miras yolu ile parçalanıp küçülmesini sorun olarak görenlerin oranı %74,6 olarak bulunmuştur.

Arazilerinin hissedarlardan birisinde toplanması konusuna, ankete katılanların %71'i olumlu, %28,2'si olumsuz bakmaktadırlar. 2009 yılında 47 ilde yapılan bir başka araştırmada bu oran % 64,2 olarak bulunmuşken (Altıntaş ve ark. 2009), %71'e yükselmesi sorunun çözümüne yönelik duyarlılığın arttığını göstermektedir.

Ancak hisselerin tek elde toplanmasına % 71 olumlu yaklaşılırken, diğer hissedarlardan birisine devretme eğilimi % 60,1'e düşmekte buna karşılık devralma eğilimi % 81,6'ya yükselmektedir.

Devretmeme nedenlerinin başında hakkını alamama endişesi, devralmama nedenlerinin başında da yine hissedarların haklarını ödeyememe yani ödeme gücünün olmaması gelmektedir.

Diğer devretmeme nedenleri arasında ise çiftçilikten başka yapacakları bir işlerinin olmaması (tek geçim kaynağı), araziye çocuklarının güvencesi ve ata mirası olması olarak görmeleri sayılabilir.

Araştırmada devretme ve devralma eğilimlerinin de bölgelere göre birbirinden oldukça farklı çıktığı görülmüştür.

Bölgeler arasında Doğu Karadeniz bölgesi, İller arasında da Rize den ankete katılanların arazideki hissesini hissedarlardan birisine devretme veya devralma eğilimi diğer bölgelere göre daha düşük bulunmuştur.

Hisseli arazileri hissedarlardan birisine devretme ve devralma konusunda Doğu Karadeniz bölgesine benzer durum Şanlıurfa, Bingöl, Antalya illerinde de görülmektedir. Yani bu illerde de Rize gibi devretmek veya devralmak eğilimi düşük bulunmuştur. Edirne'de ise devretme eğilimi, düşük devralma eğilimi yüksek bulunmuştur.

Ankete katılanların % 26,9'u ehil hissedarın köyde oturuyor olmasını, % 25,6'sı bizzat tarımsal üretim yapıyor olmasını, % 20,61'i tarımsal üretim yapmaya istekli olmasını ve %9,1'i araziyi en az 10 yıl satmamayı taahhüt etmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Hisseli arazilerin hissedarların birinde toplanması, hissedarlardan birine bedeli karşılığı devri, vb görüşlerin, eğitim durumu, yaş, sosyal güvence, yaşadıkları yer, arazisi büyüklüğü ve bölgelere göre dağılımları incelendiğinde;

Yapılan *ki-kare* analizi sonucu arazilerin hissedarlardan birinde toplanması (%71), hisseleri devralma (%81,6) ve devretme (%61) konusundaki eğilimlerin, ankete katılanların yaşlarına, eğitim düzeylerine, çocuk sayılarına, yaşadıkları yere, sosyal güvencelerine, işletme arazisi büyüklüklerine bağlı olarak değiştiği görülmüştür.

Karadeniz Bölgesinin hisseli arazileri devretme konusuna olumlu bakmadıkları, İç Anadolu ve Ege Bölgesinin olumlu baktığı,

Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesindeki devralma eğiliminde olmadıkları, buna karşılık Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesinde devralma eğiliminde oldukları,

Ayrıca yapılan istatistikî değerlendirmeler sonucu, tarım arazilerinin bölünmesinin neden olduğu sorunlar ve bölünmeyi önlemek için yapılan düzenlemeler hakkındaki görüşlerin, çiftçilerin sosyo-ekonomik durumlarına bağlı olarak değiştiği belirlenmiştir.

Tarım arazilerinin bölünmesinin önlenmesi ile ilgili yapılan bir dizi çalışma sonucunda ortaya çıkan görüş ve düşünceleri kısaca;

- Bu konuda yasal düzenleme yapılması,
- Uzun vadeli kredilendirme sistemi kurulması,
- Arazi edindirme ofislerinin kurulması,
- Arazi toplulaştırma çalışmalarına aralıksız devam edilmesi,
- Bölgelere göre yeter gelirli arazi büyüklüğünün belirlenmesi,

- Ehil hissedarların belirlenmesi ile ilgili kriterlerin net olarak ortaya konulması,
- Hissedarlar arası tapu devir işlemlerinin kolaylaştırılması,
- Uygulamaya gerekiyorsa seçilecek uygun bölgelerden başlanması şeklinde özetlemek mümkündür.

Düzenleyici Etki Analizi sonucunda;

Türkiye’de ekonomiye önemli katkılar sağlayan küçük işletmelerin olduğu, krizlerin pek çoğunun tarım sektörünün desteğiyle aşılmış olması görüşü ve saha çalışması sonucu hisselerini devretmek istemeyen grubun endişelerini ortadan kaldıran tedbirler dikkate alındığında “mali ve kurumsal düzenlemelerle birlikte yasal düzenleme yapılarak arazilerin ehil kardeşe verilmesi” diğer alternatiflere göre avantajlı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, S., 1984. Tarım Hukuku. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 907, Ders Kitabı: 254, Ankara, 1984, <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/463.pdf>
- Aktaş, E., Bilgili, M.,E., Akbay, A., Bal, T., 2006. Adana ili Karataş ilçesi Yemişli köyünde toplulaştırma kararını etkileyen sosyo-ekonomik faktörler. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Toprak ve Su Kaynakları Tarsus Araştırma enstitüsü, Yayın No: TAGEM-BB-TOPRAKSU-2006/02. Proje No: KHGM-04450Co2. MERSİN
- Altıntaş, A., Altıntaş, G., Demir, O.,2009. Türkiye’de Tarım arazilerinin küçülmesini önleyici düzenlemelere çiftçilerin bakışı(Yayınlanmamış), Tokat, 2009
- Anonim, 2011. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü 2011 yılı yayınlanmamış raporları
- Anonim, 2012a. Tarımsal Örgütlenme Tablosu, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü 2012 yılı kayıtları www.tarim.gov.tr
- Anonim, 2012b. http://www.migm.gov.tr/Istatistik/İllerin_Koy_Sayilari.pdf, Erişim Tarihi: 01.02.2012
- Anonim, 2012c. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2011 Yılı Sonuçları, Haber Bülteni 27.01.2012, www.tuik.gov.tr
- Anonim, 2012d. Tarım ve Orman Alanları, Bitkisel Üretim İstatistikleri, www.tuik.gov.tr
- Anonim, 2012e. 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, 2011, Haber Bülteni, sayı: 3, 06.01.2011, www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6365 Erişim Tarihi: 31.07.2013
- Anonim, 2013a. İşletme Büyüklüğü ve İşletme Tipine Göre İşletme Sayısı, İşletmenin Tasarrufunda Bulunan Arazi Büyüklüğü ve Hayvan Sayısı http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=290 Erişim Tarihi: 01.08.2013
- Anonim, 2013b. Tarımsal İşletme Yapı Araştırması, 2006, Haber Bülteni, sayı: 196, 17.12.2008, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3977> Erişim Tarihi: 22/03/2012
- Anonim, 2013c. 2012/3839 Sayılı 2013 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı Eki, sh. 255, 18.10.2012 tarih ve 28445 sayılı Resmi Gazete
- Arslankurt, B. , Altıntaş, A., Güleç, M., 2005. Tokat İlinde Arazi Topplulaştırması Yapılan Alanlarda Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Topplulaştırma Bilinç Düzeyine Etkili Faktörler. KHGM, Tokat Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları, TOKAT

- Aykın, S. M., 2010. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Sürdürülebilir Katılımı İçin Düzenleyici Etki Analizinin Gerekliliği. Yönetim ve Ekonomi, Yıl: 2010, Cilt:17 Sayı: 2 Celal Bayer Üniversitesi, Manisa. <http://www.bayer.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf>
- Buday-Sántha, A., 2009. Foundations of the new agricultural strategy. Journal of Gazdálkodás 2009 Vol. 53 No. 2 pp. 121-127 <http://www.gazdalkodas.hu>
- DEA Rehberi, 2007. T.C. BAŞBAKANLIK Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, GENELGE 2007/6 Sayı: B.02.PPG.0.12-010-06-3896, 2 Nisan 2007
- Demirtaş, E.I., ve Sarı, M., 2003. Arazi Toplulaştırması. www.batem.gov.tr/yayinlar/derim/2003/48-58.pdf.
- European Union, DGARD, 2009. Agriculture in The European Union Statistical and economic Information, http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/2009/table_en/2009enfinal.pdf
- Gür, M. ve Demirel, Z. 2002. Development in Rural Land Arrangement and Legal Regulations in Turkey. FIG XXII International Congress Vasington, D.C.USA, April 19-26 2002 http://www.fig.net/pub/fig_2002/TS7-16/TS7_16_gur_demirel.pdf
- Gür, M., Çağdaş, V., Demirel, Z. 2003. Land Consolidation as a Tool of Rural Sustainable Development.2. FIG Regional Conference Marrakech, Morocco, December 2-5, 2003 http://www.fig.net/pub/morocco/proceedings/ts4/ts4_3_gur_et_al.pdf
- GTHB, 2013 yılı Bütçe Sunuş Kitapçığı, TBMM Plan Bütçe Komisyonu,
- GTHB, Çiftçi Kayıt Sistemi Kayıtları 2012,
- Güven, F., 2010. Türkiye Tarım İşletmelerinin Genel Durumu ve Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğünün Tespiti. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, ANKARA, 2010
- Kakwagh, V.V., Aderonmu, J.A., and Ikwuba, A., 2011. Land Fragmentation and Agricultural Development in Tivland of Benue State, Nigeria. Current Research Journal of Social Sciences 3(2): 54-58, <http://maxwellsci.com/print/crjss/v3-54-58.pdf>
- Karaosmanoğlu, H. S., 2006. Düzenleyici Etki Analizi ve Türkiye Uygulaması, Uzmanlık Tezi, DPT Yayını No 2691, Ankara, www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3329/analiz.pdf
- Kesici, T. ve Kocabaş, Z. 1998. Biyoistatistik. Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayın No:79, Ankara
- Koral, A., Güney, D., 1994. Tokat Erbaa Kızılcubuk Köyünde Uygulanan Arazi Toplulaştırmasının Ekonomik Analizi, KHGM Tokat Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Genel Yayın No: 130, Tokat

- Kılıç, M., 2010. Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türk Tarım Hukuku: Mevcut Durum, Son Gelişmeler ve Yaklaşımlar. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 9, No:2, S.67-92. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/1506/16604.pdf>
- Makuteniene, D., Makutenas ,V. 2006. The impact of the size of farmers' farms and the type of farming on the land use efficiency in Lithuania <http://agris.fao.org/agris-search/search/display.do?f=2006>
- Mevzuat, 1998. Gelir Vergisi Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.193.pdf>
- Oğuz ve Bayramoğlu, 2004, Konya ili Çumra ilçesinde arazi toplulaştırması sonrası farklı parsel genişliklerinin birim maliyetler üzerine etkisi; Küçükköy örneği, Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 2004,18(34):70-75
- Özdamar, K. 2002. Paket Programları ile İstatistiksel Veri Analizi(çok değişkenli analizler). 4.Baskı. Kaan Kitabevi, Ankara
- Özyazıcı, G., 2006. Sinop ilinde köy hizmetlerinin toplulaştırma yatırımlarının benimsenmesini etkileyen sosyo-ekonomik faktörler. . T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Proje No: TAGEM-BB-TOPRAKSU-2006/10, SAMSUN
- Parlak, Z., 2010. Yaşanabilir Bir Kırsal Oluşturmak ‘‘Arazi Toplulaştırma’’ Ankara. http://www.tarimreformu.gov.tr/library/b...rsal_alan_arazi_toplulaştırma_ziya_parak_pdf Erişim Tarihi:22.03.2012
- Rahman S., and Rahman M., 2009. Impact of land fragmentation and resource ownership on productivity and efficiency: the case of rice producers in Bangladesh. Journal of Land Use Policy 2009 Vol. 26 No. 1 pp. 95-103. <http://www.sciencedirect.com/science/journal/02648>
- Rembold, F. 2003. Land fragmentation and its impact in Central and Eastern European countries and the Commonwealth of Independent States. <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/005/Y8999T/Y8999T04.pdf>
- Resmi Gazete, 2003. 26.01.2003, Tarım İşletmelerinin Yeterli Tarımsal Varlığa Sahip Olup Olmadığının Tespitine Dair Yönetmelik <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030630.htm>
- Resmi Gazetede, 22 Şubat 2012, T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Karar (2012/2781) <http://www.resmigazete.gov.tr/>

- Resmi Gazete, 2012. 2013 Yılı Programının Uygulanmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı, 18.10.2012, <http://www.resmigazete.gov.tr/>
- Resmi Gazete, 17 Şubat 2006, Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik, Resmi Gazetede, 7 Mart 2012, T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Uygulama Esasları Tebliği (No: 2012/26)
- TRGM, 2012. Arazi Topplulaştırma Sistemi Kayıtları, 2012,
- Todorova, S.A., Lulcheva, D. 2005. Economic And Social Effects of Land Fragmentation on Bulgarian Agriculture.journal Central European Agriculture. Volume 6 (2005) No. 4(555-562). <http://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/jcea/article/view/335>
- Tümer E.I., Keskin, A., Birinci, A. 2010. Analysis of factors affecting land fragmentation in Erzurum Province, Turkey. African Journal of Business Management Vol. 4(8), pp. 1614-1618, 18 July, 2010
<http://www.academicjournals.org/ajbm/pdf/pdf2010/18July/Tumer%20et%20al.pdf>
- Veveris, A. 2009. Analysis of the Cost Level and Production Efficiency at Agricultural Farms of Different Size. Economic Science for Rural Development Nr. 18., 2009:194-201
ISN 1691-3078. <http://www.metla.fi/hanke/3454/Economic-Science-For-Rural-Development-18-2009.Pdf>
- Yoğunlu, A., 2013. Arazi Topplulaştırma Faaliyetleri. TRB1 Bölgesi(Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli), Fırat Kalkınma Ajansı. Erişim Tarihi: 2013.
<http://www.fka.org.tr/ContentDownload/toplula%C5%9Ft%C4%B1rma.pdf>
- Zevkliler,A., 1969. Toprak Reformunun Medeni Kanunu İlgilendiren Yönleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 26 Sayı: 3 Yayın Tarihi: **1969**
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/324/3233.pdf>
- Zevkliler,A., 1970. Türk Miras Hukukunda Tarımsal İşletmelerin Tahsisi, Ankara: Sevinç Matbaası, 1970, s. 87 vd

Ek-1 Topulaştırma yapılan alanlarda arazi normları

	İLİ	İLÇESİ	KURU	SULU
1	Adana	Yumurtalık	140	60
2	Adana	Karataş	150	60
3	Adana	Yüreğir	120	45
4	Adıyaman	Kahta	200	90
5	Adıyaman	Merkez	200	90
6	Adıyaman	Samsat	200	90
7	Afyon	Dazkırı	140	54
8	Afyon	Evciler	150	60
9	Afyon	Sandıklı	270	95
10	Ağrı	Merkez	196	83
11	Ağrı	Eleşkirt	152	78
12	Aksaray	Merkez	150	70
13	Aksaray	Gülağaç	152	72
14	Amasya	Gümüşhacıköy	75	35
15	Amasya	Göynücek	80	40
16	Amasya	Suluova	200	60
17	Amasya	Merkez	75	35
18	Amasya	Merzifon	200	60
19	Ankara	Bala	121	31
20	Ankara	Beypazarı	270	80
21	Ankara	Haymana	125	40
22	Ankara	Nallıhan	128	40
23	Ankara	Polatlı	216	43
24	Aydın	Didim	98	33
25	Aydın	Koçarlı	70	25
26	Aydın	Merkez	94	34
27	Aydın	Söke	98	33
28	Aydın	Yenipazar	98	37
29	Batman	Beşiri	270	90
30	Batman	Kozluk	270	90
31	Batman	Merkez	270	90
32	Bayburt	Merkez	172	57
33	Bayburt	Demirözü	172	57
34	Bilecik	Bozüyük	214	69
35	Bingöl	Merkez	150	60
36	Burdur	Karamanlı	137	55
37	Burdur	Merkez	100	41
38	Burdur	Tefenni	140	55
39	Burdur	Yeşilova	120	50
40	Bursa	Mustafakemalpaşa	270	90
41	Bursa	Karacabey	270	90
42	Çanakkale	Bayramiç	80	40
43	Çankırı	Merkez	140	40
44	Çankırı	Orta	194	46
45	Çorum	Sungurlu	260	90
46	Çorum	Kargı	174	30
47	Çorum	Alaca	216	82
48	Denizli	Kale	105	43
49	Denizli	Akköy	120	40

50	Denizli	Acıpayam	202	74
51	Denizli	Merkez	108	43
52	Denizli	Tavas	113	45
53	Denizli	Sarayköy	120	40
54	Diyarbakır	Merkez	145	42
55	Edirne	Enez	104	30
56	Edirne	İpsala	101	32
57	Edirne	Keşan	100	35
58	Edirne	Meriç	103	34
59	Edirne	Merkez	90	34
60	Edirne	Uzunköprü	97	32
61	Erzurum	İlıca	135	55
62	Erzurum	Merkez	135	55
63	Erzurum	Yakutiye	135	55
64	Erzurum	Aşkale	120	38
65	Eskişehir	Günyüzü	157	44
66	Eskişehir	İnönü	150	41
67	Eskişehir	Alpu	212	52
68	Eskişehir	Beylikova	174	65
69	Eskişehir	Mahmudiye	167	65
70	Eskişehir	Merkez	145	41
71	Eskişehir	Mihalıççık	154	44
72	Eskişehir	Seyitgazi	270	80
73	Eskişehir	Sivrihisar	157	44
74	Gaziantep	Oğuzeli	105	45
75	Gaziantep	Karkamış	105	45
76	Gaziantep	Nizip	105	45
77	Gaziantep	Şahinbey	120	50
78	Gümüşhane	Köse	172	57
79	İğdır	Aralık	208	61
80	İğdır	Karakoyunlu	220	56
81	Isparta	Şarkikaraağaç	120	50
82	Isparta	Keçiborlu	120	48
83	Isparta	Atabey	127	43
84	İçel	Silifke	137	25
85	İçel	Tarsus	114	29
86	Kahramanmaraş	Pazarcık	200	80
87	Karaman	Ayrancı	194	64
88	Karaman	Merkez	194	64
89	Karaman	Kazımkarabekir	200	75
90	Kars	Arpaçay	204	72
91	Kars	Selim	210	72
92	Kars	Susuz	198	80
93	Kayseri	Bünyan	270	90
94	Kayseri	Kocasinan	92	51
95	Kayseri	Melikgazi	270	90
96	Kayseri	Pınarbaşı	141	62
97	Kayseri	Sarıoğlan	142	63
98	Kayseri	Tomarza	270	90
99	Kayseri	Yahyalı	125	40
100	Kayseri	Yeşilhisar	201	32
101	Kırıkkale	Çelebi	120	45

102	Kırıkkale	Delice	260	90
103	Kırıkkale	Keskin	260	90
104	Kırıkkale	Karakeçili	142	42
105	Kırklareli	Lüleburgaz	91	43
106	Kırklareli	Pınarhisar	93	35
107	Kırşehir	Akçakent	270	95
108	Kırşehir	Akpınar	125	52
109	Kırşehir	Çiçekdağı	226	95
110	Kırşehir	Merkez	116	50
111	Kırşehir	Mucur	195	55
112	Kilis	Elbeyli	200	92
113	Kilis	Merkez	160	60
114	Kilis	Polateli	160	60
115	Konya	Akören	200	85
116	Konya	Altınekin	183	51
117	Konya	Beyşehir	150	75
118	Konya	Cihanbeyli	177	51
119	Konya	Çeltik	197	49
120	Konya	Çumra	154	50
121	Konya	Derebucak	150	75
122	Konya	Doğanhisar	105	51
123	Konya	Ereğli	228	52
124	Konya	Güneşsınır	177	49
125	Konya	Hüyük	270	95
126	Konya	Karapınar	247	58
127	Konya	Karatay	183	45
128	Konya	Meram	197	49
129	Konya	Selçuklu	183	45
130	Konya	Seydişehir	140	40
131	Konya	Yunak	197	49
132	Malatya	Yazıhan	180	80
133	Muş	Hasköy	295	80
134	Muş	Korkut	276	75
135	Muş	Merkez	295	80
136	Nevşehir	Hacıbektaş	270	95
137	Niğde	Bor	120	70
138	Niğde	Merkez	120	70
139	Samsun	Alaçam	65	35
140	Samsun	Bafra	50	28
141	Sinop	Durağan	127	41
142	Sinop	Boyabat	140	41
143	Sivas	Merkez	153	70
144	Sivas	Ulaş	153	70
145	Sivas	Hafik	222	80
146	Sivas	Zara	212	86
147	Sivas	Şarkışla	215	81
148	Şanlıurfa	Akçakale	143	43
149	Şanlıurfa	Birecik	143	43
150	Şanlıurfa	Bozova	143	43
151	Şanlıurfa	Ceylanpınar	143	43
152	Şanlıurfa	Halfeti	143	43
153	Şanlıurfa	Harran	143	43

154	Şanlıurfa	Hilvan	143	43
155	Şanlıurfa	Merkez	143	43
156	Şanlıurfa	Siverek	143	43
157	Şanlıurfa	Suruç	143	43
158	Şanlıurfa	Viranşehir	143	43
159	Tekirdağ	Çorlu	95	41
160	Tokat	Zile	121	41
161	Tokat	Niksar	188	35
162	Yozgat	Yerköy	146	30
163	Yozgat	Sarıkaya	120	35
164	Yozgat	Merkez	231	95
165	Yozgat	Sorgun	264	95
166	Yozgat	Şefaati	231	95
167	Yozgat	Aydincık	233	77
168	Yozgat	Çekerek	200	75
		Toplam	27821	9624
Ortalama Dekar			166	57

Kaynak: Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Kayıtları - 2012

Ek-2 İl bazında Çiftçi Kayıt Sistemi kayıtları

İl Adı	Çiftçi Sayısı	Alan (da)	Parsel Sayısı	Ortalama Parsel Sayısı	Ort.İşletme Büyüklüğü (da)	Ortalama Parsel Büyüklüğü (da)
Adana	37.422	3.115.315.484	172.851	4,62	83,25	18,0
Adıyaman	34.521	2.057.509.022	147.817	4,28	59,60	13,9
Afyonkarahisar	45.972	2.992.036.827	380.744	8,28	65,08	7,9
Ağrı	26.470	2.556.806.606	148.937	5,63	96,59	17,2
Aksaray	23.726	2.361.627.473	131.139	5,53	99,54	18,0
Amasya	22.144	1.081.275.361	159.041	7,18	48,83	6,8
Ankara	48.118	6.065.554.941	312.587	6,50	126,06	19,4
Antalya	35.012	1.305.879.957	225.052	6,43	37,30	5,8
Ardahan	13.966	763.782.201	126.586	9,06	54,69	6,0
Artvin	14.299	225.502.834	84.834	5,93	15,77	2,7
Aydın	52.267	2.543.472.533	259.915	4,97	48,66	9,8
Bahkesir	49.301	2.675.966.972	421.921	8,56	54,28	6,3
Bartın	6.190	93.853.614	30.750	4,97	15,16	3,1
Batman	12.915	1.063.931.030	85.139	6,59	82,38	12,5
Bayburt	3.320	253.791.841	22.489	6,77	76,44	11,3
Bilecik	8.881	503.418.034	124.864	14,06	56,68	4,0
Bingöl	5.985	287.409.051	42.842	7,16	48,02	6,7
Bitlis	9.843	882.562.468	49.983	5,08	89,66	17,6
Bolu	10.847	480.842.109	145.498	13,41	44,33	3,3
Burdur	26.752	1.128.278.247	254.520	9,51	42,18	4,4
Bursa	32.596	1.554.102.880	257.071	7,89	47,68	6,0
Çanakkale	24.440	1.628.395.713	190.586	7,80	66,63	8,5
Çankırı	10.002	873.315.247	126.954	12,69	87,31	6,9
Çorum	45.036	2.831.872.267	388.736	8,63	62,88	7,3
Denizli	50.256	2.335.103.360	406.377	8,09	46,46	5,7
Diyarbakır	47.937	5.214.005.577	169.254	3,53	108,77	30,8
Düzce	24.077	493.382.344	113.145	4,70	20,49	4,4
Edirne	31.962	2.755.224.403	296.469	9,28	86,20	9,3
Elazığ	18.370	1.161.098.173	176.225	9,59	63,21	6,6
Erzincan	7.774	570.722.838	66.955	8,61	73,41	8,5
Erzurum	36.989	3.038.350.692	280.050	7,57	82,14	10,9
Eskişehir	29.111	3.630.430.947	267.887	9,20	124,71	13,6
Gaziantep	33.590	2.527.592.873	153.195	4,56	75,25	16,5
Giresun	76.203	1.103.345.295	357.430	4,69	14,48	3,1
Gümüşhane	4.584	197.175.908	42.612	9,30	43,01	4,6
Hakkari	7.406	343.175.622	38.958	5,26	46,34	8,8
Hatay	25.960	1.339.091.417	83.528	3,22	51,58	16,0
Iğdır	7.899	422.395.645	51.747	6,55	53,47	8,2
Isparta	23.289	905.600.644	233.776	10,04	38,89	3,9
İstanbul	3.696	417.849.862	36.229	9,80	113,05	11,5
İzmir	44.915	2.107.348.532	234.501	5,22	46,92	9,0
Kahramanmaraş	31.998	2.096.897.415	179.764	5,62	65,53	11,7
Karabük	1.703	68.230.785	15.639	9,18	40,07	4,4
Karaman	17.986	1.592.528.780	175.223	9,74	88,54	9,1
Kars	29.198	2.216.860.125	212.321	7,27	75,93	10,4
Kastamonu	25.684	1.042.208.871	279.092	10,87	40,58	3,7

Kayseri	31.734	3.276.351.038	325.237	10,25	103,24	10,1
Kırıkkale	17.367	1.411.768.337	119.621	6,89	81,29	11,8
Kırklareli	18.642	1.837.386.641	201.868	10,83	98,56	9,1
Kırşehir	21.546	2.530.689.709	141.618	6,57	117,46	17,9
Kilis	8.597	553.854.964	45.353	5,28	64,42	12,2
Kocaeli	7.269	350.188.136	114.564	15,76	48,18	3,1
Konya	109.795	13.160.225.133	834.220	7,60	119,86	15,8
Kütahya	26.730	1.564.468.718	423.948	15,86	58,53	3,7
Malatya	38.051	1.965.790.726	202.681	5,33	51,66	9,7
Manisa	71.567	3.397.520.806	358.853	5,01	47,47	9,5
Mardin	31.436	2.799.152.378	150.856	4,80	89,04	18,6
Mersin	33.873	1.749.346.089	190.472	5,62	51,64	9,2
Muğla	30.567	1.081.880.568	178.677	5,85	35,39	6,0
Muş	19.224	1.885.646.251	89.279	4,64	98,09	21,1
Nevşehir	24.172	2.382.132.802	244.055	10,10	98,55	9,8
Niğde	15.260	1.134.879.147	104.864	6,87	74,37	10,8
Ordu	112.053	1.780.802.089	653.306	5,83	15,89	2,7
Osmaniye	10.187	512.070.953	34.079	3,35	50,27	15,0
Rize	9.638	144.679.612	78.749	8,17	15,01	1,8
Sakarya	40.802	1.074.395.981	242.418	5,94	26,33	4,4
Samsun	61.847	2.012.110.109	375.339	6,07	32,53	5,4
Siirt	8.944	708.455.210	54.610	6,11	79,21	13,0
Sinop	6.558	203.882.554	59.976	9,15	31,09	3,4
Sivas	33.049	3.747.892.203	405.668	12,27	113,40	9,2
Şanlıurfa	59.354	9.495.161.240	132.632	2,23	159,98	71,7
Şırnak	7.227	991.022.049	34.292	4,74	137,13	28,9
Tekirdağ	27.711	3.154.599.661	259.518	9,37	113,84	12,1
Tokat	34.024	1.413.117.501	285.903	8,40	41,53	4,9
Trabzon	59.074	743.639.509	290.874	4,92	12,59	2,6
Tunceli	6.138	441.513.130	65.578	10,68	71,93	6,7
Uşak	24.203	1.512.827.027	204.240	8,44	62,51	7,4
Van	36.938	2.579.594.012	161.519	4,37	69,84	16,0
Yalova	831	22.523.411	3.474	4,18	27,10	6,5
Yozgat	50.613	4.821.750.350	505.158	9,98	95,27	9,5
Zonguldak	16.747	264.458.628	121.931	7,28	15,79	2,2

Kaynak: GTHB Çiftçi Kayıt Sistemi 2012